38116

MORAVSKÉ VALAŠSKO.

Lidopisné obrazy

příspěvkem ke kulturním dějinám českým

sepsal

MATOUŠ VÁCLAVEK,

ředitel škol na Vsetíně, místopředseda „Národopisného odboru okresu Vsackého“ a důvěrník „Hlavního výboru pro československou výstavu národopisnou v Praze“.

Díl I.

NA VSETÍNĚ 1894.

Nákladem spisovatelovým. — Tisk Jindřicha Slováka v Kroměříži.

Cena 1·80 kor. (90 kr.).

MORAVSKÉ VALAŠSKO.

Lidopisné obrazy

příspěvkem ke kulturním dějinám českým

napsal

MATOUŠ VÁCLAVEK,

ředitel škol na Vsetíně, místopředseda „Národopisného odboru okresu Vsackého“ a důvěrník „Hlavního výboru pro československ. výstavu národopisnou v Praze“.

MÄHRISCHE LANDES-BIBLIOTHEK * MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA *

DÍL I.

Na Vsetíně 1894.

Nákladem spisovatelovým. — Tiskem Jindřicha Slováka v Kroměříži.

Národopisnému

oáboru okresu Vsackého

věnuje

spisovatel.

Úvod a předmluva.

Komu popřáno žiti mezi lidem venkovským, kdo vnímavým okem i sluchem pozoruje a poslouchá lid náš v jeho prostotě a přirozenosti, ten zajisté dozná, že u něho nalezne mnoho stránek národního života, jichž by marně hledal u lidu městského, u lidu moderně vzdělaného.

Vedle duchovenstva jsou to popředně učitelé, kteří s lidem v rozmanitých věcech a příležitostech co nejúžeji se stýkajíce postřehnouti mohou mnoho momentů duchovního jeho života, jež, aby v zapomenutí nevešly, dotčení hlavní šiřitelé osvěty a vzdělání především starati by se měli. Jsou to ponejvíce rozmanité písně, které ještě tu i tam v plné, ušlechtilé, básnické a čistě národní formě nalézti lze a jež knězi nebo učiteli-hudebníkovi dlužno zachovati.

Jsou to pak rozličné zvyky a obyčeje, na nichž lid někde ještě s posvátnou jakousi úctou lpí, zachovávaje jich v neporušené síle dále. Na nás tedy jest, abychom tyto zvyky a obyčeje si zaznamenávali a pokud možná veřejnosti podávali, majíce vždy na paměti, že řečené zvyklosti národní postupem času přece zkázu vezmou, any jsou vydány v šanc nevážnosti, pocházející ze šíření se větší a intensivnější vzdělanosti, jež všecko neúprosně nivelisuje, všecko na jedno brdečko natahuje. Pročež zachytiť ještě co se dá!

Do oboru naší péče a pozornosti náleží potom i kroj, pokud je kde zachován a neméně i mluva lidu, zvláště její úsloví, pořekadla a syntaktická i lexikální část, která zjevuje často až překvapující krásu a formy uhlazenosť.

Ale neméně i pověry, žijící v rozmanitých způsobách mezi lidem, jsou důležity; neboť z nich tak dobře jako z národních písní, ze zvyklův a obyčejů, z národního kroje a řeči poznati lze povahu, smýšlení, názor světový a veškero cítění, slovem vzdělanosť lidovou. Pokud pak známosť přírody a jejích účinků nebude všeobecnou, pokud alespoň nejdůležitější pojmy přírodovědecké nevniknou až do té nejposlednější chatrče venkovské: potud i pověry rozličného druhu budou v lidu bujeti a udržovati se, kterých v jisté míře dlužno šetřiti; o některých pak, jež svou škodlivostí jsou známy, lid ovšem má býti poučen a o jejich nicotě i prázdnotě jak náleží přesvědčen.

Netajím se tím, že sběrateli nepřekonatelná mnohdy se staví překážka vstříc a ta jest: nedůvěra lidu, kteráž mu brání, aby upřímně vypověděl, co ví o tom neb o onom zjevu národního života svého. Sběrateli je proto opatrně a někdy i chytře si vésti, aby něco kloudného zvěděl. Ale mnohdy i všechna opatrnosť a chytrosť ničeho nesvede.

Maje hořejší propovědi na mysli, uvádím laskavého čtenáře do severovýchodního kouta naší Moravěnky, obývaného Valachy, kdež lid tento nedotknut přes příliš novověkou kulturou, namnoze ještě žije svůj život prostý, naivní, skoro mythický. Jako všude jinde, tak zvláště zde zajímavo jest stopovati tento život v jednotlivých fázích a uzavírati z něho důsledky na vzdělanosť lidu, jeho snahy, jeho názor na přírodu, slovem na jeho veškero cítění a myšlení.

Krajina valašská*), jsouc prostoupena horami Karpatskými čili Bezkydy, uchovala skoro až posud lid samorostlý, svérázný, netknutý cizími příměsky. Ač se ovšem upříti nedá, že v čase nejnovějším rozličné průmyslové závody (skelné hutí, továrny na nábytek), kdy zvláště železnice proklestily si do našich hor cestu, mnoho z onoho prostého, naivního života setřely, zvláště že přivodily větší nákazu mravní (ač Valach sám od sebe příliš horlivým učněm mravovědy nebyl), jakousi ledabylosť povahy, odkládání krásného kroje, že zanesly do našeho zákoutí žida s kořalkou — tož nicméně ve mnohém, zvláště co do duchovního života, je náš Valach, díky Bohu! konservativním. Ovšem, jak dlouho to potrvá, ví jedině Bůh. Dosti na tom, že je jím dosud; mnohem více, než leckterý jiný kmen moravský. Má své zvyky a obyčeje, své písně.

*) Mám zde na mysli ponejvíce jádro Valašska, t. hejtmanství valašsko-meziříčské, zvl. pak Vsacko.

pověry, pohádky, svá přísloví, pranostiky, krásnou a zároveň ráznou řeč a svůj u větší části ještě zachovalý národní kroj.

Není to první spis vůbec, který tuto podávám o našem Valašsku co do života jeho, zvláště duševního. Psalit zajisté u vzhledě tom více méně B. M. Kulda, Frant. Bayer, Ed. Domluvil a nejvíce můj velect. přítel a krajan škol. rada Frant. Bartoš (Lid a národ I., Moravský lid, Mor. svatba) a J. M. Slavičinský (Vlk Krampotův). Podařilo-li se pak mně touto prací, jíž jsem se po více než 16 let s pravou rozkoší věnoval, aspoň poněkud vystihnouti národní život Valachův, aspoň poněkud nastíniti kulturní obraz našeho Valašska, čímž jakýs takýs material bude poskytnut k veliké národopisné výstavě v Praze r. 1895 — to ať posoudí soudný čtenář sám!

V posledních letech nalezl jsem ve svém lidovědném zkoumání vydatné pomoci u p. Jože Országa-Vrančovského, jenž s chutí a pílí velikou se mnou sděloval zvyky a obyčeje z Nového Hrozénkova, začež mu tuto vroucí skládám díky. Buďtež dále i díky těm, kteří v poslední době některými věcmi byli mi nápomocni, zvláště pp. Karlu Číhovi, učiteli v Jasence, Jos. Zelenému, učiteli v Léskovci, Václ. Životskému, uč. v Ústí, Al. Krištůfkovi, nadučiteli v Mikulůvce, Frant. Adámkovi, uč. na Hovězí, Jos. Rolčíkovi, uč. v Roketnici, Fr. Válkovi, kand. professury a j. — Mnohé věci (pověsti, rčení a j.) podávám v původní řeči, což bude jistě mnohému čtenáři vhod.

Na konec ještě uvádím, že mnoho statí původně bylo uveřejněno v některých časopisech našich, jako ve Vesně 1883, 1893), v Časopise mus. spolku olom. (1884, 1891, 1892, 1893), ve Sborníku mus. spolku ve Valaš. Meziříčí (1884), ve Slov. Sborníku (1885), ve Světozoru (1883, 1888), v Časopisu Mat. Moravské (1891, 1892), v Českém lidu (1892, 1893), v Obzoru (1892), v Opavském Týdenníku (1892, 1893) a j., kteréžto stati, všechny více méně pozměněné a valně rozmnožené v přítomném spise se nalézají. Dá-li Bůh, bude svého času následovati díl druhý.

Posléze připomínám smutnou zkušenost (v nynějším národopisném ruchu zajisté překvapující a nemilou), že nemoha ani v markrabství ani v království ochotného nakladatele nalézti a nechtě zároveň dlouholetou práci svou téměř v po-

loviční zmar přivésti — vydávám ji nákladem svým. Za tou příčinou obracím se se slušnou prosbou ke slav. národopisným odborům zemí koruny České, aby hojným odběrem spisu tohoto mi byly laskavou a vzácnou podporou.

Na Vsetíně, v den sv. Tří králů l. P. 1894.

Mat. Václavek.

Moravské Valašsko.

I. Živnostenské poměry.

Hlavní výživou obyvatelstva valašského je polní hospodářství, menší část obyvatel živí se řemesly, obchodem a průmyslem.

Polnosti v rovinách při Bečvě a jejich některých přítocích jsou celkem úrodny, ač jsou na větším ještě díle vystaveny v šanc častým povodním. Seje a daří se hlavně réž, žito, ječmen, oves a pohanka, méně lnu a konopí. Ale pro některé obce jsou hlavní stravou zemáky a zelí, a to zvláště tam, kde mají polnosti většinou na kopcích a stráních horských

Stromoví je hojnost, zvláště na pasekách. Pěstují se nejvíce trnky, hrušky a jabloně.

Dobytek se chová nejvíce hovězí a ovčí. Kravami a volky obdělává rolník své pole a vykonává s nimi vůbec všecky práce. Koní je nejvíce kolem Valaš. Meziříčí, v nejúrodnějším to místě Valašska. Ovce chovají se zvláště na Rožnovsku a na hořejším Vsacku. Druhdy bylo ovčáctví všeobecně rozšířeno.

Včelařství někdy u nás velmi pěstované provozuje se nyní toliko od zvláštních milovníků, zejména na pasekách. — Zahradnictví provozuje se v Krasně a Lešné u Valaš. Meziříčí. — Lesní hospodářství je na Vsacku a Rožnovsku. Lesy jsou jehličnaté a bukové, jež se zužitkují buď k palivu nebo stavivu a průmyslu.

Řemesla v naší době poklesla. Hojné jsou posud zvláště ševcovské a krejčovské. Soukenictví zadaly továrny smrtelnou ránu. V Rožnově kvetlo druhdy plátenictví. Obchod byl od jakživa čilý; provozoval se nejvíce s Uhrami, Rakousy a krajinami na Moravě položenými. Vedl a vede se posud se suknem, obuví, dřevem, šindelem, křiváky a noži, s ovocem, dobytkem, máslem, brynzou, vejci a kožemi. V Rožnově vyrábí se mušelín. Největší obchod dřívím provozuje firma „Bratří Bubelův“ a „Bratří Eislerů“ na Vsetíně. Obchod a průmysl zvelebil se zvláště vystavěním dráhy železné z Hranic na Vsetín (1885) a tratí Kojetín-Bílsko (1888), jež se dotýká měst Valašského Meziříčí (Krasna) a Frenštátu. Nicméně chudší dřevaři sbíjejí ještě posud z jara nebo na podzim, když se rozvodní Bečva, prkna a fošny ve vory čili „pltě“, plujíce s nimi na Moravu, kdež je na Hané nebo na Slovácích prodávají nebo skládají.

Dovážením dříví a klad z lesů do skladišť výše řečených firem a do továren, chudší rolníci mnoho si pomáhají k živnosti. Že je pak v městech mnoho krámův obchodních se zbožím rozličným, kupeckým, střižným, ba i galanterním, netřeba dokládati.

Pivo meziříčské a rožnovské vyváželo se druhdy daleko široko. Palírny jsou v Meziříčí a na Vsetíně, jakož i výrobny sodovek. Z trnek se pálí dobrá slivovice, z jalovinek borovička.

Od let šedesátých rozmohl se zejména na Vsacku průmysl ve značné míře. Na Vsetíně jsou dvě továrny na nábytek z ohýbaného dřeva („Bratří Thonetův“ a „Bratří Kohnů“), skelná huť (Reichova), nejnovější továrna na nože „Bratří Pokorných“.

Části oněch továren, buď ohybárnu nebo rašplovnu, mají Thonetové a Kohnové v Halenkově, Hovězí, Ratiboři a Liptáli. Na Hrozénkově, v Karlovicích a Krasně jsou skelné huti Reichovy. V Krasně je kromě toho i továrna na sirky Kohnova a továrna Ulrichova na stroje hospodářské. Ve všech těchto závodech sta lidí nalézá svou jistou, ale někdy i skrovnou výživu. Pro některého řemeslníka nebo jiného občana, svou vinou pokleslého, bývá továrna někdy posledním útočištěm!

Vyrábění dýmek z jalovcového dřeva, strouhání šindelů, dělání kuchyňských nožův a křiváků (kudel), zhotovování putýnek, škopků, trakařů, hrabí, videl, vařech a jiného rozma-

nitého náčiní dřevěného: to vše je známo jako zvláštní výrobek valašský. Valachy s křiváky, dýmkami, brousky a j. uvidíš v Praze i ve Vídni. — Nejnověji pěstuje se s valným prospěchem vrba košařská, zvláště purpurová (zlatolič) kolem Vsetína (na panských pozemcích), Valaš. Meziříčí a Rožnova. Z ní vyrábějí se vkusné košíky na Vsetíně i ve Val. Meziříčí, jež daleko široko se rozvážejí a při jejichž výrobě mnoho lidu se obživuje.

Mát Valach mnohdy schopnosti nevšední, a kdyby měl návod nějaký a mohl navštěvovati zejména řezbářskou školu ve Valaš. Meziříčí, tož byste viděli, jaké dovedné věci by vyráběl. Ale jsou mezi Valachy nicméně nadaní samoukové, kteří svými výrobky podiv nám vyluzují.

Tak na př. bylo možno až do nedávna viděti na Vsetíně člověka, rozeného z Hovězí, který před 40 lety lil pěkné zvonky pro ovce, ale při tom chytil se ještě jiného řemesla, a to nedovoleného; lil totiž mosazné dvacetníky, kterých nebylo rozeznati od pravých, pokud neotřelo se z nich postříbření; břinkali jako skutečné stříbrňáky. Byl proto žalářován, zmátl se na duchu a pak chodil žebrotou. Byl všeobecně nazýván „hlúpým Janem“. Rovněž na Vsetíně je samouk hodinář Pilečka, bývalý voják, který hodiny spravuje tak dobře jako vyučený, ano i hodiny udělal na radnici vsetínskou. Valaši pasáci pouhým křivákem robí na čaganech (holích) hlavy jelení a jiných zvířat, které svým uměleckým provedením každého znalce překvapují. O Vsacké výstavě (1892) bylo možno se podivovati takovým a podobným věcem s dostatek; 13letý žák z Karlovic vyřezal několik skříní a hlav, z nichž zvláště poprsí J. A. Komenského svou věrností překvapovalo. O dovednosti pak gazděn a švalek (švadlen) valašských rozhovoříme se níže a oceníme jejich důmysl a krasocit u vyšívání.

Největší vadou obyvatelstva jest nemírné pití kořalky a veliká náklonnosť souditi se pro nepatrné někdy příčiny, čímž přichází mnoho rolnických živností ve zkázu. Na hořejších dědinách Vsacka a Rožnovska stěhují se kromě toho rádi do Ameriky. Stěhování toto do daleké ciziny je často následkem prvnějších dvou chyb. V našem kraji, který je po vší Moravě znám jako nejchudší, je zvláště rolníkovi třeba

pracovitosti, hospodárnosti a umírněnosti ve všem. Hospodářské spolky vsacký, meziříčský a rožnovský dobře ve svém oboru působí.

Kéž by jen jejich rady a pokyny nalézaly zvučnějšího ohlasu!

II. Plťařství.

Druhdy, dokud ještě v našich horách bylo dřeva hojnost, zvláště v letech 40. a 50. tohoto věku, a dokud ještě nebylo železnic v našem kraji, byl obchod dřívím velmi živý a poskytoval mnoha rodinám slušné výživy. Rozváželo se buď povozem, nebo srobili se „pltě“ (vory) z desek a fošen, jež se pak pustily na Bečvu. Pouštěly se nejvíce na Vsetíně a pod Vsetínem až k Valaš. Meziříčí. Majetníci pltí najali odvážlivé „plťaře“, kteří pltě po Bečvě a pak od Tovačova po Moravě dále rozváželi do určitých míst na mor. Slovensku, ano až do Dol. Rakous, do vesnice Zugru.

Plť bývala obyčejně sedm sáhů dlouhá. Vespod byla dřeva těsně vedle sebe položena a bylo jich 24 kusů, pakli byla šest střevíců v objemu; pakli byl objem čtyři střevíce, bylo kusů třicet. Ze dřev udělány dvě vrstvy a mezi těmi rozloženy desky (prkna). Desek na takové plti bývalo obyčejně pět kop. Na pltích, které mívaly jen jednu vrstvu dřev, bývalo desek 8 kop. Všecko to spjato bylo březovými lémy.

S pltěmi jezdívalo se z jara a na podzim, kdy na Bečvě a na Moravě bývá nejvíce vody. Z jara i sto pltí se vydávalo na dalekou pouť, a bylo-li mnoho sněhu v zimě, tož po takové sněhové vodě odjelo se na vesno třeba i dvakrát až třikrát.

Druhý odjezd byl dle plťařské planety „na vodě pupencové“. Ta nastává v době, když pupence na stromech raší. Třetí odjezd byl často také i v létě při „vodě janské“ (sv. Jana Křtitele), obyčejně koncem června. Plťaři hádali na tuto

vodu již v měsíci březnu. Byly-li v březnu všude silné mlhy, plťaři prorokovali na jisto, že za sto dní po vodě odjedou. Bylo-li v témž měsíci málo mlhy, a to jen po kopcích a nikoli i po rovinách, tož se plťaři netěšívali na „vodu janskou“: neboť přišel potom už jen okalek (malá voda).

Za deštivého konečně roku vyjelo se s pltěmi třeba i 5—8 krát.

Dříve než plťaři odjeli, vykonali společnou modlitbu k andělu strážnému a k Panně Marii, žádajíce jich za ochranu na nebezpečné cestě. Se svými rodinami loučili se pak tak dojemně, jako by se už nikdy vrátiti neměli.

Na jedné plti byli tři plťaři až do Přerova, z Přerova k Tovačovu a dále po řece Moravě už jen dva. Platu na den dostávali 60 kr. a večer máz piva. Mimo plat denní dostal ten, co stál v předu nebo v zadu pltě 3 zl. r. m. za celou plavbu. Na zpáteční cestu (z Ostroha, Hodonína neb odkudkoli) dostal každý jeden zlatý. Cestu zpáteční konávali ovšem pěšky, ale po vystavění železnice (1841) po dráze. Při skládání pltě na sucho, dával majetník pltě buď oběd nebo staru dvacítku.

Byla-li pohodlná, neveliká voda a nebylo-li nikde žádné překážky, „zábavy“, dojeli plťaři na příklad do Hodonína za čtyři dni; při nepohodě však, trvala cesta tam i 12—13 dní A nebylať cesta tak snadná. Mnoho práce a úsilí, mnoho odvahy a chladné mysli bylo třeba. Vždyť jenom po cestě do Hodonína bylo odvážlivým plťařům přejeti 12 stavů, dílem na Bečvě, dílem na Moravě. Z nich byly nejhorší u Juřinky (Valaš. Meziříčí) na Bečvě, u Kvasic a Nedakonic na Moravě. Avšak nebylo dosti na této odvaze; musilif se i mýtu podvoliti u těchto stavů, jež ovšem nebylo všude stejné. Obnášeloť mýto u stavu juřinského dvě desky, na stavu u „Šabršulů“ (nedaleko Hustopeč) dvě desky, v Hranicích 30 kr., v Týně (u Lipníka) nic, v Lipníku a Chropini 2 desky a 30 kr., v Kroměříži 2 desky, v Kvasicích nic, v Napajedlích 3 desky a 25 kr., v Nedakonicích 30 kr., v Ostrohu 2 desky ve Veselí 2 desky a v Rohatci 6 desek.

Tato mýta se platívala, když bylo mnoho vody. Bylo-li vody málo a mlynáři musili zaraziti vodu ve struze a na stav ji pustiti, tož se platívalo mýta až 5 zl. a šest desek. Ale mýta tato před nedávnem přestala. Majetníci dřeva a obchod-

níci s ním, pokud ještě kde pouštívají plť na vodu, soudně zakročili, aby mýta řečená byla zrušena.

Pravili jsme výše, že plťaření je velmi nebezpečné zaměstnání a že se plťaři loučí s domovem, jako by měli jistou smrť před sebou. Vždyť nejednou zvláště při vysoké vodě a u oněch stavů (jezů), zaplatil to nejeden Valach životem svým anebo aspoň se řádně okoupal. Třeba bylo někde nárazu plti a veslař její ocitl se v chladných vlnách. Kterak si plťaři v nebezpečí pomáhali nebo pomáhají, stůjž zde skutečný nebo domnělý případ (snad jen anekdota)*): Jednou také jeden veslař spadl do vody, zápolil chvíli s vlnami, a když se mu již nabíralo a šlo do tuhého, jal se vzývati všecky svaté a jmenoval kde kterého znal. Jeho soudruh vida, že to nepomáhá, zvolal: „I nechaj teho drobjasku (drobotinu) a volaj na samého Ježiša!“ — To pomohlo. Valach obrátil se k Pánu Ježíši a byl zachráněn. I pamatoval si toto naučení, a když po nějakém čase opět se ocitnul ve vlnách, vzýval ihned Pána Ježíše za pomoc a ochranu a spínal ruce k nebesům. Ale kamarád jeho dal mu opět jiné naučení vzkřiknuv naň: „I pusť sa Ježíša a chyť sa vrby!“ A to skutečně zase pomohlo.

Druhdy za příznivé plavby zní to písněmi kolem ohníčku na plti rozdělaného, na němž si pokrmy své vaří; kořalka je zvláště k tomu navnazuje. Nejčastěji se ozývá nějaký popěvek plťařský; na příklad:

I. Sú puťaři sú,
dyž ím putě dú;
dyž ím putě stávajú,
puťaře sa starajú,
že nedojedú!

II. Já kopu desek nařežu,
a já si ich do Moravy zavezu;
dolů do Moravy,
dá mňa Pámbu zdraví,
a příďaci domu
muziganti mňa zahrajú!

*) Primus Sobotka „Kratochvilná historie“, 212.

III. Obilí, strava, píce.

Rolnictví je hlavním zaměstnáním lidu valašského. Půda je ovšem dle rozdílné polohy také rozdílná, na rovinách lepší než na kopcích a stráních. Lépe se také daří obilí v půdě propracované, hojně hnojené než v půdě plané, málo hnojené! To ovšem záleží na hospodáři a pak na možnosti půdu k setbě jak náleží upraviti. Zlem velikým je, že je málo hnoje a málo prostředkův, aby se hnojiva účinná zaopatřila.

Běda pak mimo to hospodáři, který zanedbávaje své polnosti i s dobytkem formančí a na výdělek jezdí.

Seje a daří se hlavně réž, žito, ječmen, oves a pohanka; jindy sívali také len a konopí, nyní velmi málo. Nejvíce posud sejí se len a konopě na horních dědinách, zejm. na Novém Hrozénkově. Réž seje-li se na zimu je ozimá a na jaře-li je jarka. Seje se také réž na podzim na zámraz, kdy totiž začíná mrznouti, schází však až na vesno. Druhdy sívali myslivci réž do vymýceného lesa; bylať to křibica, velmi bujné obilí. Křibica vysýpá se teprve na druhý rok; zrno má zelené, šupkaté (se silnou šupkou). Chléb z ní je zelenkavý, ale chutný. Křibica proto, že se velmi kříbí (pouští odnože, rozvětvuje). Některý rok stojí réž přede žněmi, zvláště na rovinách, velmi krásně „jako na Hané“, ale co do vydajnosti zrna je daleko za hanáckou. Někde sejí také špaldu, druh to žita, jež dobře sype, ale při mlácení nesnadno pouští. Zrno má lesklé.

Mimo jediný čistý druh sejí na Valaších dvojí i trojí druh obilí dohromady. Takové směsi říkají suržica (réž se žitem), troják, trojačka, trojanka (žito s ječmenem a ovsem), vičák (ječmen neb oves s vikou), spolica (ječmen s pohankou), míšanina čili polovník (žito s ječmenem).

Mimo oves obyčejný jsou u nás ještě tyto druhy: rychlík (oves skorý), straňák (jehož zrní v klase na jednu stranu je obráceno) a úlehlový (větší než obyčejný).

Pohanka, jíž se rozmanitě, zvláště na kaši užívá, krásně kvete, zrno má veliké, kdežto její sokyně tatarka sotva znatelný má květ a zrnko má nepatrné. Tatarky užívají za píci pro dobytek. Čučky (čočky) a hrachu málo se rodí, více se pěstuje vikev, jejíhož zrna užívá se i do chleba.

Žně bývají na Valaších z pravidla o dvě neděle později než na Hané, v hořejších dědinách vsackých a rožnovských i o tři neděle. Na oves napadne někdy už i sníh. Posledním žnivem je oves a pohanka.

Kolem Meziříčí skládají svázané obilí (réž a žito) do mandelů, jinde vesměs napichují je do kolků po 16 až 20 snopkách do čtyř rohů, klásím na bok. Kolek poloviční stodola! Ječmen, oves a pohanka se táčá, t. j. uváží se malé snopky a snopek ten jmenuje se táčka. Táčky pak staví se, na polí po třech nebo po čtyřech k sobě klásím vzhůru, aby vyschly; takovým třem (čtyřem) táčkám říkají slonek („stavjat do slonků“).

Obilí mívají lidé, menší rolníci a pasekáři obyčejně do Nového roku již stráveno; hlavním odtud živobytím jsou zemňáky (urodí-li se) a zelé.

Zemňáků je mnoho odrud: amerikány (veliké červené), cigány (červené), červenačky (skoro červené, uvaří-li se, jsou bílé); češáky (dlouhé s ďubkami), chlebúčky (žluté podlouhlé), jánky, klobúcké (fialové od Val. Klobouk); magnibonky (magnum bonum), majdalénky (žluté kulovaté), prajzáky (bílé a dlouhé), rožky, rohlíky (podlouhlé), růžové, samsony (veliké, žluté a červenkavé, nekazí se), šarpiony (championy), vyzovské (od Vyzovic). Cenu zemňáků naznačuje na Valaších poněkud i přísloví: Zemňáky napřed sa kopú a tepruv sa íja (mzda totiž po práci se dává).

Seno a otava dělá se toliko na rovinatých polohách, na stráních a pasekách toliko jednou k podzimu se kosí. Seno

proschlé (pokosy) dávají se buď v babince, klapince nebo v lapu, čapu, dlopu, dlopku t. j. kopu. Rozházenému babinci, dlopě a t. d. říkají okršle, okržle, posád. Jatelinu (jetel) pověsují na ostrévky t. j. rozsochaté pníky jedlové nebo borové, na nichž pak může setrvati i delší dobu; neboť zmokne-li jetel, brzy se osuší teplým sluncem.

IV. Pokrmy a nápoje.

Výběr jídel v našem kraji není valný. Dílem neúrodnosť, dílem nevýdajnosť půdy nepřipouští pěstování všech druhův obilních, a co se urodí, to se u většiny lidu brzo spotřebuje. Pak nastupuje po větší dobu roku hlavní strava valašská: zemňáky a zelí. Nicméně i z toho mála, co je, gazdiny rozmanitým způsobem připravují často dobrá a chutná jídla. Netřeba podotýkati, že zámožnější rodiny jak v městech tak i na venkově výdatnější a úpravnější mívají pokrmy, nežli jejich chudší spolubočané.

Velikou chybou je, že se kromě několika málo dědin u Valaš. Meziříčí téměř nikde nepěstuje při domech zelenina, ač při náležitém upravení zahrádek by se dobře dařila. Zelenina by pak větší rozmanitosť přivedla na jídelní lístek valašský, nepočítaje v to i užitek, který by prodejem do města do kapes našich gazděn plynul.

1. **Polévky.** Masových polévek každodenních je velmi poskrovnu. Chudší lidé dopřávají si jen o veliké svátky masa hovězího a tím i polévky. Jsou-li tak šťastni a mohou-li si odchovati mašíka, pojídají toliko masa z něho a tudíž i vepřové polévky. Chudších lidí polévkou je tak řečená žebrákovica čili chudaňa, t. chlebová nebo zemňáková. Zámožnější jídají polévky hovězí s pohančenou kaší nebo zemáky, mají-li slepice, tedy slepičí; o lepších dnech jsou v polévce knedle (nudle). Z rána a na večer bývá obyčejně kyselica (kyselá polévka, ze zelnice vařená), do níž se nadrobí buď chléb nebo se pojídají uvařené zemňáky. Na „kyselicu“ pobízejí matičky své děti: „Jezte, jezte, budete červení, budú vám dobře uši držať!“ — S kyselicí se též jedí vařené hrušky

sušené. Kyselice je teplá, hrušky od večera studené. Střapačka neboli zeľňačka je kyselá polévka se zelím vařená; zelí se nabírá na lžíci, „jako by to byly knedle!“ Domiká sluje polévka s nasoleným chlebem (nebo zemáky) a posypaným brynzou nebo sýrem. Chléb se totiž posype starým sýrem (brynzou), posolí a na to se pak naleje klokočová (vařící) voda (n. mléko). Místo sýra dává se i česnek (česnekovica). Polévka kmínová (kmínovica) zřídka se vaří. Polévce zasmažené říkají „švihula“.

2. **Maso.** Je-li v domě mašík, zabije se v zimě, z něhož pak rodina tráví, pokud stačí. Kromě vepřového pojídá se skopové, telecí a pak teprve hovězí. Chová-li gazděna drůbež, padne i „kura“, zvláště o svátcích, žaludku za oběd. Druhdy, pokud ovčáctví v rozsáhlé míře se provozovalo, bývalo skopové častěji na stole.

3. **Moučná jídla.***) Z nich „sou, pokud mouka stačí, nejobyčejnější buchty, vdolky a šišky (knedle). Dále jsou chutné báleše, koláčky to smažené na plotně, políčené trnkama (povidly) nebo sýrem; dva se kladou na sebe nebo se sešúlajú (stočí). Jiné druhy moučných jídel více méně pro chuť a mls jsou: Smutní (chudí) rytíři; koláče staré nakrájejí se na klínečky (kousky), naloží se na mísu, polijí rozešvrlanými vejci a rozpuštěným horkým máslem. Boží milosti: koláčky teňounké, třikrát nakrojené, smažené.

Opěkance jsou placky před pářem (ohněm, žárem) pečené, mlékem spařené, tvarohem a máslem pomastěné.

Podlesníky. Mouka smísí se se smetanou, těsto pak nalévá se na zelný list a peče. Na Slepé ryby béře se řídké těsto se sladkou smetanou a leje se na mastné, na „kástrol“, peče se a obrací, konečně se to pocukruje a sešúlá. Súlance (súkance) jsou dlouhé, ušúlané (usúkané) slíže (halušky).

Křesňák je nakysaný pagáček (placka), bílý i černý, na žrně třený. Na ovesné pagáčky dá se oves do vody a ponechá aspoň den ve vodě. Na to se dá na kamna sušit, pak se mele na mlýnku (ručním).

Ochrňál (pl. ochrňále) čili chochrňak je velký vdolek z různé mouky, pečený v peci, pomazaný trnkama, tvarohem

*) Obilí chudší lidé melou na ručním mlýnku (malé „žrně“) nebo na veliké „žrně“ nohama šlapané. Viz „Český Lid“ II., 226. a 597 (s obrazem).

nebo hruškama stlúští 4 prstů, také jen skořicí a cukrem posypaný. Ochrňále velmi se mastí, až z nich teče! „Dyž z něho „klín“ vevalí do žaludka, má ho do boha!“

Pálená lata je buchta podlouhlá a plná, peče se obyčejně čeledi. Pohančené buchty jsou černé jak chléb „třeňák“ (z mouky na žrně třené). Pražénky jsou šišky z režné mouky před pálem na rendlíku pražené a vřelou vodou podlité.

Zátěrky (válence) jsou z mouky a vody sešúlané a vařené buď v mléce nebo polévce; také se smaží.

Moučnice skládá se z mouky, vody a másla, na horu se dá krupice. Někde sluje moučnice také netyja z mouky a zemňáků, omastěná. Na Slovensku (mor.) říkají někde netyji šusterka (u Malenovic), jinde džgance (u Břeclavy).

Oblíbené, chutné jídlo jsou pěry, z kysaného těsta (nebo i ze zemňáků), nadité trnkama, mastné, podélné. Pěry se i pekou. Z nudlového těsta, nadité, jsou taškrle menší, tašky pak jsou větší, nadívané kromě trnek také krupicí; obojé se mastí.

Jídla chutná, zvl. moučná, „jdou za kožu“ (nemůže se jimi dosti nasytit). Někomu jsou zamilovaným popravkem.

Vedle moučných pokrmů vzpomenouti dlužno také ještě jiných oblíbených. Tak bývá často na stole valašském: Hanácká svatba. Zelí a hrách, každé zvlášť se vaří a jí se jedna lžíce toho, druhá onoho, nebo se to zamíchá. Kočičí svatba je zelí a zemňáky, každé zvlášť se také vaří a pak smíchá.

4. **Nápoje.** Při hostinách hraje velikou úlohu tak řečený valašský čaj (valašské thé). Je to kořalka vařená se skořicí, hřebíčkem a medem nebo cukrem. Je-li kořalka čistá, samožitná, je to slušný, dobrý nápoj, který lépe jde k duhu, nežli špatný čaj (ruský).

Avšak nyní, kdy krčmář-žid do kořalky míchá druhdy i lulek a jiné ještě otravy, aby „Valach věděl, že něco pil“ — není radno okoušeti mnoho „valašského čaje“!

Káva a čaj (ruský) konečně málo jsou ještě rozšířeny, ač mnohem zdravější by bylo, kdyby ke snídaní raději ke špatné kávě zakusovalo se chleba nežli ke kořalce, jak ve mnohých a mnohých chalupách jest obyčejem.

V. Tělesná i duševní povaha lidu valašského.

Mimo kroj, řeč, rozličné zvyky a obyčeje, Valaši liší se i svou povahou od ostatních kmenů moravských. Valach je z pravidla postavy vysoké, štíhlé a kostnaté. Hlavu, příp. lebku má podlouhlou, tvář výraznou, markantní, nikoli sličnou — pravý to horský typ.

U žen jest výška těla prostřední, hlava kulatější, obličej pěknější; ženy se vůbec tváří svou více zamlouvají nežli postavou. Zvláště vdané ženy bývají hezké! Děvčatům se líbí hodně lesknoucí se tvář, proto si jej také ledačíms mastí, i bílou kořalkou, by pleť byla čistá, prosta pih a j. Krásné ženy jsou zvláště Rožnovanky: mají také svůj zvláštní, řekl bych „elegantní“ kroj.*)

Mužové mají pleť z pravidla přisnědlou, ženy opětně bílou, narůžovělou: Barva obličeje u mužů je více nažloutlá, u žen pak vyniká červeň, přecházející někdy až do rudosti. Vlasy jsou většinou rusé (světlonažloutlé) taktéž i obočí je výminečně černé. Oči jsou většinou sivé nebo sivomodré, čistě modré zřídka kde se vyskytují, spíše oči hnědé nebo černé. Ústa jsou prostřední, zřídka příliš velká. Nos více pravidelný. Souměrnosť hlavy a obličeje jest vůbec u žen větší nežli u mužův. — Tělo má Valach otužilé, silné a svalnaté. Namá-

*) Nosíť nyní zámožnější Rožnovanky (ve městě) kazajky aksamitové, krátké sukně tmavé i hedvábné, na hlavě volně uvázaný šátek hedvábný, punčochy bílé, a botky na šněrování. Na rukou jsou bílé rukavičky a náramky.

havá jeho práce v hornatém většinou kraji, drsnější podnebí, skrovná, nevydatná potrava: to vše nedopouští ani jiné tělesné soustavy. Brambory a zelí jsou jeho obyčejná a po dlouhý čas roku jediná strava: maso jídá zřídka kdy, jen když se zabíjí buď „mašík“ (vepř) neb o veliké svátky. Kořalka ho nyní rovněž velmi hnusí, znemravňuje ba zvrhuje. — Pro tyto příčiny jsou na Valašsku tuční lidé řídkými zjevy, jsouť bílými vranami.

Druhdy, před 30—40 lety, dokud židů, příp. jejich kořalky nebylo, nebylo nad Valacha co do síly tělesné. Také si mohl více popřáti na stravě, byloť ovčáctví ještě všeobecně rozšířeno a tudíž mohl masa z ovce nebo berana častěji si dopřáti. Z mnohých dědin odváděli tehdy ke „granatýrom“ a „kylisarom“, nyní ze 20 mladíků hodí se sotva pět k pěšákům. —.

Letora Valachů je sangvinicko-cholerická, k níž se druží často největší flegma. Stýkajíce se mezi sebou, jsou velmi sdílní, avšak při nejmenší narážce na něco choulostivého, při sebe menší (domnělé) urážce, jsou jako kohouti hned v sobě. — Z toho povstávají soudy, a soudí se někdy tak dlouho, až všechen jejich majetek padne do rukou advokátů. Zhusta se stává, že se dávají do soudu o mez noranou neb o kousek „pasínku“ a soudí se až prosoudí všechno. Neboť značných výloh vymahají komisse, soud, advokáti, svědkové a j. a věc, o kterouž se soudí, nemá ceny třeba ani pěti zlatých.

Na nejhorší přichází Valach s kořalkou. U žida (i křesťana) pije, pije, hospodský připisuje a přepočítává se, až konečně chalupa praskne — K pánům jsou Valaši velmi poníženi, ale nicméně mají za ušima. — Po straně mají dosti „guráše“ a dělají si z pánů jen „šklába“ (smíchy).

K „cuzákům“ (cizincům) jsou velmi nedůvěřivi, ač jinak jsou velmi přívětivi a pohostinni. — „Cuzák“ mezi nimi usedlý nemá od nich plné důvěry, kdyby i jakých zásluh o jejich obec si získal. —

V mravním ohledě nejsou přísní moralisté. Kult Venušin pěstuje se druhdy a místy nad míru. — Mnoho sňatkův koná se „post festum“, nevěsta je už „závitkou“. Lehkomyslní rodiče jsou tím zvláště vinni sami. Zvláště novější doby, kdy továrny na nábytek a j. v městech a po venkově se zřídily, rozmohla se nemravnosť povážlivě.

Manželství bývají požehnána; jest zjevem velmi řídkým kde by nebylo dětí. Z pravidla jich bývá 4—7. Kořalka, chudá, nevýdajná strava, opilství a jiné neřesti jsou toho nyní příčinou, že starců nebo stařenek 80 letých už tady málo se najde. Obyčejný věk je mezi 40—50 lety.

Z nemocí jsou obyčejně „asthma“, dýchavičnosť, následek to chůze do kopců, strání, kdež mají buď chalupy neb polnosti. Rovněž náruživý tanec („Co je jí?“ — „A, tuším ten taneček jí zasedá, t. j. má dýchavici“).

Pak jsou plicní neduhy a konečně je vřed (vředisko), soujem to mnoha nemocí, zvláště rheumatických Též hostců je skoro tolik, jako vředů. —

Přes všecky vady a nedostatky je Valach duševně nadaný, bystrý v úsudku, dovedný u věcech průmyslných u zhotovování rozličných věcí ze dřeva a j. Vyšívání valašských „švalek“ (švadlen) a gazděn dochází právem uznání všech znalců.

Konečně lidová přísloví, pořekadla i úsloví svědčí o přirozeném nadání a vtipu. Obáváme se jen, že kořaleční mor, jenž se úžasně šíří, dokonce zhubí přirozenou bystroduchosť valašskou!

Národní uvědomění a politické vzdělání je mezi venkovským lidem valašským teprve v počátcích, a bude ještě dlouho trvati, než se intelligenci měst valašských podaří, vštípiti lidu myšlénku, že přináleží veškerým svým životem k národu českému, obývajícímu širé vlasti koruny české, kterýž pak národ český v říši naší má vedle povinností také svá nezadatelná práva. — Že duchovenstvo vlastenecké a učitelstvo i v tomto směru za rozličných příležitostí na lid účinkovati může, a to měrou vydatnou, netřeba dovozovati.

VI. Kroj.

Všeobecný je nyní už nářek na to, kterak národní kroj pomalu mizí, až zmizí dokonce. S krojem odkládají se zároveň starodávné zvyky a obyčeje, hyne upřímnosť, srdečnosť a bývalá kmenová sdruženosť a patriarchální pospolitosť. Čas rychlým se žene letem v před, moderní vzdělanosť neúprosně nivelisuje, přerozuje, zhlazujíc vše starobylé a usilujíc všecko na jedno natáhnnouti brdečko.

Toho všeho jest ovšem velmi co želeti, zvláště pomyslíme-li, že opravdová vzdělanosť, skutečná osvícenosť razí si jen velmi pozvolna cestu do vrstev našeho lidu. Máme na mysli, že bude dlouhé ještě doby třeba, nežli se podaří naší literatuře a vzdělavatelům jejím tak vniknouti do lidu, aby se paralysovaly některé škodlivé výsledky nynější civilisace, nežli se podaří přivésti do lidu s pravou vzdělaností i dřívější prostotu, jemný mrav, nábožnou mysl a všecky ty ctnosti šlechetné, jež druhdy krášlívaly náš lid.

Kroj náleží ku podstatné části toho neb onoho národu neboli kmene slovanského. Kroj, řeč, zvyky a obyčeje, to vše činilo dohromady na př. Hanáka, Slováka, Valacha. Došlo už bohužel, neb aspoň přijde tak daleko, že ze všeho toho zbude jediná jen řeč, jež vydávati bude svědectví, že mluvíme s Hanákem, Valachem, Slovákem, ač budeme-li předně my a naši následovníci ve škole a v kostele jistou měrou o to dbáti, by také dialekty v naší vlasti nezanikly docela, aby je nebylo kdysi našim potomkům studovati jen z knih a listin!

Se zvyky a obyčeji došlo pohříchu již tak daleko, že je slýcháme toliko z úst starších lidí, a naši potomci už se jich jen dočítati budou z knih.

Z krojů pak jsou na Hané už jen zbytky skrovničké a pozdější pokolení budou o nich někdy už jen čítati v knihách, anebo při nejlepším vídati v musejích. Dej Bůh, aby nynější utěšený ruch národopisný nějaký obrat k lepšímu způsobil!

Na Valaších chýlí se to s krojem rovněž ke zlým koncům. Jsou celé dědiny, zejména blíže měst, kde kroj národní úplně již zanikl, zvláště kolem Valaš. Meziříčí. Nicméně jsou zase díky Bohu dědiny, kde kroj jest buď ještě úplně neb aspoň z části zachován, jako na hořejším Vsacku a někde na Rožnovsku.

Mým účelem tuto jest, abych dle možnosti popsal vyhynulý už neb onen do jisté míry zachovalý národní kroj valašský. Ukládaje ho popisem do knihy této, nepřeji si nikterak, aby na prosto vyhynul, nýbrž aby, kde ještě jest, co nejdéle se zachoval.

* * *

Jakož v jiných krojích (hanáckém a slováckém) byly a jsou odchýlky, tož i ve valašském je nalézáme dle rozličných dědin a to co do barvy látky, střihu, okras a jiných vedlejších věcí.

Mužové nosí **košule** se širokými rukávy, jejich obruba je na ramenách u rukou vyšita modrými nitmi harasovými, jež tak snadno barvy nepouštívají. Límeček jest u krku úzký, rovněž modře vyšívaný. Nadra u košile má Rožnovjan otevřena, Vsacan zapjata zapínákem čili kotulou z kosti nebo perleti, větší trochu než rýnšťák. **Nohavice** (gatě) jsou buď „na taléř“ nebo „na vidličky“ ušité. Nohavice „na taléř“ mají v zadu jen jediný šev („paspulku“, šňůru přišitou) tak že zadní část podobá se talíři, jsouc po jedné straně toliko sešity; „na vidličku“ jsou sešity ve dva obyčejné švy. Nohavice přilehají takto ovšem těsně k nohám, tak že „lýtka jsou upjata“, a podpasují se nahoře řemenem, dole pak zapínají je haklíky. Nohavice bývají ze sukna modravého (vsackého), nebo z huně bílé, nebo buré (hnědé).

Vesta sluje brunclek, je bez obojku, obyčejně fialová a „hřebíčková“, ale i modravá, lemovaná modrými, zelenými i nažloutlými šňůrkami; tytéž šňůrky zdobí prsa po obou stranách zšíří asi 7 cm. Na obou stranách totiž olemují se dírky, ze zbytku šňůrky se udělají „ščičky“ (střapečky) a přišijí, konce se nechávají nepřišity; ty se pak obyčejně hřebínkem rozčesávají. Mimo to jsou na pravé straně světlé knoflíky pakfonové nebo z plechu cínového. Pod podšívkou jsou buď haklíky na zapínání nebo haklíky vůbec scházejí: jenom prý „paradisté“, jižto mají po hustu knoflíků, ti mají haklíky.

Svrchní šat sluje župica, sáhá až po kolena. Na obou stranách přišity jsou na ozdobu olověné bombíky (kulaté, zašpičatělé knoflíčky), mimo to jsou na levé pakošky (trojhranné, pleskaté knoflíčky). Mezi bombíky jsou plechové trojhranné babčice (plíšky), mezi pakoškami jsou haklíky na zapínání. Dole na rukavě jest červené sukno vyšito, kolem olemováno hedvábnou neb harasovou šňůrkou „bledou“ (modrou) nebo zelenou. Bombíky a pakošky krejčí sám lije z olova. Župice i bruncleky nosívají na Vsacku nezapjaty; župica jest toliko přes ramena přehozena. Výjimku dělají někdy v tuhé zimě. Na Rožnovsku oblékají župici jako kabát do rukávů. Na Vsacku jest župica z bílé hůně (jako na Hrozénkově) nebo z buré (jako na Halenkově) a říkají ji „halena“ nebo prostě „huňa“ nebo „huňka“; na Rožnovsku jest tmavozelená nebo modrá; jedině v Karlovicích je bílá jako v blízkém Hrozénkově vsackém. Mimo to má rožnovská po obou stranách prsou šňůry na způsob české čamary. Hrozénkovská a halenkovská jakož i karlovská „huňa“ nemá žádných ozdob nebo knoflíků, vyjmouc to, že halenkovská huňka jest lemovaná červenou šňůrou. Huňky tyto jsou velmi jednoduché: „chlap“ prý si lehne na kus huně a krejčí mu vezme dle toho míru sestřihne a prostě jenom sešije!

Na hlavě nosívali Valaši vsačtí širáně buď na jeden „guráš“ nebo na tři „guráše“, na hoře totiž byl knoflík, kolem něhož do tří rohů střecha šňůrami se připevnila. Klobouky byly ozdobeny harasovou šňůrkou. Na Rožnovsku měli klobouky vysoké, kuželovité a o slavnostech nebo svátcích ozdobené četinami (jehličím). Nyní se nosí tu a tam klobouk (lebáň, plstka, hucaň) ledajaký.

Župnica, brunclek a klobouk byly ostatně na Rožnovsku svátečním oděvem, k němuž náležely nohavice tmavé do vy-

sokých lesklých bot a pak i čepice aksamitka, kolem do kola liščinou lemovaná. Svobodní a chudí této čepice neměli. Taková aksamitka stála tehdy (před 40 lety) deset až 20 zlatých šajnů, což za té doby byl peníz poměrně velký, a kdo ji nosíval, těšil se veliké vážnosti jako zámožný člověk, veda obyčejně všude rozhodné slovo.

Obyčejným oděvem na Rožnovsku bývaly v létě gatě volné z bílého plátna; bohatší měli gatě barevné a kacabajku nebo špenzl na způsob bluzy. V zimě nosili kožuch (dubňák, žlutý) jako až posud, a na hlavě byla beranice rozličné formy a barvy. Na nohou byly papuče a krpce jakož je dosud všude.

Papuče shotovují se z huně bílé nebo buré; podešvy mají buď prošity dratvemi nebo podšity koží, bez podpadků; na lýtkách zapínají se haklíky. Papuče jsou na Valašsku tak zevšeobecnělé, že je v zimě i v městě nosí pán nepán; obecný lid neodloží jich ani v létě. Praktičnosť papučí valašských uznali také i Hanáci kolem Prostějova; v nejnovější době osvědčují jim přízeň svou i bratří Čechové. Krpec skládá se ze dvou částí. Napřed se obuje na nohu kopýtce, huněná to punčocha; na kopýtce přišněruje se pak řeménky krpec kožený, z jednoho kusu kůže vykrojený.

Vlasy mívají Valaši v týle u krku dlouhé, v předu na krátko přistřižené. Na Rožnovsku jsou vesměs krátké. Vousů nemívají. V ruce býval obušek (malá sekerka o dlouhém topůrku,) bez něhož Valach nikdy nevycházel. Obušek, obuch (valaška) byl tím skvostnější, čím zámožnější byl jeho majetník. Rukověť byla buď skutečná sekerka (mosazná, žlutá) nebo dřevěná a byla vždy ornamentována; byla-li ode dřeva, byla perletí vykládána. Valaška je posud staršich lidí nerozlučnou družkou, jejíž sekyrka jest buď tupá nebo ostrá.

Hlavní části oděvu ženského jsou: rubáč, rukávce, kasanka, kordulka a fěrtoch.

Rubáč, spodní to část košile, ale od rukávců, horní části, oddělená, ušit je z hrubého plátna konopného; na něm přišito opleči do půl prsou a zad sahající, na zádech uprostřed přestřižené a někdy i mřežkami opatřené. Na opleči přišity jsou dva tračky (šle), na něž rubáč zavěšen je na ramenou. Na rubáč obléká Valaška krátké rukávce z tenkého plátna, s rukávy širokými do půl lokte, na ramenou i na obojku

tmavomodrým nebo bledomodrým, červeným, žlutým i zeleným, bílým nebo červeným hedvábem nebo bavlnou asi na dva prsty vyšívané. Lémeček u rukávců je vůbec krátký, stojatý. Ale někde (v Rouštce, Karlovicích a j.) je lémeček více méně široký (plavecký) a vyšívaný. Motivy jsou tu různá kvítka, jablíčka i srdečka; tato jsou vyplněna velmi jemnou mřežkou.

Kasanka jest sukně z bílého plátna, kterou však nyní už zřídka kdy vídati. Místo ní nosí se nyní sukně z plátna modrého nebo kanafasky a též vlněné červeně a modře pruhované. Předek sukně je z jiné látky než sukně sama a sluje ledaco. Na sukni uvazuje se fěrtoch (zástěra). Ale i modré sukně ustupují na neděli černým orlianovým a barevným, rovněž orlianovým fěrtochům.

Kordulka (frydka) jest z červeného nebo fialového, druhdy i holandského (světločerveného) sukna. Byly však, nebo jsou doposud kordulky i damaškové, plyšové a sametové, různých barev. Tak zvláště v Karlovicích a ve Střiteži (na Rožnovsku) jsou látkou i okrasou bohatší: jsou lemovány čtyřnásobnými krajkami, lesklými portami, zelenými sametovými „lemůvkami“ (sametkami) vzorkovanými, nejen v předu, nýbrž i v zadu, asi do polovice zad. Kordulky tyto a podobné s látkou dražší byly nedělní a sváteční, na všední den byly nebo jsou jen ze sukna. Kordulky jsou z předu hluboko vykrojeny. Olemovány jsou úzkou zelenou sametkou, pod lemem jest pak přišita na dva prsty zelená aksamitka (porta) hedvábná. Pro dírky a knoflíky jest ponechána „zahrádka“, úzkými pentlemi obšitá a květy, karafiáty, vyšitá. Knoflíky jsou kulaté se „skélkama“ nebo „zrcadélkama“. Na zadku jsou dva „faldíčky“, na každém pak kloubě čtyři „faldíčky“ a na každém faldě knoflík a ščička svetlo — a tmavozelená hedvábná. Kordulka nepřiléhá k samé sukni, tak že opleči na půldruhé dlaně vivěti. Obyčejně se nosí nezapjata, ale na Rožnovsku jest zapjata. Stojí až 10 zl. i více. Na Hrozénkově jsou nyní kordulky černé, sametové, zdobené buď černými nebo červenými i modrými úzkými pentličkami.

Za obuv mají ženské jako mužští papuče, krpce nebo střívě.

V zimě nosí dubený kožuch, jenž sáhá po pás, jest liščinou lemován a po stranách, v a k š e c h čili k l ú b o c h zeleným vyšíván; na prsou má hedvábné růžičky půl zelené a půl

červené na zelené hedvábné šňůrce upravené, jež slují v e š k y, v zadu u spodu je veliký záhyb a na něm zelená ščička hedvábná; na konci jeho jsou ščičky z jemných kožek.

Vlasy ženských svobodných jsou na hladko učesány, na předku rovným pútcem rozděleny, v zadu v lelíky (copy) spleteny, k čemuž o svátcích nebo svatbách připleteny na mašli dlouhé pentle. Druhdy byla na Hrozénkově ozdobou hlavy svobodných i vdaných „rúška“, bílá to plena asi 2 lokte dlouhá a $^1/_4$ lokte široká. Konce byly vyšity. Zavazovala se v zadu na volný uzel, tak že vyšívané konce s vlasy po zádech splývaly.*) Už asi před 30 lety nosili se „rúšky“ jen velmi málo (na Boží tělo, Vzkříšení a j.) Rúšku, jak řečeno, nosily na Hrozénkově dívky i ženy. Dívky skládaly ji ve troje, tak že vlasy v týle nebyly přikryty; ženy pak měly rúškou celou hlavu zahalenu. V týle nesměla rúška dělati faldů, aby skrzení dobře se značilo vyšívání na čepci. (Čepce tenkráte se nosily jenom „vázaně“. Nynější čepce „necované“ a částečné ještě i „drundšpicové“, ačkoli vynálezem Rožnovjanek, nemohou se, co se týká ornamentiky, k „vázaným“ ani přirovnati.) Někde, jako na Vsacku, jsou lelíky svobodných v zadu svinuty (v nestli). Ženské vdané mají vlasy ve šňůry spleteny a okolo hlavy otočeny (zavity), pokrývajíce je bílým čepcem, obyčejně háčkovaným a s mřežkami (krajky) nad čelem. Hlavu pokrývají š a t k a m i, druhdy bílými, nyní ledajakými, ale dražšími, v zimě ještě bílým vlňákem; nyní i tento vlňák pomalu mizí.

Ku konci předešlého věku přišly na Hrozénkově místo rúšek do módy bílé, pomněnkově vyšívané šátky. Po nich nastaly vyšívané bílou bavlnou „kvelbované“. Po těch červené „englické“ a modré „lipské“. Na všedni den barvívali domácí barvíři šatky z plátna na modro indychem. Tu a tam nalézti možno ještě mezi lidem formičky barvířské z těch dob uchované.

Na Rožnovsku nosívaly ženské šorce (sukně) mušelínové, na tmavo barvené a skládané (faldované), ze 20 půlek. Punčochy mívaly vrapované čili ubírané (faldované) a dlouhé, jež sluly v a r h á n k y (byly i na Vsacku) a stály 12 zl. i více. Varhánky byly soukenné a bylo na ně třeba obyčejně tří loket pěkného sukna černě barveného (vsackého); spodek však,

*) Viz obšírnější popis svátečního hrozénkovského kroje v mé V a l a š s k é s v a t b ě str. 18 a n.

jenž se dostal do střív nebo papučí, byl vlněný. Pod varhánky obouvaly se však ještě jiné punčochy, nejčastěji bílé.

O svátcích nosívaly Rožnovanky střevíčky, řečené zámišky, vystřižené na způsob trepek o malých kramflíčkách, bývaly pravidelně červené; i kramflíčky červeně obarvené. Ve všední den měly jančary (střevíce), ale nikoli na šněrování, nýbrž volné jako „včilej ty štyblety“! Po domě („po domajšku“) nosívaly tak řečené kocúry, druh papučí, z ostřižkův (okrajků) huňových ušité, jichž ostatně i nyní tu a tam se užívá.

Nyní nosí v létě zámožnější Rožnovanky (v městě) kazajky aksamitové, sukně tmavé i hedvábné, na hlavě uvázaný šátek hedvábný, punčochy bílé a botky na šněrování. Na rukou jsou bílé rukavičky a náramky. Vlasy svobodných splývají v lelících zapletených po zádech, vdané a závitky (padlé ženštiny) zaplétají je kolem hlavy v babince. Po svatbě se každá nevěsta zababí, to jest otočí se jí lelíky kolem hlavy a pak se začepí, t. j. čepcem mřežkovaným opatří.

Závitky, ač nosí čepce, nesmějí si nicméně ve všem tak vésti jako vdané: nesmějí jíti na úvod, nesmějí míti věnce při zdávce, nýbrž šátek, ba nesmějí jíti ani na oběru, nechtěji-li, aby jim některá vdaná nepřilepila v zadu na šaty něco směšného.

Toť povšechně o kroji valašském. Z popisu jest zřejmo, že kroj ten tak svěžný a praktický vůčihledě mizí, ba místy už vyhynul. Nejvíce, jak už podotčeno, zachovává se ještě na hořejším Vsacku a místy na Rožnovsku, a to nejúplněji v odlehlých údolích, ráztokách a osamělých pasekách. Někde, kde už úplně zanikl, jako na př. v Zubřím, objevuje se nicméně při rozličných příležitostech, zvláště o slavnostech (Božím těle) a o pohřbech. Místo něho nosí se v městech úplně kroj panský, po vesnicích nosí mužové většinou místo bruncleku a župice vestu s obojkem a špenzl ze sukna modravého, ženské pak přizpůsobují se tak řečenému kroji městskému. —

Nebude snad se škodou, podati tuto bývalý kroj městský na Vsetíně; neboť jeho popis náleží už úplně do archivu musejního. Mluvě pak o měšťanech, mám na mysli měšťany-řemeslníky a jejich ženy, ani ostatní obyvatelé Vsetína, již byli zároveň měšťany, ale zvláště rolnictvím se živili, nosili skoro vesměs shora popsaný kroj vsacký.

Kroj mužský podobal se tehdejší zevšeobecnělé módě francouzské. Měšťané, zvláště soukeníci, kteří tehdy byli nejzámožnější, mívali nohavice buď „manšestrové“ neb aksamitové (chudší soukenné) beze šlí. až po kolena, kdež na straně se zapínali třemi stříbrnými přeskami. Vesta byla fialová a sahala až po pás. Na nohách byly punčochy, ve všední dni červenkavé, v neděli (u bohatších) bílé, a střívě na hoře přeskou stříbrnou opatřené. Kabát byl tmavomodrý do půl lýtek. Klobouk měl širokou střechu, jsa upraven na „tři guráše“; byl totiž do tří rohů spjat šňůrami kolem knoflíku nahoře; pršelo-li, nebo pálilo slunce, šňůry se odepjaly. Doma nosívali čepice vydrovky, nahoře aksamitové, uvnitř beraní kožešinou podšité. V zimě byla černá beranice, jež měla čtyři mašle na boku.

V letech asi třicátých nosívali už měšťané vysoké klobouky (cilindry), jen u vrchu širší, kabátky „laitreky“ s velikými knoflíky stříbrnými nebo cínovými, kdežto selští nosívali župice a podotčené klobouky na tři guráše.

Řezníci měli svůj zvláštní kroj. Nosili: košile s modrými lémečky u pěsti, gatě s „burytášami“, totiž se šňůrami třemi na boku a v předu s rozličnými šňůrovými květy, šly do bot o holínkách leštěných. Na botech byla nahoře vlněná růžička, s níž visela hedvábná „šťičkа“ černá. Dále měli zelenkavý špenzl a světločervenou („holandskou“) vestu se zlatými nebo stříbrnými bombíky, jež měly dírky a uvnitř byly prázdny. V neděli brávali bílou zástěrku s vyšívanými cípy („katry“ = dírkami), kterou kolem sebe otáčeli tak, že katry visely vzadu ve dvou cípech („rožkách“). Na boku visela od ní zelená hedvábná pentla. Řečená zástěra měla kraje obšity zelenými, růžovými nebo žlutými květy. Prostřed ní byl vyšit červeným hedvábem klát, pak volská hlava, mezi jejímiž rohy dva nože křížem položené, opět černým hedvábem. Na hlavě byl nošen cilindr nebo aksamitka liščinou lemovaná, nebo beranice černá s pentlemi zelenými po boku.

Měšťanky nosívaly druhdy v létě rukávce široké s velikými krajkami, červenými šňůrkami svázané; holandské nebo zlatohlavové, i žluté a zelené hedvábné korduľky se stříbrnými nebo zlatými portami a tůlovou odívkou. Sukně byly buď bílé, buď kanafasové nebo (v zimě) vlněné (červeně a modře pruhované), práce to zdejších tkalcův. Užívalo se pak také

zhusta tak řečených „tlačenek“, sukní tlačených od domácích barvířů. Sukně tyto dědívaly se od stařenky až na vnučky, vydržely až přes 30 let a byly vždy pěkné; užívá se jich sice posud, ale už nanmoze jen za spodnice. Zanechala-li matka dceři své hodně mnoho suken kanafasek, vlněnek a tlačenek, pravilo se o ní, žeť bohatou.

Střevíce byly soukenné (holandské) s vysokými kramflíčky („na špalkoch“), zelenou stužkou („aksamitkou“) lemované. Dole na kramflíčku byl přibit plíšek a kolem kramflíčku bílá kožečka natažena.

Na hlavě mívaly vyšívané čepce bílé, později stříbrné v ceně 60—80 zl. v. m. a zlaté v ceně až dvou set zl. v. m.

Čepce tyto byly objemny, na drátech upraveny, odstávajíce v předu více než vzadu; v předu šly mimo to v oblouk. V předu i v zadu byly špice (krajky), přední sluly „špacíry“, zadní pak „pitynéty“. Dénko, do něhož hlava přišla, bylo vyšíváno rozmanitými květy. V zadu visela konečně bílá široká pentle, při níž byly stříbrné nebo zlaté „francle“ (třepení), dle toho, byl-li čepec stříbrný nebo zlatý. Chudší měšťanky nosily tytéž čepce, ale černé, říkalo se jim „šmelce“. Ačkoli tyto čepce nebyly příliš praktické, jelikož uši dlábily a otáčení bránily, tož nicméně byly prý velmi svěčny. Přestaly se nositi koncem let padesátých.

V zimě oblékaly měšťky dlouhé, tmavozelené, tmavomodré, kašmírové (do zeleno-žluta) nebo tmavofialové šuby, rozmanitě šňůrami vyšívané, kožešinou podšité a kolem do kola liščinou nebo kuninou lemované; shora visel „lalok“. Na šubě byly stříbrné knoflíky od vrchu až dolů, počtem 14—16. Která neměla šuby, nosila dlouhý dubený kožuch nebo „lajbík“, kožúšek malý, špenzlu podobný. Později (kolem let třicátých a dále) nosily v létě kamizolky a potom špenzle se širokými u ramenou rukávy, dole úzké a po pás sestřihlé, v zadu někdy ubírané. Na rukou byly faldičky a na nich bílé knoflíčky perlefové. „Krágl“ byl sametový a široký, visel až na záda; byly na něm také špice nebo černé krepinky z pentle. Stužkou sametovou, jež v zadu byla přišita, se zapínaly. Sukně byly (a jsou posud) kartunové, batistové ano i hedvábné. Zástěrky byly růžové, modré, zelené hedvábné, šátek na krk hedvábný; na krku pak korale, na nichž byly upraveny dvě mašle v týle a od těch visely dva konce až pod pás. Pentle visela také kolem pasu až za rovno se sukní.

Svobodné měly z vlasů lelíky se širokou pentlí; vdané upravovaly si vlasy „na vrkoč“ pod šátek; ty, co nosily čepce, musily míti hřebínky. Střívě svobodných byly vykrojené, kožené a růžové nebo černé „lakýrky“ s kvítečky; také byly „pisvorové“ (s měňavou do červena barvou) hladké.

Vlňáků (šátků — oděváků) se před třicátými lety ještě neznalo. Místo nich brávaly obyčejné měšťanky v zimě bílé lněné šátky (obrůsky, „servétky“). Na hlavu zavazovaly červené nebo modré „šatky“, plény. V létě nosily tůlové „růšky“; túl totiž byl dlouhý, hlava se jím zavázala a v týle visel ve dlouhých koncích dolů. Teprvé ve třicátých letech nastaly vlňáky a to bílé bez květů, pak brzy na to tytéž vlňáky barvily se na zeleno, na černo, a zůstávaly na všední den; na neděli měly šátky bílé o červených a zelených květech. Tyto vlňáky činily přechod k nynější módě šátkové a nosily se kolem plecí, zřídka kdy přes hlavu (jen když pršelo, nebo bylo-li zima). Na hlavě nosily červené „englické šatky“ (šátky), které vázaly si až přes čelo a s „ušima na slechoch“ (zaušnicemi). Na englický šátek brávaly druhý šátek bílý s vyšívanými „katry“, který vázaly volně pod bradu. Vazbu englických šátků možno až posud spatřiti u starších měšťanek; mladší nosí je bez „uší“. — Nyní nosí v zimě v létě vdané na hlavě černé „necované“ čepce („nece“) v předu s náčelkou; svobodné chodí bez šatky s vlasy v lelících v zadu svinutými („v nestli“). Sukně jsou hladké a dlouhé, bez zástěrek. V zimě je vlňák nebo kožúšek, v létě „jupky“ druhu všelijakého. Na krku jsou korale, ale bez mašle v zadu; nebo zdobí krk jen mašle černá s agnústkou, medalionem nebo se zlatým křížkem.

* * *

Na konec podávám několik odstínů krojů, jež bylo možno spatřiti na figurinách o národopisné a umělecké výstavě na Vsetíně r. 1892 (ve dnech 14.—28. srpna).*)

Předně upoutala naši pozornosť Střítežanka (od Rožnova). Měla květovanou kordulu, jiného poněkud střihu než obyčejné valašské, bez varhánek totiž v zadu, záda užší, hodně vykrojená, vybíhající nahoře ve špičky, po stranách vyhloubené. V předu je výkroj hranatý, čtvercový (jinde vesměs

*) Srov. „Český Lid“ II., 229., 230., 438. a n.

okrouhlý), náramky úzké. Kordula vůbec menší než jinde. Límec u rukávců je bíle vyšívaný a široký (plavecký), na ramenou i u rukou je vyšívání rovněž bílé. Na prsou je zapinák čili kotula z perleti připevněn (jako všude jinde). Sukně černá, skládaná (šorec), fěrtoch tlačený, jemný, modrý a květovaný. Ústroj doplněn v zadu mnoha pentlemi. Na nohou jsou vysoké punčochy tmavé a vrapované čili ubírané a střívě černé, kožené, bíle vyšívané s „lypačem“ (jazykem nahoře a modrými „vázankami“ upevněné. — Hostalovjanka měla kordulu červenou, obyčejnou, límec u rukávců přeložený, modře vyšitý, náramky rovněž modře vyšité, u rukou (tacle) je vyšívání dírkované. Sukně kanafaska, fěrtoch tlačený, modrokvětovaný. Punčochy tmavomodré vrapované ubírané) a střevíce soukenné, červené se zelenou lemůvkou. — Růžčanka byla oblečena ve tmavomodrý kožuch soukenný, jenž má vzadu varhánky (faldy) vysoko vysazeny kožešinou vyplněny. Sukně vlněná a fěrtoch modrý. Obuv tutéž.

Hrozenkovjanka měla přepásanou kolem beder plachtu (oděvadlo), jak bývalo obyčejem. Přepásání to však nezakrývalo na prsou krásné perlefové spinky (kotuly). Na kordulce měla zlatou portu a zahrádku na knoflíky rovněž o zlatě. — Karlovjanka má kordulu o čtyřech portách stříbrných, rukávce s obojkem (plaveckým) bíle vyšívaným, kasanku bílou s límcem vyšitým a zřísenou ze samých záhybek, kolem pasu světlomodrou širokou pintu, jejíž konce po obou koncích splývají. Zástěrka hedvábná. — Klobučanka (z Valaš. Klobouk) má kordulku damaškovou, kolem ní červenou portu se žlutými květy, zástěru modrou.

Vsacanka (měštka) bývala zjevem krásné, statné ženy. Měla na sobě bílou sukni (můlovou, květovanou); špenzl hedvábný, zelený, hodně vykrojený, „o bachratých“ (vydutých rukávech, v pasu byl límečkem (pintou) stažen. Zástěrka rovněž zelená, hedvábná. Kolem krku byla k vůli výkroji krásná hedvábná a měkká šatka s třásněmi. Jelikož však bylo ještě krk viděti, tož se pověsil na něj řetízek stříbrný, vzadu širokou pentlí (různé barvy) svázaný. Ústroj byl taktéž v zadu hojně pentlemi různými (růžovými, bílými, zelenými, květovanými) doplněn. Špenzle ostatně bývaly různobarevné: zelené, tmavomodré, měňavé (červené se zeleným) čili kotlové (jako měděný kotel). Zástěrka (fěrtoch) souhlasil vždy co do barvy

se špenzlem. Na hlavě byl čepec šmelcový (černý z krajek, jenom dénko bylo zlatem vyšito) nebo zlatý s bílými krajkami. Na nohou byly střevíce černé a bílé, punčochy mřežkované. — Ale ústroj měštěk byl také jiný, poněkud jednodušší. Bylyť zajisté špenzle i kartúnové „delínové“ (jak drajdrát moderní), drsné jak harasové, súkenné, pentlemi lemované. Sukně kartúnky, englické (červené, květované), kasanky, (jež se od dědinských různily jemností barev a vzorkem), vlněnky (jenom tyto sluly „sukněmi“, poněvadž byly ze sukna) a tlačenky (novější). V zimě oblékaly dlouhé tmavofialové šuby.

Vsacanka — panna měla sukni rovněž bílou, můlovou, kordulku hedvábnou, zelenou a rovněž takový fěrtúšek. Kordulka měla vzadu dva jazýčky, byla v předu i v zadu hluboce vystřižena. Kolem krku bílý vyšívaný šátek, na krku jantarové korale, rukávce menší než na dědinách s bílým vyšíváním. Kolem pasu pentle. Na nohou střevíce černé, hodně vystřižené a punčochy bílé, krásně vzorkované. Vlasy v lelíky spleteny se širokou pentlí. Druhdy nosily svobodné Vsacanky kordulky holandské (světločervené) a bledomodré. Dle toho se pak jako při vdaných i fěrtúšek řídil. Střívě bývaly také soukenné (holandské) jsouce lemovány „skládankou“ pentliček zelených.

Na venkově byly a jsou posud většinou střevíce červené (hol.) o jednoduchém zeleném lemování a s „lypačem“ (jazykem) nahoře.

Povšimneme-li si ještě figurin mužských, zříme následující: Karlovjan má košuli na límci červeně vyšitou, na prsou kotulu (spinku, zapínák), brunclek jednoduchý, červený, nohavice modravé a župici zelenou s červeným do polovice výložků páskem. Klobouk je černý, vysoký, s černou širokou pentlí. Pás úzký a dlouhý a za ním obušek se sekerou žlutou ornamentovanou. Na nohou jsou krpce. — Hošťalovjan má zase límec u košile modře vyšitý, na prsou kotulu, brunclek modravý, takovétéž nohavice a župici „burou“ (hnědou), výložky z polovice červené. Širák je nízký a za pasem žlutý obuch. Na nohou krpce. — Střítežan má župici zelenou, s tlustými špičatými bombíky a červenými na rukou výložky. — Chasník rodu orszáckého z Nového Hrozenkova má sice úbor co do střihu a úpravy jako jiní Hrozénkovjané, ale

látka je vzácnější, jemnější (soukenná). Figurina měla místo súkenné župice a bruncleku látku sametovou a třepení i knoflíky skvělé jako ze stříbra.*)

* * *

Tolik o kroji. Jest mi bohužel ještě posléze zaznamenati, že jsou také národovci upřímní (!) mezi námi, kteří takového zanikání kroje národního velice neželí, pokládajíce je naopak za jakýsi pokrok na dráze civilisace novověké. Ale názory jejich jsou klamny a škodlivy náramně. Národním krojem lid náš odkládá kus svého samorostlého života a poddává se oné nivelisaci světové, která již tolika kmenům národním připravila časný hrob.

*) Popis orszáckého kroje viz v mé Valašské svatbě, str. 18.—23.

VII. Vyšívání valašské.

Ke starobylostem, ku vzácným památkám po předcích našich zděděným, náleží také překrásné vyšívání na jednotlivých částech kroje národního. Jakož pak jiní kmenové moravští, zvláště Slováci a Hanáci, vykázati se mohou vzácnými a vkusnými ozdobami na svém kroji národním, kde jest ještě zachován, tož i neméně Valaši dochovali z pradávných dob pěkné a vzácné vzory vyšívání národního, jež zejména u příležitosti výstavy národopisné na Vsetíně r. 1892. bylo lze spatřiti, a jemuž také nelíčený obdiv se všech stran byl projevován.

Jako všickni Slované vůbec vroucí přilnuli láskou k boží přírodě, která je odevšad obklopovala, tak zvláště lid valašský, obývající ponejvíce stráně a výšiny horské, srostl téměř s přírodou v jednu bytost, v jedno tělo. S přírodou žil a žije až posud jediný život. Zjevy ve přírodě účinkovaly na jeho vnímavého ducha at při práci neb odpočinku, at v radosti nebo žalosti. K ní utíkal se o pomoc ve strastech vezdejšího života, s ní dělil se o radosti a slasti, jež naplňovaly časem nitro jeho, slovem: lid valašský byl (dříve ovšem více než nyní, za střízlivější vůbec doby!) skrz na skrz prosáknut a proniknut účinky, jež příroda kolem něho v rozmanitých a přehojných zjevech svých vyvolávala. Odtud mystickonaivní názor lidu valašského o přírodě a světě vůbec, odtud jeho pohádky, pověry, zvyky a j. které si na větším díle až podnes uchoval.

A jakož ku všem těmto drahocenným památkám věku dávného byla Valachům příroda nevyvážitelnou studní, rovněž

Kroj na Hovězí u Vsetína. Stařenka s oděvadlem.

Vzor bývalého selského (mužského) a městského (ženského) kroje na Vsetíně.

poskytla táž matka všeho lidského pokolení lidu valašskému námětů k ozdobám jeho šatu, kroje. Rostlinstvo bylo tu hlavním zdrojem. Rozpůlená jablíčka planá, srdečka, zvonky, růže, chrpy, různé traviny, řebříček, metlička a j. věci z říše rostlinné: toť tvary a motivy valašského vyšívání. Provedení pak jest nad míru jemné a vkusné.

Ve valašském vyšívání je ta pamětihodná a nápadná zvláštnosť, jíž v hanáckém vyšívání není, a která se u Slováků jen v některých krajinách vyskytuje, že totiž valašské gazděny a švalky (švadleny) snaží se převésti ornamenty rostlinné na geometrické, t. j. okrouhlý tvar květiny, srdečka nebo jablíčka proměniti bez kreslení, jen dle osnovy plátna ve tvar rohatý, tedy částečně geometrický. Těmito geometrickými vzory vyplňovaly vnitřní plochy rostlinných motivův a krajové ozdoby. Oblíbené barvy byly (jsou) bílá, tmavomodrá, bledomodrá, žlutá a černá.

Vyšívaly se zvláště plachty (oděvadla, úvodnice), rukávce, šátky, čepce a košule mužské. Všimneme si každé části oděvu tohoto zvlášť, při čemž nám ovšem nelze do všech podrobností vniknouti. Jdeť nám pouze o jakýs takýs přehled a pojem valašského vyšívání.

Plachty (oděvadla) jsou jen uprostřed vyšívány a to v šíři 2 dm., žlutým (zřídka modrým) hedvábem; i surového hedvábí se používalo. Vyšívání je velmi jemné a husté. Všechny plachty mají sice základní svůj typ, ale co do motivův a jejich provedení je taková rozmanitosť, že jest nám žasnouti nad umělostí a vkusem valašských gazděn. Motivy jsou rozpůlená jablíčka planá, zvonky, srdečka, růže, chrpy, tulipány, karafiáty, různé traviny, řebříček, metlička a j. Bývaly dle niti pracovány tak přesně, že tvar se stal hranatě šim. Někde je na hlavě paličkovaná mřežka, všitá uprostřed a vroubená okolkem bohatě vyšívaným anebo jen pitkami zoubky špičatými). Některá plachta vykazuje i pruh mosaikový. Nejpěknější plachty jsou v okolí Rouštky, Léskovce, Zděchova na Vsacku a ze Střítеže a Karlovic na Rožnovsku. S plachtou bývala valašská švalka za několik měsíců, ba za několik en neděl hotova. K neuvěření! Znalec i neznalec čítal by roky. Škoda, přeškoda, že tak nádherného šatu naše hospodyňky již nenosí. Ještě před 25 lety nosily je kde která. Starší gazděny si je schovávají do rakví, k poslednímu odpočinku. Na vsacké vystavě jsme jich měli ke dvěma stům!

Rukavce poskytují větší u vyšívání rozmanitosť. Jsou vyšity na lémečku (obojku malém, stojatém), na spodní části rukou (na „taclích“) a na ramenou. Barvy jsou: tmavomodrá (nejvíce), bledomodrá, červená, bledožlutá, žlutá, černá a bílá. V Lidečku (na Klubucku) jsou rukávce na ramenou a rukou žluté barvy, kolem krku modré a bledočervené, lémeček je přeložen. Motivy jsou tu různá kvítka, jablíčka a srdečka; tato jsou vyplněna velmi jemnou mřežkou. Vyšívání děje se buď hedvábím, buď bavlnou. V Lužné a Francové Lhotě (na Klobucku), jež vůbec mají mnoho společného se vzorky už slovenskými, jsouce v jejich blízkosti, vyšívají většinou vlnou, mají barvy rozmanité prozrazujíce poněkud (ovšem proti valašským) jakýsi nelad, nevkus (zelená barva s modrou a žlutá třeba k tomu!). Jemnosti vynikají rukávce gazděn střítežských, karlovských a růšteckých s úplně bílým vyšíváním.

Jak podotčeno je lémeček u rukávů vůbec krátký, stojatý. Ale v některých dědinách (Rouštce, Mikulůvce, v Lidečku, Karlovicích a j.) je lémeček méně neb více široký (plavecký) a vyšívaný. Úprava rukávův a rukávců je rovněž více méně rozmanitá. Buď jsou rukávy širší a škrobí se, nebo neškrobí se a klapí. V Lužné, Lidečku a j. bývají rukávy úzké a dlouhé a nevyduté.

Šatky (šátky) bílé na hlavu vykazují vkusně mřežkované hvězdice různých tvarů, srdečka a košíčky nebo květníky, z nichž vyrůstají rostliny neb aspoň halúzky. Vyšity jsou na okrajích, hlavně však na cípech. Šatkám takovým říkají na Rožnovsku „vyvazovačky“.

Krásná a vkusná práce je na **čepcích**, při nichž mřežky (krajky) nejvíce přicházejí k platnosti. Čepce jsou tulipánové, pérové na sítce boční, věncové na sítce boční, čepce na pomalování na sítce boční, hřebičkové na sítce boční a j. Co do mřežek a jejich tvaru je při čepcích veliká rozmanitosť. Vkus valašských švalek možno na nich studovati a jemu se podivovati. Krajková práce tato sluje v moderním vyšívání „benátskou“ odtud, že se nalezly velmi jemné krajky takto vyšité v prastarých hrobkách benátských velmožův, a povšimnutí hodno, že se o nich udržela pověsť, že je vyšíval jakýsi kmen na blízkých ostrovech u Benátek usedlý. Divno, že tyto prastaré krajky benátské **úplně se podobají valašským**

krajkám (mřežkám) a že svými vzorky podobají se ostatním ornamentům slovanským; neboť vidíme v nich totéž jablíčko, zvonek, srdečko i chrpu.*) Aby návštěvníci vsetínské výstavy věřili najisto, že toto skvostné vyšívání je skutečně práce našeho lidu, našich žen, byla vyložena v rámci ukázka mřežkování (čepcové) jisté prosté ženy ze Solánce (u Rožnova), na níž byly čtyři mřežky hotovy a jedna toliko nakreslena; neboť valašská švalka napřed si vzorek na plátno vykreslí a teprve „mřežuje", totiž vytahuje niti, obšívá a j.

Jak rozmanité jsou konečně vzorky a stehy valašského vyšívání na př. u rukávců, seznati lze z následujících jmen: na křížičky (vyšívání křížkové), stolíček, kopka, zakládané krokvičky nebo rybí ocásek, na kladeno (pojmenování stehu), krokvičky s řetázkem, oselka, mandrčenka, pilky, kopka plná, jetelinka, vraní očko a j.

Kordulky ženské bývají jen mezi dírkami a knoflíky (v „zahrádce") vyšity různými stehy, květy, zvláště karafiáty. U bruncleků mužských jsou rovněž toliko mezi knoflíky různé květy vyšity. U košil mužských jsou vyšity křížkovým stehem („na křížičky") límeček, ramena, prsa, a dole u rukávů; košile nedělní více, pěkněji, košile všední méně a jednodušeji. Tolik o našem vyšívání. Že by naše hospodyně nynější sledovaly stkvělých vzorů svých někdejších předchůdkyň, je bohužel naprosto nemožno. Nebyly k tomu vedeny z té příčiny, že rozmáháním se továren na různé šatstvo opatřovaly si potřeby oděvní továrními výrobky, jelikož se jim jednak svou lácí, jednak i více méně lákavým zevnějškem zamlouvaly. Tak zvláště rozličné látky na sukně, pak šátky, oděváky (vlňáky). Zbyly podnes toliko hlavně rukávce, čepce a mužské košule, které se vyšívají, a to ne tak od gazděn samých, nýbrž od švadlen, po případě od krejčí, tedy od osob, které zručnosti podivuhodné v oboru vyšívání už byly dosáhly.**)

Plachty (oděvadla) se už nenosí a nevyšívají, šatky na hlavu rovněž přestaly se vyšívati. Bylo by si vroucně přáti, aby zejména staré plachty, na nichž vyšívání je co do provedení

*) Vl. Havelková v Průvodci po uměl. a národop. výstavě na Vsetíně, str. 79.

**) Vyšívání krejčovské je velmi jednoduché. Vyšívají všechno jenom „stehem zpátečním" (řetízkovým), který švalky proto posměšně jmenují též „krejčovským".

nejdokonalejší a nejskvostnější, jak jen možno pro budoucí časy byly zachovány a různým cizím agentům se neprodávaly, nýbrž aby z nich nynější pokolení ženské hojných vzorků k ozdobě šatstva svého si vybíralo a tak odkaz pramatek svých dále pěstilo a uchovávalo. S potěšením uvádíme, že školy naše u vzhledě tom činí seč mohou, zvláště tam, kde působí národně uvědomělá a dovedná učitelka ručních prací.

Oděvadlo (plachta) ze Zděchova z roku 1782.

I. Motivy z valašského vyšívání.

Vyšito stehem zpátečním (řetázkovým), pak z pošika ukládaným (plochým, kosým), pohadzovaným, pylným (plným), sekávkami a krokvičkami (výplň zoubková, pilečky) a obhadzovaným (smykovým).

Dle kresby B. Václavkové upravil O. Pisch.

II. Motivy z valašského vyšívání. Tytéž stehy. Dle kresby B. Václavkové upravil O. Pisch.

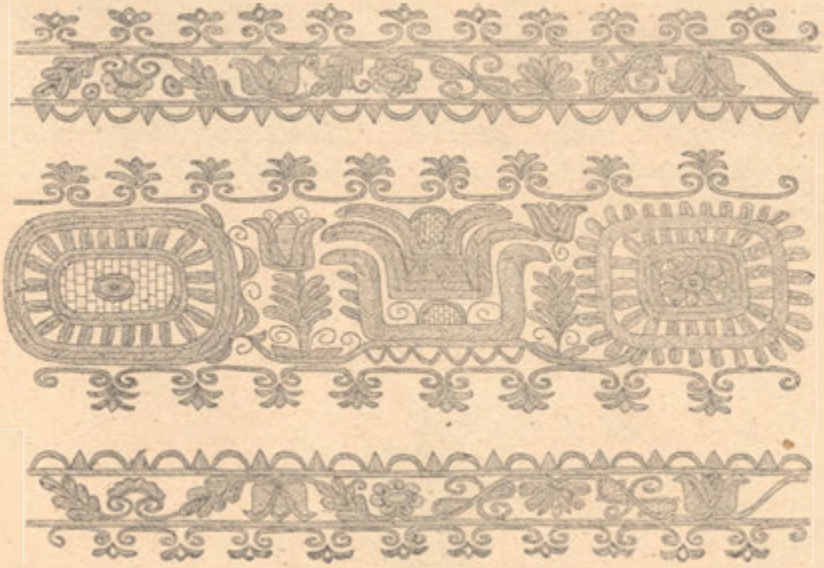

Oděvadlo (plachta) z Hoštálkové.

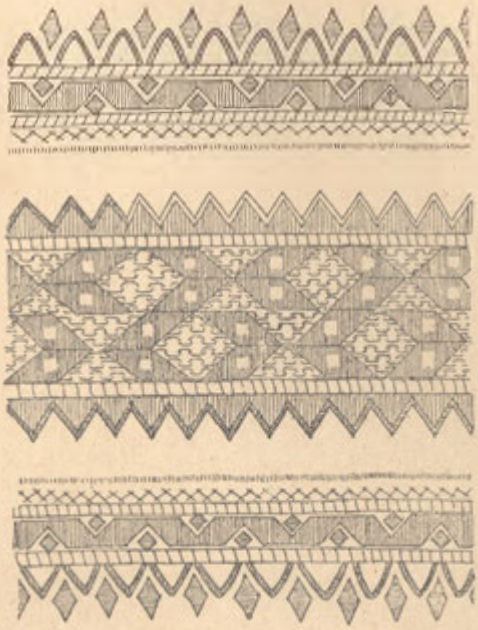

Oděvadlo (plachta) z Léskovce z r. 1840.

Výšivka na šátku ze Vsacka.

VIII. Rok církevní.

Ač se vzmáhá vzdělanost a osvícenost devatenáctého věku také v našem kraji, podržel přece lid náš až dosud mnoho zvyků a obyčejův, ano i pověr z časů, kdy ještě Svaroh a [illegible]ná družina jeho byla ctěna v posvátných hájích, na vrších a křižovatkách, z dob totiž pohanských. Ba i naše církevní slavnosti upomínají ještě ve mnohé příčině na dobu pohanskou. Neboť naši pohanští předkové konali v různých dobách ročních rozličné slavnosti na počest bohům svým. Obřady při nich, hody, zpěvy, hry a tance vztahovaly se obyčejně k tomu, co bohové dle domnění ctitelů v tu neb onu dobu na nebi nebo na zemi konali a působili.

Zvláště oslavovali Slované pohanští přibývání světla koncem měsíce prosince, počátek jara, pak dobu, když osení polní v plném bylo vzrůstu, a slunovrat letní, kdy slunce, dostoupivši nejvyššího stupně na roční dráze své, v největší síle, jakožto velmocný vítěz nad zlými duchy čili běsy se objeví.

Když pak později přišli k nám svatí apoštolové Cyrill a Method a jali se víru Kristovu vštěpovati lidu, bylo jim, aby s tím větším pracovali zdarem, náboženské slavnosti pohanské, jež se životem a obyčeji lidu úzce byly sloučeny a jež tudíž nesnadno bylo ukliditi, křesťanskému přizpůsobiti

duchu. Život Spasitelův, svatých a světic božích, hojné jim k tomu poskytoval látky. Naši věrozvěstové usilovali o to, aby dodali slavnostem těmto vyšší, zbožné a tedy spasitelné platnosti. Toho dosáhli zvláště tím, že smyslnou, obřadnou těchto slavností stránku, jako příslušný k nim zpěv, oběti, veřejné průvody a jiné věci podobné zachovali, kdežto dřevní pohanský smysl jejich některým ponětím křesťanským vyvážen a v zapomenutí uveden. Takto přišel sice původní význam takových slavností na zmar, nikoli však formální stránka jejich, jež vlastně pro lid obecný byla nejdůležitější, a odtud to, že přes ráz křesťanský našich slavností církevních, jak už podotčeno, mnohá památka starověkých obřadů pohanských, předky našimi konaných, až po dnes na nich se zračí.

A jak bylo u nás, bylo i jinde, u národů germánských i románských, u nichž věrozvěstům podobně bylo dbáti dosavadního jejich pohanského života, dosavadního jejich ctění bohů.*) Že pak mnohé zvyky a obyčeje u těchto národův jsou velmi podobny, ne-li totožny našim zvykům a obyčejům, pochází odtud, že i Slované i národové oni společnou měli v pradávných dobách vlast v daleké Asii, žijíce tam všichni týmž společným životem, až pak časem národ od národa se odloučiv, nynější země zaujal a potom svým individuálním životem dále žil, podržev nicméně leccos, co ho až posud upomíná na někdejší pospolitost.

Avšak nelze zamlčeti, že mnohé zvyky a obyčeje, zvláště pak pověry mají vznik svůj ve křesťanském již středověku. A příčinou toho jest změněné namnoze pojímání matičky přírody. Tak na př. Čechu pohanskému byla veškera příroda chrámem velebným, v němž rozmanitá božstva v různých svých poměrech naň působila; příroda jej vychovala tělesně i duševně, příroda s ním cítila veškery slasti a strasti pobytu vezdejšího, příroda s ním se radovala i truchlila, žiliť spolu v důvěrném přátelství. Jinak na začátku středověku! Tu se stala z milé a příznivé družky nepřívětivá, ba naskrze nepřátelská mocnosť, jižto všelikými způsoby bylo dlužno překonávati. Byl to ostatně mocný prostředek církve křesťanské,

*) Tak na příklad v naší době vánoční slavily se ve starém Římě Saturnalie, ku poctě Saturna, boha rolnictví, za jehož panování byl zlatý věk na zemi. Všichni lidé si byli rovni. Proto v čas Saturnalií byli i otroci v Římě uvolněni, jejich pánové jim při hostině posluhovali. Veselí a radosť v těch dnech byla všeobecná.

odvraceti národ od názorů pohanských a přiváděti jej k pojmům s náboženstvím křesťanským se shodujícím. Avšak v nynější době, kdy známosti přírodovědecké vždy širších nabývají rozměrů, kdy vnikají už také do nejnižších národa vrstev, pozbyla příroda veškeré dřívější hrůzy a stává se lidem zase milou přítelkyní, jako byla za dob pohanských.

Pokud však tato známost přírodovědecká nebude všeobecna, potud i pověry rozličného druhu budou se udržovati v lidu, kterých dlužno šetřiti; nebo z nich tak dobře, jako ze zvyků a obyčejů národních poznati lze povahu, smýšlení a veškero cítění, slovem vzdělanost lidovou. Tím však nemíníme nikterak, že by lid neměl býti poučen o škodlivosti některých pověr, nýbrž naopak, aby se o nicotě a prázdnotě jejich jak náleží přesvědčil.

Jakož pak národové slovanští zaujavše nynější sídla uprostřed veliké rodiny indo-evropské svým začali žíti životem, lišícím se ve mnohých příčinách od národů germánských a románských, čímž se právě značí jejich národní individualita, tož nicméně i jednotliví kmenové slovanští vypěstovali zvláštní, charakteristické příznaky v národním životě svém, jimiž se liší kmen od kmene, na příklad Čech od Poláka, Rus od Jihoslovana atd. Ale zase každý kmen slovanský skládal se z různých rodů, jež různá v zemi zaujala místa, majíce zase něco zvláštního ve svém národním charakteru. Tak se různili rodové čeští, jak i dle nynějších zachovalých známek dostatečně poznati lze, od sebe nejen řečí, nýbrž i krojem, a rovněž můžeme přijati za pravdu, že i některé zvyky a obyčeje měly odchylky od zvyků a obyčejů, platných u veškerého národa, ano že i pověry dle rozmanitých, dílem životních, dílem klimatických a zeměpisných příčin lišily se od těch, jež byly u toho neb onoho kmene obyčejny. Na Moravě máme různá plemena slovanská, Hanáky, Valachy, Slováky, Podhoráky, kteříž mají v národním, povšechném životě mnoho společného, kteříž však nicméně už od starodávna ve mnohém od sebe se liší, tu řečí, tu krojem, i zvyky a obyčeji, ano i pověrami svými.

Nám tuto jde přede vším o to, abychom podali něco ze zvyků, obyčejův a pověr lidu valašského, jež dle toho, co výše řečeno, celkem se srovnávají s názory jiných kmenů slovanských na Moravě, majíce však nicméně tu a tam některé zvláštnosti, jež bude snad čtoucímu vhod poznati.

A. Zimní slavnosti. Vánoce.

Vánoce jsou bez odporu nejkrásnějšími, nejdojemnějšími svátky v roce. Církev i rodina slaví stejně velebným a dojemným způsobem tyto dni narození Páně. Koledy vánoční, rozmanité zvyky a obyčeje, i rozličné pověry jsou toho dokladem, kterak veselí a radosť dobyly si srdce vznešených i nízkých, vzdělaných i prostých, bohatých i chudých. Štědrota, přejnosť a dobročinnosť jsou vůbec charakteristickou známkou těchto svátků, kterézto pěkné vlastnosti nejen na lidi se přenášejí, nýbrž i ta němá tvář je jich účastna.

A všechno toto radostné rozechvění, všechna tato bohumilá nálada jesti dědictvím převzácným po našich praotcích slovanských. Neboť pohanští předkové naši slavili v tuto dobu zimní slunovrat: vítalit nově zrozené slunce, jež počínalo prodlužovati dni, pozdravovalit je jako vítěze nade tmou, těšíce se nastávající pozvolné obživě přírody. Poněvadž pak praotcové naši počítali den od západu do západu slunce, nazývali večer 24. prosince, kdy právě den začíná růsti, večerem štědrým, obětujíce slunci, jako štědrému dárci přírody; kdežto my tedy o vánocích slavíme východ duchovního slunce, narození Vykupitele světa, s[illegible]i pohanští předkové naši té doby obnovu světa viditelného, tedy slunce, čili boha slunce.

* * *

1. **Sv. Lucie.** Vánoční obyčeje počínají na Valaších dnem sv. Lucie (13. pros.) Toho dne druhdy žádná gazděna nepředla, nyní toliko v některých dědinách (zvl. na Vsacku, na Hrozénkově) obyčej ten zachovávají a vynášejí kolovraty raději z jizby na hůru. Ptáme-li se některé staré gazděny hrozénkovské, proč asi toho dne nepřede, odpoví nám: „Ja, bóim sa, že by na mňa též Luca přišla, tajak dysik na tú gazděnú skúpú“. Na naši otázku, jak to bylo s tú gazděnú, vykládá:

„Tož jak to bylo? Tak to bylo. Raz dysik, ale už to je dávnúcno, dávno (ešče vtedy o kolovratoch ani chýru nebylo, lež na vřetenoch sa přádalo) byla jedna gazděna. A tá byla přeukrutečně skúpá, oskobila co najvěc a hleděla edem, de by keho ochludila a zodkel by í neco tak nejak po haluzi přišlo. A šetkého chcela měť věcéj, než druhé gazděny. Tož milého přadiva též. Tož přadla a přadla čím zima sa zjavila a aj na Lucu přadla hneď od božího rána, Luce ne Luce.

Gazda ju přes deň koléj razů ešče okřékál, aby temu přadivu dnes dała pokoj. Ale ona nic. Přadła preč. K večeru, už v zátopy,*) ešče ju gazda raz varovál, že je dnes Luce, nech by teho aspoň večér nechała, až teho nebanuje. Ale ona ešče nic. Že prám! Že co? Že než sa Luca přilúcá, koš vřeten napúcá.

A ledvy to dořekla, zahučál venku víchor a dólu komínem — tu máš čerte kropáč — spadne na vatru (ohniště) koš práznych vřeten. Gazda praví, že tento raz už je zle a gazděna též viděla, že už je na ozajst zle. Ale nebyła tak hlúpá a hneď vědéla si radit. Rúče ty vřetena prázné popadla a popadňaci ich na každé jedinký raz nitku otočila. A prám tak, že to dodělala, víchor sa utišíl a dólu komínem na izbu zjede — Luca sama. Gazda strachy zmírál a gazděně, bar aj była srditá, též hrubě moc nechýbjało. Luca potočila sa po izbě a bluskňaci po milostném košu vřeten, praviła gazděně: „No, prej, dobrého si sa doradiła!“ — A víchor venku zaséj zahučál a Luca aj s košem vřeten, jako přišla tako vyšła. A gazděna, to sa ví, była ráda, že í to ešče tak dobře vypadło. — Tož už to včiléj víte, jako to było, a až bude zaséj Luce, tož sa mňa nepta[illegible]e, proč nepřadu“. — „No, řeci, zdravi, tetičko, navalovali; už budu chytřejší“ — řekneme staruše a jsme rádi, že jsme jí rozvázali jazyk.

Druhdy chodívala večer před sv. Lucií ženská bíle oblečená po domech, jež se nazývala Luca, Lucka, přinášejíc dětem dárky jako sv. Mikuláš, která však, byla-li neznámou, svým tichým chodem po jizbě posvátnou jakousi hrůzu způsobovala. Někde se obyčej ten posud zachovává. Někde chodívala Luca „zababúlaná“ v kožuchu, majíc v rukávě kopáč, jímž „zobała“. Nebo měla na sobě bílou plachtu, na hlavě dřevěný talíř a v ústech zuby z řepy: z řepy tři járky vykrojila a strčila mezi zuby, čímž se stalo, že ňuhňala; v ruce pak měla vařechu, jíž klepala roby po prstech, aby lépe přadly. Odtud rčení a výstraha: Příde Luca a potříšče ti prsty, abys lepší přadla! U Klobouk Valaš. opět chodí dva mužští v bílé ženské sukně a košule oblečení, majíce čepce bílé na hlavách. Jeden má křídlo a smetá prach se stěny,

*) Kdy se v jizbách začíná topiť.

druhý štětku a líčí. Jakmile svou práci dokonají, poskytuje se jim nějakého dárku.*)

Od sv. Lucie až do štědrého dne je 12 dní. Toho gazda valašský používá, aby si učinil pranostiku pro příští rok (vz. Pranostiky). Ostatek o sv. Lucii vz. Podzimní slavnosti.

2. **Štědrý den.** Podle našich písmákův a „lidí na hlavu neobrazených“ má nejen každý rok, ale i každý měsíc, každá čtvrť měsíce, každý den, ba i každá hodinečka svoji „planétu“, a není lhostejno, koná-li se to neb ono v ten neb onen čas. „Ale co! včilejší národ mladý taký je: Prav ty mu tak lebo tak, ze všetkého sa ti za chrbetem leda vysměje — a nevěří v nic, edem ve svět a zase ve svět a ešče raz ve svět a to je záhuba. A přeca, nech je už jako chce, všetko má svůj čas!“ — Rozličné čáry, ať už nevinné, nebo zlomyslné, mají-li míti platnosť, dlužno vykonávati ve způsobě, času a dni svém náležitém a „patřičném“. Dní takových je v roce mnoho a štědrý den zajisté z nich je z nejpřednějších.

Zábobonky (pověry) o štědrém dni jsou velmi četny a ve všech krajinách českomoravských sobě velmi podobny ne-li stejny. Co se povahy jejich týče, jsou na větším díle nevinny, nijak zlomyslny. Pro veliké množství pověr těchto, vybereme především nejhlavnější, lid valašský charakterisující.

Příkladem štědrovečerního života budiž nám Nový Hrozénkov na Vsacku, dědina to, která poměrně nejlépe zachovává starobylé zvyky a obyčeje.

Každá pořádná gazdčna potře na štědrý den především klučky u dveří medem, aby byla celý rok hledaná, vzácná: mnoho gazdčn bude k ní s rozličnými prosbami choditi. Která gazdčně slepice zanášejí vejce po sousedech, ta na štědrý den po svém dvoře nasbírá hrstečku třísek, obejde s nimi stavení do kola a hodí je pak na svou střechu. Která je poněkud lakomá a chce-li, aby i sousedčiny slepice u ní nesly, nasbírá

*) Ve slovenské pověsti (od Šujanského) přichází „zlá žena“ s plným košíkem vřeten a „bílá žena“ (sv. Lucie) zjevivši se radí „přalce“ nevědoucí si rady, aby každé vřeteno omotala aspoň několika nitmi! (Povesti a bájky od F. Šujanského, I. V Turč. sv. Martine 1893, str. 14.)

Dr. H. Máchal ve svém Nákrese slov. bájesloví, str. 192. praví, že Lucie (Luca) jako jiní světcové na př. sv. Tři králi, Šv. Mikuláš a j. představuje zosobněný svátek její a chodí po domech, aby se přesvědčila, zdali se její svátek světí.

po jejím dvoře rovněž hrst třísek a hodí je na svou střechu a jistě pak u ní po celý rok ponesou. Při tom však musí se míti na pozoru, aby jí v ten den zvláště ostražitá sousedka (jako všecky) nepřistihla; sic jinak by mohla „špatně vyprodat“. Které slepice málo nesou, těm hodí gazděna hrachu skrze obruč a ponesou dobře. Které gazděně škodí na statku (dobytku) čarodějnice, ta nasype večer na práh u chléva hromádečku smetí z jizby a žádné čáry nebudou míti moci za prahem.

Děvčata chodí toho dne k Bečvě, házejí do ní kameny, dávajíce pozor, jak to udělá. Jestli to „róchne“, dostane sedláka, co má koně; jestli to „žblunkne“, dostane ožralce; jestli to „zaklepoce“, dostane mlynáře a j. Do kurníka chodí děvčata jinde s vařechou, na Hrozénkově však s „kutačkou“ a zaklepají třikráte; ozve-li se kohút, provdá se ještě ten rok, ozve-li se kura, ještě se nevdá, ale „sa přespí“ (stanef se „závitkou“). Když se zvečeří, vycházejí ven a dívají se na hvězdy. Nad kterou ráztokou (kotlinou) první hvězdičku spatří, tam se jistotně „dostane“. Která by od všetečnosti si nevěděla rady a chtěla by svého souzeného viděti, ať si upeče pagáček (placku) ze všeho zboží (obilí), jaké ve stavení mají, posolí jej svěcenou solí a večer už po tmě ať si vezme nůž a jde na „humno“ (mlat ve stodole). Tam ať se oděje jak „ju Pámbu stvořil“, klekne na zem a pagáček na zemi rozkrájí. Jakmile prý začne krájeti, uvidí svého souzeného napřed jen jako v mlze, pak zřetelněji a zřetelněji, až jej pozná. A ten bude její, kdyby „hory doly volały“. Děvče však musí býti mravopočestné. Ledajaká „opłana“ nesmí se prý toho odvážiti. Kdysi prý jedna taká „vykřičená“ šla na milé humno a jak začala pagáček krájeti, přiletěl ukrutný černý býk, s přeukrutečnýma rohy a tam ju do smrti „dotrkál“. Byla pak řeč, že to byl sám čert a že ji do pekla pojal, že „šak jiného ženicha beztak nebyla hodná!“ — Večer potírá se také houserovi a husám (někde též i kohoutovi) hlava medem a mateří dúškú před sv. Janem sbíranou a na máslo smaženou, aby se husy houserovi a naopak líbily a měli se rádi.

Také možno se dověděti, co do roka při domě se stane. To musí však býti rozumný člověk, který by vypozorovaná znamení mohl vyložiti. To vyprávěla jedna mladší gazděnka, která za svobodna byla za chovanici u jakés. staré

tetičky, jež „též ledaco věděla a rozuměla“. Večer pravila tetička jí a své dceři, že chcou-li věděti, co se „při nás“ do roka stane, af vyjdou na křížné cesty nebo „stadevenek“ poslouchaf, co uslyší, a ona že jim pak všechno jak patří vyloží. A aby jim nebylo třeba se ohlédati strašidel, af si vemou nenačatý chléb. To se děvčatům líbilo a svolila, že půjdou poslouchat.

„Tož dobrá! Vzaly zme si nenačatý ešče pecen a šly zme počúvaf. Ale šak daleko od kuče ne, lebo zme hrubě nedovířaly. Ostaly zme stáf a počúváme a v tem ovce na raz v ovčírni na zvončekoch tak zbřáňaly, tajak dyby ich nedo až z druhého vršku hnáf. Tož ideme s tým ke staréj a pravíme í, jak a kerak. Ale ona hneď sa jaksi uhrazila a praví: Och préj, cérečky moje milunké, to vieřte néni dobré. Kemusik ten rok u nás umiráčkem odzvóňá a to budu já. Lebo já su na kraji, dyž su najstarší. No tož dite po druhéj.

Šly zme. A pomlačí její syn, šak mu bylo Martin, povídá: „E dite edem, na mú hříšnú, dite, šak vás tam cosik posmýče. A bodaj to vami dobře podrdosilo, co by ste věc razů nešly“.

Tak byl smích. Šly zme počúvaf zas, ale nestály zme dlúho a u dolních súsedů tak cosik převelice róchlo, tajak dyby z pistule střelíl. Letíme s tým zas ke staréj a pravíme í to. „Och“, prej, „cérečenky moje, to je dobrá. To je ukážka na sobáš, a vy na něm budete“. Ruče zme sa obrátily a šly počúvaf po třetí. Ale edem prám, že zme z podcínka vystrčiły paty, už zme učuły, jak sa dólu Stanovnicú*) také jakésik zpěvy k dědině nesly, tajak dyby deset chlapů zpívalo. Tož pravíme staréj zas, co a jak. Och, že běda, reta, přeběda! To že je nedobré znamení od Boha, že přijdú z dědiny nějaké smutné hlasy, či vojna, či mor, či hlad, lebo už tak neco, edem dobrého nic. — A tohle věřte miluncí, aj hlasy smutné potem šly. Hneď konča vesna přišlo, že dólu v dědině 12 sedláků aj 9 hoferů vyhořalo, a že je tam veliká bída a psota. Tož tak: dólu Stanovnicú zpěvy a zpátky hore ňú hořačení.

Aj to střelení u súsedů sa vypylnilo. Hned v oračky sa střílalo. Žénil sa mladý a my zme byly na svaďbě též. A to první, že jako smrf, též sa vypylniło. A do zemřeł? Martin, co nás strašíl. Chudák, nenadál sa, že by aj jeho mohło neco posmýkaf, dyž v izbě sediše. A staří gazděna ostali na živě,

*) Stanovnica jest údolí na Hrozénkově.

bar aj si mysleli, že oni sú na kraji. Tož tak sa nám to všetko do slovečka vypylniło, a já od tých dát zábobonkom sa nesměju. Což, to já vím, že ludie moc nasmýšlajú a napřidávajú, ale přeca je na tem cosik pravdy a pravda pravdů je, aj bude". —

Když děvčata dosti ledačeho už se dověděla, počnou přípravy „k obědu" (tedy ne k večeři, ač je večer). Po celý den se postili. První je dům vymésti. Smeti, to jsou podoba hříchu (pohoršení) a kdyby se nevynesly, zůstal by hřích (pohoršení) celý rok ve stavení. Smeti nesou buď do chléva pod statek, protože to jsou smeti dne požehnaného a statek se pak dobře daří a nechoruje. Nebo vynášejí děvčata v pachuli (v klíně) smeti ke plotům na křížné cesty a poslouchají, odkud větr zafučí, nebo něco se ozve; z té strany půjde pro ně ženich. Dříve, když děvčata „starý hřích" vynášela, říkala při tom i jakési „říkání". Nyní však nepraví nic, protože to jednu kdysi přehnalo. Vynášela prý též ten „starý hřích" a vysypavši z „pachule" smeti, spustila: „Plote, plote, třasu ťa" — a v tom ňčuje pozaplota tlustý hlas: „Já su starý čert a veznu ťa."

Kdyby děvčata smetí nevynesla, nepřišel by toho roku k ním žádný šohaj.

Zatím vytahují gazděny z peci poslední a největší vdolek, tak řečený „štědrák". Je to velikánský koláč, do něhož, ještě surového, nastrká gazděna pro každého domácího po jednom pérku. Jak se vytáhne z peci, poznává se na něm, kdo bude toho roku churav. Komu totiž péro zůstalo neporušeno, bude úplně zdráv; komu „poznělo", bude churav. Poznělo-li více, bude nemoc těžší a opačně, komu však shořelo úplně, ten do roka umře. (Druhý taký koláč peče se též k Novému roku na Sylvestra.)

Ku štědráku se všichni sejdou a zůstanou už pohromadě. Gazda jde do chléva a „říče" evangelium sv. Jana a modlitbu, aby Bůh nedopouštěl na dobytek žádných nemocí, načež pokropí celý chlév svěcenou vodou. Nejstarší čeledín při tom svítí.

V izbě už prostírají na stůl ubrus, sdělají se stěny aldamášný věnec (dožínkový) a položí na stůl. K němu ještě přidají po špetce z každého obilé, zemáků a vůbec všeho, co na polích se rodí, aby v tom bylo Boží požehnání a nepotloukly sněžnice. Trnož zamknou, t. j. obtáhnou řetězem a zamknou. To nebere vlk ovce a zloději nekradou. Na řetěz dají si nohy

a nesmí žádný stanouti, kromě gazděny, která jídla nosí. Někdy gazděna zůstává sedět a jídla nosí dcera nebo děvečka. Gazděna mosí tichučko seděť, aby jí pak „kury dobře na vajcoch seděly“, které jen ona bude saditi. Kde nezamykají trnože, položí si každý pod nohy něco železného; to nebolí a neodbírají nohy. Pod ubrus dá si každý špetečku soli, před kým se rozpustí, ten do roka umře. Také nesmí „zakel stolujú“ býti v domě žádný cizinec. Ten by z domu všechno požehnání odnesl a pak všichni nemají stejných očí a taký nějaký „cuzák“ obzvlášť by mohl snadno někoho domácího uřknouti a proto valašská pohostinnosť pro tu chvíli nikterak neplatí. Každý „šikovný“ hledí na ten den býti mezi svými. Když už mají sedati za stůl, vyjde někdo na podsínek a vystřelí. Kočky a psy vyženou ven a dvéře zavrou na závoru. Když už všichni „sa usádlili“, vstanou opět, gazda čte evangelium sv. Jana: „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha“ atd. a modlitbu před jídlem. Prvním jídlem jsou oplatky s medem, pak hřibová polévka s pohančenou kaší, krupice s medem, mastná kaše pohančená, hrách, múčanka, zemáky s cibulí, jablečník, vařené suché hrušky a **šťípalky** (krájená, sušená jablka, „krajanky“ jinde řečené), rozličné vdolky a naposled svěží ovoce. Za jídla nesluší se mluviti mnoho nebo hlasitě. Teprve při rozkrajování jablek začne rozprávka. Po té pije se pivo; jenom pivo, **kořalky na ten den nikde**. Po jídle vstanou, pomodlí se a mohou se rozejíti. Když se všechno uklidí, zamete se ještě jednou, neboť na Boží narození nesmí se ani zametati. Rovněž pro dobytek musí se snésti zásoba píce do chléva, aby na Boží narození „edem prám za jasla sa hodila“. Všichni se konečně umyjí a zpívají dlouho do noci vánoční písně.

Tak zejména na Hrozénkově. Jinde se vůbec jí všecko, co se urodí sedlákovi na poli, kromě všelikých „smotlach.“ Pokrmy se volí ovšem dle zámožnosti rodiny, rovněž i jejich hojnosť je různá. V zámožnějších rodinách je předně polévka „štědračka“: uvaří se napřed hrách nebo čočka, pak se přidá k tomu hřibů, suchých trnek (švestek), hrušek a zemákův, a to vše dohromady se vaří; polévka je pak velmi chutná. Potom jsou pěry mastné, nadité smaženými nebo suchými trnkami; dále krupice mastná, cukrem a skořicí nebo medem a pernikem posypaná; potom mastné knedlíky a „štrudl“ jabkový nebo „jabčenica“ (rozvařená jablka). Jsou také vdolky,

jablka, suché trnky, ořechy a j. Druhdy se jídaly všude před polévkou oplatky s medem.

Zbytky od jídla štědrovečerního dávají se kravám, aby hojně dojily, kočce, aby hodně chytala myši, psovi, aby věrně domu hlídal a myším, aby tuze neškodily. Mimo to dává se kravám a kurám (slepicím) dožínkový věnec, aby dobře dojily a nesly, ale mašle, jíž byl věnec svázán, musí dostat dívka (děvečka). Aldamášný věnec dává se na Hrozénkově až o sv. Štěpáně kravám a kurám; kromě toho dostávají tam krávy ráno toho dne polaz, t. koláč se všemožným kořením (na přídanek, na přilepšenou). Psovi se na Hrozénkově dá toliko chleba a mléka, od stolu „Pámbu chraň“ ničeho. Přes svátky nesmí se mu dáti ani z pečiva nic.

Po večeři baví se chasa všelikým způsobem a zkoumá, jak již známo a podotčeno, z rozličných věcí budoucí osud svůj. Je-li jablko, jež někdo u večeře překrojí, chrobačlivé, ochuraví, je-li nahnilé, umře. Tak i s ořechem. Zabloudí-li kdo někdy, toť ať si jen vzpomene, s kým na štědrý večer si překrojil a jedl jablko, hned se vzpamatuje. O půlnoci štědrovečerní je voda vínem a dobytek „rozpráví“.

* * *

Na štědrý den držel se půst; kdo se postil, uviděl večer „zlatú“ krokev, nebo krokev s lafú (s latí!), tudíž krokev „s latou“ (zlatou). Jenom o poledni se něco málo „posvačilo“. Odpoledne pekla gazděna vdolky. Když mísila těsto, vzal pacholek pantok a šel do zahrady ke stromu, který nerodil, aby ho sťal. Tu gazděna přestala mísiti a šla ten strom hladit: hladila a prosila, že už bude rodif. „Praúvali, že taký strom potem rodíf“. — Než začala péci pro „domajší“, upekla napřed pro každý kus dobytka po jednom předplameníčku. — Když nastal večer, poklízelo se, všecko se „uchránilo“, zametlo a dívky nesly smeti na neckách na křižné cesty a tam jedna „vartovala“ a druhá strčila hlavu pod necky, „že co učuje búřiť“. Uslyšela-li tlouci kladivem, pravila, že dostane kováře, když pilou řezat, že do roka zemře a j. Také házely po kohoutovi „drvenem“, aby zazpíval, a které zazpíval, ta do roka se vdala. Nebo šly třást chebzem (bezem) a pravily: „Třasu, třasu chebz, kde je můj milý, nech tam štěká pes“. Kde se ozval, tam odtud přišel ženich. Na to se šlo střílet, „aby súsedé čuli, že už sa bude večeřať“.

Když se brali k večeři, gazděna, kolik bylo lidu, tolik uhlíčků žížlavých vybrala z ohniště a položila před každého po jednom. Komu uhlíček za večeře neuhasl, ten do roka nezemřel, komu však zčernal, ten že do roka umře. Na večeři měli oplatky s medem, zelí s chlebem, potom kozáky (hřiby) smažené s trnkami a hruškami; u zámožnějších mívali někdy pohančenou kaši s medem a někde i ryby. Po večeři se všeci modlili, pozpívali a šli spat. (Hovězí, Halenkov).

* * *

Ještě některé „zábobonky“ odjinud: Jednou také nesla děvečka smeti na křižovatky a tu jí podle ucha cosi přeletělo. Šla domů strachy a uviděla, že se do dveří zapíchnul řeznický nůž. Ona jej vzala a schovala. Za nedlouho se vdala a vzala si řezníka. I narodilo se jim dítě. Tu když muž cosi hledal v truhle, našel tam nůž, který se mu před rokem ztratil. I ptal se ženy, kde se tu vzal jeho nůž? Ona se přiznala, že na štědrý večer se jí zapíchnul do dveří. On se na ni rozhněval řka: Tož ty tak! Ty si čarodenica? A zabil ženu i dítě. — Jistá matka poslala dceru, aby šla třást plotem a při tom říkala: „Plote, plote, třasu ta“ — a když to tak potem řekla, ozve se za ní: „A já su čert, vezmu ťa!“ Dcera domů sotva doletěla, a od té doby byla žebrákem. — Jinde třesou děvčata chebzem (bezem) říkajíce: „Třasu, třasu, chebz, gde je můj milý, nech tam štěká pes!“ Odkud se ozve, odtud přijde ženich. —

Jednou jistá gazděna poslala svou dívku (děvečku) na humno (do stodoly) a tam vysléknuvši se aby pravila: „Z teho humna nestanu, až znamení dostanu. Z keré strany vítr fúká, odkud sa můj milý kúká“. — Tu však přichází gazda do stodoly a dívka hanbou uteče. Vadí se s hospodyní, proč ji tam poslala, že tam hospodář přišel a jí se vysmál. Ale gazděna se zamrzela a pravila, že tam gazdu neposlala, nýbrž že tam přišel náhodou. „Ale víš co? Máš-li ty být gazděnú do roka, buď ňú včil“ — povídá hospodyně a hodila klíče z poza pasu dívce do očí. Hospodyně od té doby chřadla, do roka umřela a dívka stala se gazděnou. —

Jedna hospodyně měla mnoho čeledi a vždy na štědrý večer vyhnala všecky na noc pryč, kdežto jindy spávali v jizbě. To bylo jednomu pacholku, který u ní už několik roků slou-

žil, náramně divné, že je toho večera vždycky vyhání a umínil si ji vyzgúmat. Jednou na štědrý den udělal se nemocným a večer, když volali k večeři, on nešel. Po večeři, když vyháněla gazděna čeledíny ven, vyháněla i jeho, ale on se dělal, jako by spal. Páliła ho tedy na nohách, aby se přesvědčila, zdali tvrdě spí. Ale on se neprobudil a tak ho nechala spát. I vytáhla z poza komína hrnek s jakousi mastí, pomazala jí ohřeblo, otevřela okno a sedla na ohřeblo řkouc: „Fuk oknem ponad všecko stromoví a trní, až to tak brní". — V tom také pacholek vstal, ale nemaje ohřebla, vzal pometlo a namazal je také tou mastí; ale slovům, jež gazděna řekla, poněkud nerozuměl a proto sedna si na pometlo, pravil: „Fuk oknem popod všecko stromoví a trní, až to tak brní!" A pometlo letělo s ním přes všecko trní, až celý podrápaný a pošramocený ocitil se na Radhošti. Tam už byly i ostatní čarodenice. Ty chtěly pacholka roztrhat, ale jeho gazděna se zaň přimlouvala, že je to její čeledín, že u ní už mnoho let slouží, aby ho tedy nechaly. Ony ho tedy nechaly a zavedly jej do veliké síně, kdež musel u velikého železného stola, za nímž seděl muž celý černý a před nímž hořely svíce modrým plamenem, se zapřisahat, že neprozradí, kde všude byl, co tam viděl a slyšel. On to učinil, a čarodenice mu dali jísti a píti, ale musel s nimi potom tančiti. Když pacholek se vrátil domů, nezůstal již u té hospodyně, ale šel jinam do služby.*)

* * *

Kdo se na štědrý den postí, na rok všecky mladé ptáky najde. Jakým kdo je na štědrý den, takovým je po celý rok. Proto dává hospodář toho dne domácím chleba s medem. Jak se setmí, prostře se bílý ubrus na stůl, a v těch domech, kde se po celý rok světidly svítilo, na štědrý večer opatřila se lojová svíčka. Po modlitbě zasednou za stůl. Čeho domácí hospodářství poskytuje, vše musí býti na stole na znamení, že se ničím nepohrdá, čeho Pámbu požehnal. Pročež v některých dědinách smíchá se všecko obilí dohromady a vloží se do toho ještě cibule a česneku. Též se na to vloží dožínkový věnec.

*) Čarodějnice provozují své rejdy na Radhošti mimo štědrý večer (jak tuto se uvádí) zvláště v noci filipo-jakubské, na sv. Lucii a o sv. Janě Kř.

Obilí dává se dobytku, aby donášel užitek. Ovazují také stůl řetězy, pod nohy se klade sekera, pantok a jiné železné věci, a to proto, aby čarodenice neškodily. Dívá-li se někdo do druhého stavení, kde večeřají a uvidí-li na někom umrlčí hlavu, ten jistý do roka zemře. Když se na štědrý večer dělí ovoce, kdo dostane „vrhem“ (lichem: tři, pět atd.), do roka zemře.

3. **Boží hod.** Na Boží narození kde kdo jde do kostela na jitřní. Ale dříve než odejdou z domu a dříve než gazda světidlo rozežne, šťastikuje někdo z čeledi:

„Daj vám Pámbu dobrý deň,
prv voděnku, než oheň.

To proto, aby, když by Pámbu dopustil a hořelo, voda hned byla „na porúzy“, co by sa dříve rozléla než oheň“. —

Druhdy v kostele se zpívala koleda pastýřská, při níž chasníci pískali na píšťalky a na kukačky, napodobujíce zpěv ptačí. Nyní jenom při některých kostelích podobné koledy se zpívají. Přijde ovšem na dotyčného varhaníka neboli ředitele kůru, kterým je z pravidla učitel, který jsa milovníkem starobylých, pěkných zvyků, koledy vánoční o jitřní znova zavádí.

Přijdouce z kostela, mají na snídaní vdolky s valašským čajem nebo kávou. Celý den je pak věnován bohoslužbám (ranní, hrubé, a požehnání) a nikdo se práce ani netkne. Ano i saňkování a „vozičky“ na ledě se mládeži toho dne zabraňují.

K obědu bývají na Valaších ponejvíce pokrmy: Napřed zelé s chlebem, pak hovězí maso, pohančená mastná kaše, uzenina s hrachem, pšeničná, doma třená krupice, míchané zemáky a naposledy hovězí polévka „s lokšami“ (nudlemi).

Jídelní lístek i toho dne řídí se ovšem dle mohovitosti rodiny. Některé rodiny jen o výroční svátky mívají maso hovězí a něco pšeničného.

Z pověr uvádíme: Po velké mši sv. se chasa i starší lidé po cestě k domovu předbíhají pravíce, že kdo bude dřív doma, bude celý rok „fryšký“ (čilý). — Připadne-li Boží narození v pondělí, bude toho roku mnoho „závitek“. — Kdo

toho dne upadne, do roku zemře. — Přejde-li žid dědinou, masopust oprašiví, nebude svadeb. —

Dodáváme ještě, že druhdy na Boží narození večer chodívali na Vsetíně dospělí pastouškové, zpívajíce pod okny sousedův a vybírajíce rozličné dárky, při čemž už naznačovali, co kde dostanou:

U Raušů mu (t. Ježíškovi) darujú
páru holubů.
U Foltýnů mu darujú
sýra hrudu.
U Pokorných mu darujú
páru koláčů.
U Misárků mu darujú
pár pěkných kačen.
U Fajkusa funt masa,
u Valů dvě másla.
A Maryčka farářova
mu daruje tučného vrabca.
A pan rechtor je bohatý,
dá mu kožuch vlňatý.
A pan farář mu daruje
štyry dukáty.

4. **Den sv. Štěpana a sv. Tří králů.** „Na sv. Štěpána je každý sobě za pána!“ — Pacholci propíjejí koláče, hospodáři hledají si čeládku a jsou v hospodě někdy až do půlnoci. Veselost a šprýmovnost viděti na všech tvářích, na všech místech. Téhož dne (nebo na Nový rok) podávají ženy mužům svým gatě, naznačujíce tím, že chtí poslušny jich býti po celý rok.

Na sv. Štěpána mají všude na oběd „žitné koláčky“ (pšeničné knedlíčky) s medem, aby velice žito růstlo a dobře sypalo. Ubrus se stola sdělá se až toho dne po obědě. Kosti rozsypou se po zahradě, aby strom dobře rodil a „kreti“ neryli. Popel přes dny předešlé nahořený gazděny bedlivě schraňují; je dobrý na posýpání přísady zelné, aby jí nehubily mušky. Vstoupí-li tohoto dne do domu první mužský, říkají, že se budou v hospodářství léhnouti samí baránci nebo býčci, jestli osoba ženská, tedy samé ovečky a kravičky.

Po večeři chodí děvčata po koledě, totiž po známých, zpívajíce pod okny kolední písničky, a když dozpívají, jedna „šťastikuje“:

„Vinšuju Vám na tento nastávající Nový rok: předně na svých děťoch potěšení, na statečku (dobytku) rozmnožení, na poli hojné úrody, gazdíčkovi 100 tolarů na koňoch vydělať, gazděnce do truhly 100 otepí lenu, takého jak hedbávi; koléj jedliček, toléj teliček, koléj prníčků, toléj býčků, koléj jalovců, toléj dívkám vdovců A co si od Něho, milého Pána Boha našeho žádáte, aby Vám to milý Pán Bůh dał: menší hříchy, větší radosti, po smrti nebeské království. Pochválen buď Ježíš Kristus.“

Dostanou nějaký „odaruněk“ a jdou od chalupy k chalupě.

Od sv. Štěpána počínajíc až do sv. Tří králův (a po nich ještě několik dní) je doba, v níž pastouškové, tři králové a rozličtí koledníci vůbec navštěvují domy, prozpěvujíce a přednášejíce přiměřené písně. Pastouškové i králové jsou hoši, počtem tři, majíce na sobě oblečeny bílé, tenké košule. Pastouškové mají červený šátek kolem sebe opásaný, králové mají kolem pasu jenom stužku modrou nebo červenou a na prsou zlatý, mouřením pak stříbrný papír. Na hlavách nosí pastouškové čepice z malovaného papíru, vysoké jako homole cukrová; s vrchu visí dolů papírová „šabla“ se kšticí. Koruna tří králů je nízká; dva ji mají ze zlatého papíru, třetí (mouřenín) ze stříbrného; po krajích jsou „mřežky“ (coky). Všickni pak mají po holi, jeden z nich nosí ještě pokladnici na peníze nebo košík na rozličné dary. Mimo hole mají třikrálové ještě každý po paličce, oblepené zlatým, mouřením však stříbrným papírem, kterou zpívajíce na prsa poklepávají.

Podáme zde několik pastoušek a vánočních koled vůbec na ukázku. Některé písně koledníci jen také recitují a dovolují si zde onde i zaměňovati, vypouštěti nebo přidávati jednotlivé verše nebo i slohy písní koledních.

Uvádíme zde pastoušku, kterou provozují na Rožnovsku: tam jsou pastouškové tři (Bača, Mičuda a Vacula) a anděl, na Vsacku jsou bez anděla.

Vkročivše do stavení pastouškové pozdravují:

Anděl: Mnohovážení páni!
Jste-li tady všeci dosaváde zdrávi?
Já jsem pošta od východu, svatých
třech králů bez podvodu, svatých třech
králů památka. Chci vám to oznámiť
zkrátka: idem Ježiška navštíviť,
račte nám jen dovoliť!
Dovolíte, nebo ne?

Bača: Dej Bůh štěstí, milí páni!
Nebyli jsme dávno s vámi,
dovolte nám trošku málo,
do tancu se nám uzdálo.

Načež zpívají, dávajíce si při tom takt holí, a buď v pravo nebo v levo do kola postupujíce.

Přiběželi do Betléma pastýři,
hej, hej pastýři, pastýři.

Divili se na povětří muzice,
hej, hej muzice, muzice.

Pravili si, co to bude za dítě,
hej, hej za dítě, za dítě.

Kterémuž se vůl a osel klaňajú,
hej, hej klaňajú, klaňajú.

Kterémužto tři králové
odaruňky dávajú,
hej, hej dávajú, dávajú.

Po té se položí na zemi, vybízejíce se k tomu slovy:

Položme se na své lože,
šak nám Pámbu staň pomože!

Načež anděl:

Gloria! Buď chvála
na nebi nemalá,
a na zemi pokoj lidem,
a to z dobré vůle všechněm,
to vám zvěstujem.

Bača vybízí pastýře, aby spali. Anděl však dále zpívá:

Panna syna porodila,
to je tá šťastná hodina,
porodila pacholátko,
to malunké nemluvňátko!

Bača: Mičudo, ho! slyšíš,
jak andělé zpívajú,
Pána Boha chválijú?

Mičuda: Nepleť košu a nemátož, neb sa ti to ve snách zdálo, nebo ti to koza zabečela, a ty mysliš, že je to hlas anděla.

Bača: Prisám bratr, nemátožím ani nepletu; celý sa od strachu třasu, zuby mě hrkajú, jakoby mě vypršať měly, kšica sa na mé hlavě ježí, a to všecko po mém těle běží.

Anděl: Vstávejte valaši,
nic vás to nestraší!
Vstaňte, vstaňte, valáškové!
Zuhlídáte věci nové,
děťátko malé!

Bača (zkřikne): Mičudo, ho! Drcni tam do Vacule, ať skočí jako blecha z polecha. — Mičuda drcne Vaculu, až se přeškobrtne. — Vacula: Ký šlak sa tu na mňa pere, či sa vlk na ovce dere, či koliba hoří, či medvěd stádo moří? — Mičuda: Ani nehoří, ani nemoří, ale slyším hlas anděla z nebe, proto budím tebe. — Bača: Vzhůru, bratři, kamarádi!

Já sem Bača, půjdu z předy,
vezmu sobě kúsek křidy,
a budu psať dary naše,
co sme vzali ze salaše. Hop!

Vacula: Já Vacula, půjdu s tebú,
vezmu sebú flajstr medu,
k tomu velkú kłobásu,
třikrát sa ňú opášu. Hop!

Mičuda: Já Mičuda, idu taky.
vezmu sebú z búdy gajdy,
a budu vesele hráť;
Ježišek se bude smáť. Hop!

Potom tancujíce vespolek zpívají:

Pohynuła na sałaši slanina,
slanina, slanina, slanina,
a zvédli to na našého Martina,
Martina, Martina, Martina.

A on praví, že jí nevzál, jen kúsek,
jen kúsek, jen kúsek, jen kúsek;
větší kúsek že jí zebrál Matúšek,
Matúšek, Matúšek, Matúšek.

Na to pokročí do „kříža“:

Na tych drunygarských horách,
nalézł sa tam jeden udatný Valach,

čtvero pečení chleba zedél,
ešče sa ho nenajedél;
štyry várky piva vypíl,
ešče sa dosť nenapíl;
štyry centy cigár zkúřil,
ešče sa dosť nenakúřil.
Potem sa z něho vysnúło,
na deset míl to čuť bylo.

Pokrok o jedné noze:

Bratři milí, bratři!
To zajistě patří,
by sme šli k Betlému,
k novorozenému. Hop!

Z městečka sem vyšél,
muziku sem slyšél,
tá líbezně hrála,
až poskakovala. Hop!

Ovce moje, ovce,
nech vás pase, kdo chce!
Já vás pást nebudu,
rač k muzice půdu. Hop!

Po té tancují ještě do kola, držíce se za ruce a zpívají:

Ondráš, guráš,
vem si guráš,
lámaj nohy, čagany.
Keď nebudeš mět peníze,
ubíraj sa pod hory,
lámaj zámky u komory,
dobývaj si pokladů,
a onem ty neopúšťaj
tych stříbrných tolarů.
A my sprostí Valachové
půjdeme s obušky,
a my všecko zebereme
aj suché hrušky. Hop!

Když jsou hotovi se hrou, strhne z nich jeden čepici s hlavy a prosí o dar slovy:

Můj milý Štěpáne,
tabáčku nemáme;
jak naň dostaneme,
spolem vyšňupáme!

Na Vsacku, když pastouškové vstanou, zpívají známou píseň: „Pásli ovce valaši, při betlémském salaši“ atd. a ukončují koledu. Cítí-li však dobrou odměnu, nebo rádi-li je kde poslouchají, zpívají ještě některou z následujících koled:

Pásl ovčák ovce,
na zelenéj hůře,
harom, farom, fidridrom.

Přišel k němu řezník
a s ním strakatý psík,
harom atd.

Ovčáče, ovčáče,
zač dáš štyry ovce?
Štyry ovce za dva zlatý
sú peňáze taky,
harom atd.

Ovčák žene ovce domu,
pán se trefil k tomu,
harom atd.

Ovčáče, kdes děl štyry ovce?
Vlk ně jich rozehnál
a z nich štyry zežrál,
harom atd.

Pán dál psa zastřelit
a ovčáka oběsit,
harom atd.

Už tá šelma visí
nedaleko Lysí,
harom atd.

Zelenej se bučku
z ticha polehúčku.
Jak se rozzeleníš,
hned nás rozveselíš.

Nemáš nic na svém jmění
vyspíš se na kamení,
na ovečky pozor dá,
ani se žádný nenadá.

Gloria, gloria in excelsis,
Pokoj lidem dobré vůle!

(Zpívají kolednice pod okny na den sv. Štěpána.)

Aj strunka, strunka,
zelená jabłunka,
jedli pastuškové,
kašu z hruka.

Anděł k ním přileťél
všecko jím pověďél,
že sa Kristus Pán narodił,
aby každý věďél.

My sme ch'apci malí,
rádi bysme brali,
po grejcárku, po dvúch,
kdybyste nám dali.
(Nebo: po jablíčku, po oříšku,
kdybyste nám dali.)

A jak nám nedáte,
zle si poděláte;
všecky hrnce vám potřepem,
co v polici máte,
aj tú misu najpěknější,
co na ni ídáte.

Hore, hore, pastuškové, povím vám,
že sa díťa narodi o, Kristus Pán.
Včera sa nám miłý Pán Bůh narodił
a dnes s nami po koledě už chodił.
Chodí s nami od večera celú noc,
vzali sme si Pána Boha na pomoc.
Půjdeme my tú uličkú ke dvoru,
budem zpívať tu pěsničku o Bohu.
A spíš i ty hospodáři, či čuješ?
Či nám jakú koledičku hotuješ?
Hotuju vám, koledníci, dva patáky a koláč,
ešče k temu korbel piva na potaz.

Ej, každé stvoření na světě slyš:
Gloria, Gloria in excelsis!
Čuvajte, bratrové,
jaké věci nové v Betlémě sú.
S rychlosťú chvátajte, uzříte tam,
v jak sprostém chlévečku leží ten Pán.
I bez peřinek a i bez plének,
od polu nahučký, božátko malučký,
leží ten Pán.

S rychlostú chvátajte mladí, staří,
obzvláštně vy horní hospodáří.
I valáškové ja ze salašú,
spěchajte k Betlému,
k tem novému Pánu,
zahrajem mu:
Vem svoju fujarku, bratře Janku,
Jožáčku, zabřinkaj na cymbálku,
ty, Juříčku, vem husličky, zahraj,
budeme zpívať, až sa bude rozlíhať.
Hopsa, chaso naša,
my sme ze salaša,
hopsa, sa, sa.

Gazděnko, záškorník,
máš hrubý javorník;
šak bača prám nese
syra pylné vrece (pytle),
podivte se!
Haničko vem másla na kašičku,
Mařenko vymyj si svú łáhvičku
a naber do ní
ja pylnú mléka,
půjdeme k Betlému,
k Ježíšku malému
s obdaruňky.

Hopsa pacholátka i malá děvčátka,
už vám nastává vánoční památka.
Do Betléma půjdem,
koledovať budem;
co tam učujeme,
povídať vám budem.
Narodilo sa tam o půlnoci dítě,
dítě*) tam Janíčku do Betléma rychle;
poneseme dary,
co nám mamy dały:
dvě husy pečený
a jahňátko malý.

A Márynka hlúpá na ruky si fúká,
že sa ona bójí velikého horka;
a Kačenka nésła, až sa všecka třásła,
červených jabúček, plný košíček.

Pavlíčku, na kraj stola,
nad ním čepička sobolová.
Pod tú čepičkú sú dukáty.
Daj nám, Pavlíčku, tři dukáty.

*) Jděte.

Při Betlémě na salašu
tam sa ovce dobře pasú.
Požeňme tam bratrové
na ostruží zelené!

Ovce sa nám budú pásti,
my si môžem oheň klásti.
Budem kašu vařiti,
môžeme sa zahřiti.

Janku s Mikšem oheň skládaj;
na ovečky pozor dávaj,
musíme si zatopiť,
aj obuchem zatočiť.

Na mú kušu, tu je iná,
zešla by sa nám peřina,
k temu kožuch valaský
i bačgory s podvazky.

Hopsa, chaso, staňte zhůru
Poběhneme ku Betlému.
Očuj Bártku s Mikulú,
jak zezulky kukajú.

Ja, co je to za novina?
Dyť je včiléj tuhá zima!
Nebylo to čúvati
včil zezulky kukati.

Přiletieł k nim anděl Páně
přinés im noviny slavné,
že aby sa nebáli,
do Betléma běžali,
že tam nájdú Jeho, svého
Ježiška naroděného.
Tidli, tidli, ku, ku, ku,
tidli, tidli, ku, ku, ku.

Počało sa mi chutně spáti,
počało sa mi cosik zdáti:
Že vtáci zpívajú,
zezulky kukajú
při sałaši.
Stávaj že ty, Kubo, pobídzám ťa;
jak hłobnu kyjem, obudím ťa!
Ach, daj mi pokoj, dříme sa mi —
nedávno sem přišeł za ovcami.
Ej, hla to, hla, hla to! obezři sa,
co je to za jasnosť u salaša?

A de je? A de je? Ukaž mi to,
až já sa podívu také na to.
Pobereme krpce na ramena,
poběhneme šetci do Betléma;
co sa tam za zpěvy konají,
až sa šetky hory rozlíhajú.
Hopsa, chaso, veselo,
zazpívajme si smělo,
Co je a co bude, to každý uvidí!
Nuž ty, Juro, zavrť se
okolo svéj palice;
poskoč si, vem ovci
tučnú ze svého stáda,
tým sa Mu zalúbíš,
to z nás každý hádá.
A ty, Janku, vtip sa taky,
vem ale dva moráky;
Václave, vem slépku,
která vajca nese,
tak temu dítátku
spolem zavděčme se.
Hanča má moc ořechů,
poberem ich do měchů,
a Rozinka trnky
a jabuk dvě putny;
pro sebja ich drží,
ví, že budú chutny.

Podte, chlapci, k nám!
Koledy vám dám
po oříšku, po jabúčku.
Odějte sa do kožúšků,
budem zpívati, koledovati.
Už je zima, mráz;
s yším divný hlas.
Vtáci v noci zpívajú,
pastúškové trúbjá.
Co to nového? Nesýchaného?
V oblakoch sa anděl vznáší,
ľuďom radosť prozpěvuje,
ľuďom radosť vyjevuje:
Narodil sa nám
Ježíš, Bůh a Pán;
leží v Betlémě
v jasloch na seně.
Nemá žádnéj poduščičky
ani chatrnéj pléncičky —

smutně zroděný
na ten svět bídný.
Tož vy děvčátka,
aj pacholátka —
malé, hrubé sa sejdite,
dary mu neste;
Jemu ich dajte,
každý co máte.
Kačenka běží,
už je u dveří.
Nese smetanky ľáhvičku,
hrudku másla i kašičku.
Kašičku dělať
Ježiškovi dať.
Hanča peřinky,
Dorotka plénky.
A Rozínka hoʼubjátko
pro maľé pacholátko,
aby spaľo, nepʼaka o,
zimú nezmrzʼo.
A ty Mikšu, co ty dáš?
A ty Jurko, co přidáš?
Já dám syra tři hrudy
a žinčice tři sudy.
A já takú klobásu,
co sa třikrát opášu.
Matějek s basú
aj se svú chasú:
Vojtek, Matěk, Antoníček,
Kuba, Jura i František
šetci sa zešli,
dary mu nésli.
Bárta s šutkami (menší dudy)
Řeha s gajdami (obyčejné dudy)
pospichajú před jasličky,
že tam budú hráť,
muzigu dělať.
Břiňk, břiňk, trum, trum,
trajtara hopsasa,
zpívała chasa.
Dolú kopcem idúce
veselo si hráli;
krpce sa im potrhaʼy,
tož bosky skákali.
A Ondříček od radosti
převrátił kozełka
a Petrovi se syrem
upadła kabeʼka.
A tak sobě poskakujú,

gajdice, píščalky
tak sobě štemujú.
Dobře sa děťátko mívaj,
nž od Tebja preč půjdem,
před sprostými jasličkami
ešče Ti zahrajem.
Zahraj Kubo s Mikšíčkem
aj dudy, dudy tidli,
aby sme sa dostali,
de Ježišek bydlí.

Já sem malý koledníček
přišél sem si pro tróníček.
Tróníček mi dejte,
ale sa nesmějte.
Šak já s vozem nejedu,
suché řepy nevezu.
Co mi dáte, to vezmu,
třeba pecen chleba,
šak je mi ho třeba;
třeba putnu koláčů,
šak já ju dóm dovleču.

Dáte-li mi tele,
strčím ho do kabele;
dáte-li mi hus,
ukrojím si kus;
dáte-li mi prase,
přindu zitra zase.

A dajte nám, dajte,
co nám máte dáti,
ať tu nestójíme,
ozíbe nás v paty.

Nebo konec: Nenechte nás dlúho státi,
ozíbe nás v prsty, paty.
nestójíme na peřině,
stójíme na veliké zimě.

Hra třikralská.

Vernabius inder Betlém,
vorna Kaufer Jeruzalem,
inder haleluja!

Den přeslavný jest k nám přišel,
v němž má býti každý vesel.
Radujme se, veselme se,
v tomto novém roce!

Isaiáš prorokoval,
anděl Gabriel zvěstoval,
radujme se, veselme se,
v tomto novém roce!

Přišli jsme k vám tři králové,
donesli sme dary nové,
radujme se, veselme se
v tomto novém roce!

1. Já, Kašpar král, nesu zlato, kadidlo a myrrhu, na znamení věčného panování.

2. Já, Melichar král, nesu zlato, kadidlo a myrrhu, na znamení věčného kralování.

3. Já, Baltazar král, já sem ten černý, z múřinskéj země, já sem tu hvězdu uhlídal a za ní sem pospíchal; ona mne přivedla do města Betléma.

Všickni:

Jak sme to zuhlídali,
hned sme své koně osedlali
a na Ježiše se ptali.
My tři králi jedeme k vám,
zdraví, štěstí vinšujem vám,
zdraví, štěstí, dlúhá leta.
My sme tři králi zdaleka,
zdaleka je cesta naše,
do Betléma mysl naše;
do Betléma pospícháme,
ještě málo darů máme.

Melichar:

A ty černý, co tam vzadu
vystrkuješ na nás bradu?

Baltazar:

Já uznávám, že sem černý,
že sem z múřinskéj země.

Slunce je toho příčina,
že je má tvář opálena,
že je má tvář opálena.

Naposled se zpívá některá koleda.*)

B. Masopust.

1. **Sv. Dorota.** Začátkem února chodí se s Dorotou. Je tu král, Dorotka, Theofil, kat a čert (který zůstane venku za dveřmi). Král má korunu stříbrnou na hlavě, bílou košili na sobě, pentlí přepásanou. Dorotka je bíle oblečena, přes obličej má bílý „túl“ a zlatou korunu na hlavě; v ruce drží talíř na dárky. Theofil je černě oblečen, po gatích má stříbrné porty, šavli na boku a na hlavě helmu ze stříbrného papíru, na očích má rytířské hledí. Kat má červené gatě, vestu i čepici (z papíru červeného) a u košile široké rukávy. Čert má kožich na ruby i gatě kožešinou na horu, má vetchou čepici s husím křídlem, přes tvář má larvu, z huby vyčnívá dlouhý jazyk z červeného sukna a kolem očí červené lemování; v ruce drží hůl s kroužky a hrkávkami a přes sebe má přehozen řetěz.

Jakmile přijdou do stavení, postaví se do kola a hra započne.

Král: Theofile, Theofile!

Theofil: Kdo mne volá té chvíle?

Král: Theofile, Theofile!
Já ti kážu do žaláře jíti,
Dorotu, pannu krásnou sem přivést.

Theofil: Doroto, panno krásná,
nad slunce a moře jasná,
nesu ti poselství od pána krále,
kterého jsi čekala nenadále.
Tak se mnú půjdeš,
čest a chválu u krále najdeš.

*) Slovo „koleda“ pochází z latinského calendae. Tak se jmenoval u starých Římanů počátek každého měsíce a tudíž i počátek roku, kdy se různé slavnosti (kalendové) slavívaly. Vzájemná přání všeho dobrého, vzájemné dary byly i v Římě té doby obvyklé. Latinský název koled přešel pak k národům romanským, z Římanů pošedším (Francouzům, Vlachům atd.), slovanským i germánským a udržel se posud.

Dorota: Půjdu, půjdu, Theofile,
šak vím, že je má poslední chvíle.

Král: Doroto, panno krásná,
nad slunce a moře jasná,
chceš-i mne za ženicha míti,
anebo mne do konce odepříti?

Dorota: Já chci Krista za ženicha míti,
a tebe do konce odepříti.

Král: Přistupte katani,
trapte ji, mučte ji,
do žaláře ji dejte,
na její krásu nic nedbejte.

Kat: Vyjdi, Doroto, opice, klebetnice;
klekni, Doroto, opice, klebetnice!
Mám šablenku, krakověnku.
Kterak já tuto šarši, krakvici
ostře nabrúšenú mám,
kterak já tuto hlavu
podhoditi mám!

Theofil: Stůj, katane, nepospíchej,
zadrž meče svého!

Dorota: Pospěš! Z nebe čekám Tebe,
jest-i má hlava dolů přijde
čili meče ujde.

Kat: Jak můj meč byl ostře hnaný
od Theofila zadržený!
Staň, Doroto, panno krásná,
pardón je ti vyvolený.

Čert vešed:

Hurdy, burdy, milí páni!
Nebyli sme dávno s vámi,
neviděli ste takového kvítka
zřídka jako sem já.

Tofilečku, Tofilečku,
pohladím ti tvoji hlavičku,
dám ti na ni olejovéj masti,
až ti odletí do chrasti.

Po té všichni zpívají, opakujíce vždy celou sloku:

Była svatá Dorota
z pobožného života.
Była svatá Dorota atd.

Král sa na ňu rozhněvál
do žaláře vsadit dál.

Sám na vojnu odjechál,
sedm let tam bojoval.

Na osmý rok dóm jede,
na Dorotku zpomene,
je- i živa nebo ne.

Otvírajte sa vrata!
žije-li má Dorota?

Ach žije, králi, žije,
nejí ani nepije.

Král sa na to rozhněvál,
hneď ju katům pod moc dál.

Čert zpívá:

Už je Dorota sťatá,
duše do pekla vzatá.

Ostatní však zpívají:

Dva andělé čekali,
duši do nebe vzali.

Někde zpívají tuto píseň následovně:

Była svatá Dorota,
pobožného života.

Šla jednú přes králú dvůr,
spatřil ju tam sám pan brún.

Chceš Doroto, chceš má být?
Já si tě chci oblíbit.

A já nechci žádného,
já mám Ježiše svého.

Král sa na ňu rozhněvál,
hneď ji katům pod moc dál.

Král sa na ňu rozhněvál,
do žaláře vsadit dál.

Čím se déle smažila,
tím pěknější byla.

Čarodnice čarodná,
podvodnice podvodná!

Už je Dorota sťatá,
duše do nebe vzatá.

Dva andělé čekali,
duši do nebe vzali.

(Dva čerti čekali,
duši do pekla vzali.)

---

2. **Konec masopustu čili končiny (ostatky).** V „končiny“ odďával se druhdy kde kdo bujnému veselí. Voditi medvěda po dědině i po městě s hudbou bývalo všeobecným vyražením. Na Vsetín docházeli ponejvíce z okolních dědin mladíci se župicemi a kožichy obrácenými, s chlapem ve slámě omotaným, s dlouhým ohonem, s muziganty a vyhrávali si na „obdaruňky“. Avšak obyčej tento na Valaších už vymizel, jakož vymizel bez mála i jinde.

Obcházejíce druhdy s medvědem, prozpěvovali:

Fašanky, fašanky pod obušky,
všecko bereme aj pľané hrušky.

Tuto nám nedajú.
tuto nám dajú.
Zabili komára
slaninu majú.

Jak nám malý uřežete,
velice se pořežete;
jak nám veliký uřežete
do nebe se dostanete.

Fašanky, fašanky,
černý má fúsy —
a ten čert rohatý
tancovať musí.

Tancovali: Toto bude na konopě,
toto bude na len,
toto bude na cibulu,
toto bude na křen!

Kromě toho mívali Vsacané i vyražení s „vlkem“. Toho jsou příčiny tyto.

„Poddaní městečka Vsetína“ byli dne 1. m. ledna r. 1613. od pána svého, pověstného vůdce císařského ve válce 30leté,

pana Albrechta Václ. Eusebia z Valdštýna, „na věčné časy“ od všelikých robot osvobozeni. Povinností jejich bylo jediné: „víno panské do sklepů vpúštěti a je zase na šenky vytahovati“ a pak „na jeden den na hon jíti na medvědy a vlky“.*) — Čím více se však Vsacko a Valašsko vůbec vzdělávalo a zalidňovalo, tím více mizelo také těchto šelem. Medvědi dokonce sice vymizeli, ale vlci zůstávali nicméně ještě vždy postrachem obyvatelů. Mimo to vyhrnul se ještě ob čas nějaký vlčák a výjimkou i nějaký hunáč přes hranice uherské (jako někdy až posud) a rozmnožovali takto svízel osadníků. Tu bylo třeba dravce tyto stíhati, v čemž povinni byli Vsacané pánům pomáhati. Ještě v rocích čtyřicátých, jak vypravují starší lidé, zavítal vlk zcela na blízko města Vsetína, ano potuloval se prý mnohdy v noci i po ulicích městských. Nebylo tedy divu, že byl strach před těmito dravci veliký. Proto když hajní panští zastřelili vlka, stáhli s něho kůži, vycpali ji a chodili s ní v městě dům od domu, žádajíce nějaké odměny, která se jim mileráda udělovala; zvláště pak chodívali v končiny s takovým vycpaným vlkem, zpívajíce u každého domu:

Otvírajte sa dveře,
jakési zvíře k vám leze.
Má to veliké zuby,
až tomu trčíja ven z huby.
Baránečka mělo za mládenečka
a ovečku za družičku.
Ani sa teho nelekajte,
ani před tým neutíkajte!

Tehda byly na Vsetíně jenom dvě hospody (nyní je jich právě 30!) a palírna. Do této palírny chodívali usedlí měšťané i se ženami na Škaredou středu (a to nezřídka hned po kostele ráno), kdež je nájemník palírny (bylať panská) častovával kořalkou a „pučálkou“, od polou to vařeným nebo močeným a potom praženým hrachem. Při tom provozovaly se i všeliké kratochvíle a hry, zvláště hra na „škarbaľ“.**) Posud

*) Viz mé Dějiny města Vsetína 303—304.

**) Sedli si při tom na zemi do kola a zdvihli kolena do výše. Jeden z nich stál prostřed kola, maje chytati škarbal. Škarbal se pošupoval s klopotem v kolo pod kolenoma a zachytil-li ho ten, co stál v kole, sedl si na místo toho, u něhož ho zachytil, po čemž tento musil jíti do kola. Hra tato někde posud je obyčejnou. Viz Kuldovy Mor. Nár. Pohádky, II., 339.

dávají někteří hostinští svým hostům toho dne pučálku, jež se silně opepří, aby kořalka nebo pivo hodně chutnalo.

C. Jarní slavnosti.

1. **Smrtná neděle.** Jarní slavnosti vůbec, jejichž stopy posud se spatřují mezi lidem, znamenaly druhdy a znamenají posud pozvolné mizení zimy čili smrť její a počátek jara čili vzkříšení jeho. Vzpomínají toho slova písní národních, jež se zpívají při vynášení „Smrti“ čili „Mařeny.

Obyčej tento druhdy všeobecně provozovaný namnoze už také vymizel a jenom zbytky z něho zůstaly. Druhdy totiž všechna děvčata v dědině i v městě vynášela na Smrtnou neděli hastroše, oblečeného v ženské roucho za ves nebo za město se zpěvy, a sňavše tam s něho roucho, házela ho do potoka, nebo do Bečvy, nebo slámu z něho po nějakém pasínku rozházela, aby bylo hojně pastvy. Hoši chodili za nimi všelijak povykujíce a usilujíce hastroše s tyče, na níž byl upraven, strhnouti, čemuž však děvčata bránila. — Nyní chodí toliko chudá děvčata „s Mařenú“, žádajíce si dárkův, ale zachovávajíce tím přece, byť i kuse krásný a významný obyčej národní. Jest to obyčejně jedlový vršek (májíček), papírovými pentlami ověšený. Na samém vršku je panenka do červených nebo do ledajakých šatečkův oblečená. Chodívají s ní ten týden před Smrtnou nedělí.

Písně, jež se zpívaly nebo zpívají, jsou:

Nesem, nesem Mařenu,
na oleji smaženú.
Kup, kup vajca,
okolo Dunajca.
Jaký je to mazanec,
bez tvarohu, bez vajec?
(nebo:
Jaká je to buchta,
bez koření múky?)

Nesem, nesem Mařenu,
na oleji smaženú.
Kup, kup vajce
okole Dunajce.

Svatý Juří jede k nám,
po věnečku nese nám,
nám, nám, tým vsetínským pannám!

Smrtná neděla,
kdes klúče poděla?
Dała sem ich dała
svatému Juří.
Svatý Juří vstál
pole odmykál,
aby tráva růstla,
všeňjaké kvítí,
na věnečky víti.

Žárlivosť a žehravosť mezi vsetínskými děvčaty přidávaly na konec:

Nám, nám, hornoměstským pannám,
ale ne tým dolnoměstským flandrám!

Jinde zase vyznívá konec:

Ben, ben, blechy ven
a vajíčka do košička sem!

Mařena, Mařena,
pro kehos umřela?
Pro Pavla Baroňového,
že jí nechtěl kúpit
na svátky
fěrtocha nového.

Mařena, Mařena,
kdes klúče poděla?
Květné (t. neděli) a Květná
Veliké a Veliká Juřím,
aby kořeň búří.

Mařena, Mařena,
kdes ty klúče poděla?
Dała sem ich, dała
tej smrtnéj neděli,
aby odmykała
to zemské koření.

Mařena, Mařena,
na oleji smažená!
Smažili ju dva cigáni
pod dvěma vrbami.

Mařena, Mařena,
jakés měla kadrle,
takés měla tacle.
Podívaj sa Mařeno
na čubovské chlapce.
(Nový Hrozénkov.)

Není pochyby, že vynášení Mařeny vztahuje se k Moraně, bohyni zimy a smrti, obrazu to slunce zimního a pak ku protivě její, totiž Vesně, bohyni jara, mladosti, života, obrazu to slunce jarního, od čehož až posud slovo „vesna“ (vesno) znamená jaro. Lid ovšem někde (v Halenkově a j.) bájí, že kdysi byl veliký mor a že lidé nevěděli si už proti němu ani rady. Tu jim prý poradil jeden „múdrý člověk“, aby si udělali takovou figuru, představující ženskou a chodíce s ní zpívali. Od tehdejška prý se Mařena nosí.

2. **První duben.** Na prvního dubna bývá mnohdy pěkná kratochvíle. Lidé se škádlí „aprýlem“. Posýlají děvečku nebo chasníka něčeho „vypoščať“, čeho není: vtipného semínka, mušího sádla, nůžek ostříhať střechu, skleněného tlúčka a j. Tak pochodí několik domů, aniž čeho donese; nebo nakladou někde do putny hojnosť těžkých věcí, aby takto „napálení“ pod břemenem vzdychali a doma notně smíchu utržili. Totéž se děje i posledního aprýla.

3. **Velikonoce.** Oživení přírody bývá touto dobou obyčejně už dokonáno. My slavíme vzkříšení Páně, dřevní předkové naši oslavovali zase procitlou přírodu zvyky, jež posud mezi lidem se zachovávají; pocházejí z pradávných dob.

Na Veliký pátek časně z rána běží mladí, staří k potoku nebo k řece a umývají se, aby byli vždy čerství a zdrávi. Matičky berou i své dítky s sebou, postavují je do vody a umývají je, nedbajíce toho, že jejich miláčkové zimou se tetelí. Pro ty, kdož ku potoku nejdou, nabere se do hrnka vody, do vody se dá peníz a pak se umývají doma; peníz dávají do hrnka proto, aby měli po celý rok peníze.

Hospodáři vyvádějí také ještě někde dobytek, krávy i koně, a vedou je časně z rána do vody brodit.

Na Velký pátek se pole neorává. Toho dne jsou také všechny poklady zemské otevřeny, a možno jich dobýti, když se pašie odříkávají v kostele. Prší-li, bude žíznivý rok (t. neúrodný).

Umyje-li si kdo na Velký pátek ruce hnojůvkou, nedostane záděrů. Kdo má odbiračku (vřídek) na noze, klade před postel sekeru, aby jakmile by vstal, na ni šlápnul, a to prý pomože. Kravám se maže vemeno medvědím sádlem, aby jim čarodenice neškodily.

Na Bílou sobotu, rozvazují-li se zvony, běží se do zahrady a klátí se stromy, aby se urodilo ovoce. Téhož dne světí se lískové dřevo v kostele, z něhož se pak nařežou křížky a postrkají v neděli nebo v pondělí do mladého osení na poli, aby bylo chráněno od blesku a krupobití. Obyčej tento někde už dočista vymizel.

Na Boží hod světí se buchty a vejce, jež se pak v domácnostech pojídají. Skořápky vajec dávaly se na přísadu zelnou. I tento obyčej skoro již vymizel.

V pondělí velikonoční je šmigrúst (mrskačka). Hoši šlehají karáběči, spletenými vrbovými halouzkami nebo březovými metličkami, děvčata, začež dostávají malovaná vejce, nebo se častují koláči a kořalkou. Někde (jako na Hrozénkově) je obyčej, že chasníci polévají děvčata vodou, ano druhdy shazovali je do potoka, což nyní se zakazuje. Ale „zdravo nezdravo — zákaz nezákaz, dyby edem vystrčila z chalupy paty“ — myslí a říkají si chlapci, číhající „za uhlem“. Místy (na Meziříčsku) postřikují sebe malou skleněnou nebo dřevěnou stříkačkou (čikovkou), a to buď vodou nebo voňavkami.

V úterý velikonoční šlehají opět děvčata hochy, kteří se však nedají. Děvčata říkají: „Dnes je naše!“ — ale hoši odpovídají: „Dnes je toho, kdo obdrží (snese)!“ — Šlehají se vůbec navzájem, „aby neoprašiveli“!

Vejce (velikonoční) v dobách pohanských bylo znamením blesku a slunce, oživujících tudíž sil přírodních, jež se budí v čase jarního obživení přírody. Život její vyklube se toho času jako z vejce. Šleháním pruty čerstvými, mladými, mělo se bezpochyby naznačiti vzájemné lidí osvěžení a omlazení. Svěží, nová síla a pružnosť prutu přenáší se tím na lidi. My si nyní připamatujeme tím mrskání a mučení Spasitelovo. Polévání nebo postřikování vodou nebo voňavkami děje prý se na památku, že v Jeruzalémě po vzkříšení Páně polévali

židé křesťany shromážděné, aby se rozešli. Je to však téhož významu, jako umývání čerstvou potoční vodou o Veliký pátek: osvěžiti a občerstviti tělo.

Malování vajec konávají gazděny takto: Co má zůstati bílé, pomaluje se roztokem vosku. Vejce nechají se pak v roztoku šafránu zažloutnouti. Pak se vyndají. Co má zůstati žluté, zalepí se voskem a vejce vaří se buď v březuli na červeno nebo v zelnici s kouskem rezavého železa na černo. Pod navoskovanými plochami zůstane ornament.

Ve velkém, takměř továrnicky, malují se vejce velikonoční u Rožnova, zvláště ve Střítěži a v Zašové.

4. **Slavnosť májová.** Noc filipo-jakubská. V noci před svatým Filipem a Jakubem (1. května) stavějí hoši svým oblíbeným dívkám „máje“. Není pochyby, že stavění „májů“ je symbolem (znamením) dostavivšího se již nadobro jara, kdy veškera příroda krásným se již přioděla rouchem, kdy srdce lidská dokořán otevírají se slastem a radostem, jež jim poskytuje luh i háj, kdy zvláště mládež obojího pohlaví již častěji v poli a sadě stýkati se může. Veškera příroda se veselí, jásá; veselí se a jásá i mládež a roztoužená srdce dávají si svou náklonnost na jevo.

Původ není znám, ač stavění „májů“ jest nebo bylo skoro u všech národů známé, více méně do téže doby spadající a dle povahy národní přispůsobené. Hlavní ideou jest: úplné vítězství jara nad zimou!

V Karlovicích vykládají původ této slavnosti takto: Kdysi přišel Kristus Pán na svých cestách do Karlovic a zůstal tam na noc. Nevědouce kdo to, chtěli se ho zlí lidé zmocniti. Umluvili se, že před kterým stavením ráno bude ověnčený březový máj, tam že bude a že Ho chytí. V noci postavili máj myslíce, že Kristus Pán o tom ničeho neví. Ale z rána stál u každého domku takový máj, tak že nevěděli ani, kde Ho mají hledat.

Výstroj máje. Jeť to štíhlý a vysoký kmen z kůry odřený, jedlový nebo smrkový. Vrchol je však zvlášť o četných větvích přidělaný („nadpatěný“). Jest ozdoben stužkami (mašlemi) různých barev (druhdy kapesními šátky). Ve vrchole je vlajka (praporec) barvy červené, pod vlajkou 3—4 láhve s kořalkou. Někde bývá uprostřed pně přibita deštička s nápisem

jako na př. v Jablunce (r. 1892.): „Nazdar všem mládencům a pannám jablunecký m!“

Kde a kdy se staví. Obyčejně se staví u domu, v němž bydlí děvčice, kteréž tato pocta se děje, neb u hospody neb uprostřed dědiny, tak že jediný máj je pro všecku obec. Staví se obyčejně v noci (filipojakubské), aby bylo překvapení všeobecné.

Stínání máje. Tak stojí máj až do svatodušních svátkův. O té době, v pondělí, ubírají se po poledni k máji čtyři drvaři s dřevěnou sekyrou a pilou, oděni jsouce v kožuchy, nohavice, brunclek, kepeň (širák) a jančary (papuče), a všechen jejich výstroj jest až běda chatrný. Cestou tropí všelijaké šašky. Za nimi jde roba, otrhaná, s bečicú pod pažú a v ní kořalku a častuje drvaře. Po té jde hajný s dřevěnou flintou a žilou v ruce a morisuje (káře) nezvedenou chasu. Když vidí, že s ní nic nespraví, přikročí se ke stínání. Zadrhne se řetaz a máj se krovem vytrhne. Při této práci zpívají:

Aj hájek, hájek,
zelený hájek,
[urost nám v něm
omalovaný májek.]

Aj májku, májku,
malovaný ty májku,
[proč si urost v tomto
zeleném hájku.]

*

Dycky sa sedláci divíja,
čím sa ti drvaře (hoferi) živíja;
majú ryjáky, ryjú zemáky,
okrádajú sedláky.

A dyž bylo velkonocí,
tluče sedlák (hořer) na drvaře v noci:
„Staň, bratře, otevři,
založ ně penězi,
pomoz ně v mé núzi“.

A dyž było svaté Anny,
sedlák si žitečka nažne,
chodí po hůře, sbírá hnilice,
praví, že je dobře.

Po té nechají máj ležeti, jdou do hospody a tančí do noci.

(Jablunka-Vsacko.)

Někde (jako v Ratiboři na Vsacku) jest i kazatel. Tam si počínají následovně. Z některé blízké chalupy (z níž jest obyčejně kazatel) vezmou taligu (dvoukolý vozík), četinou a pentlemi ověnčenou, anebo plužná kolca a vláky (dvě bidélca, na nichž se pluh vleče), a do toho zapřáhnou krávu. Na talize sedí kazatel s plačící robou. Z druhé chalupy opět vyjdou 3—4 drvaře, majíce na sobě chatrné kožuchy, nohavice a j., za nimi pak jde myslivec a roba s kořalkou. Cestou zpívají:

Uvíz forman mezi dolinami,
svítí mu miłá s dvěma laterňami.
Nesvif, má miłá, s dvěma laterňami,
svítí mně měsíček aj s kosenkami.*)

Když přijdou k máji, káže kazatel asi takto:

„Dobré odpoledně vinšuju všeckým vám vespolek, bratři! Víte-i, já vám to řeknu s konca-kraja. U nás — to je tak na tem našém Vsacku. Tudy, dyž má nekerý ten galán tú galánku, tož aby lidé viděli, že to je on poctivý mládenec, tož í ten máj postaví. Víte-i, já vám to ešče lepší řeknu: Já sem proto sem přišél, abych vám to lepší rozpověděl, co za žal má hen tá žena plačící. Tá žena má céru, jedinú céru, kerú ona těžko vychovala; nebo víte, u nás na tem Vsacku se člověk nadře až hrůza, a nide — nic! To je vdova po jednom drvařovi, a tož včil tak robotuje s tyma drvaři.

A tú céru si zalúbil jistý mládenec, kerý na důkaz lásky í ten máj postavíl. To znamená tolik: Jak ten vrcholek je nad všecky ostatní stromy vznešený, tak aby jejich stav také tak vznešený býl a aby se kdysi řeklo po smrti jejich: Ten Jura, to je ten, co si tú tam brál; byl chudobný, nalomozoval sa, ale přeca býl pořádný a pobožný chlap! — A jak ten strom omašlený je, aby také ona omašlená byla. Ale nemyslete si, že nejakými pentlami, to u nás tak moc neplatí, leč poctivosťú, pobožnosťú, pracovitosťú, a aby ona tak jednúc své děti k temu cílu vedla s čistým a neporušeným citem. —

Kázání poslouchá se ode všech s citem. Po něm dají se drvaře s dřevěnými pilami a pantoky do práce — stínají máj. Zadrhnou řetaz a váhou máj vyhodí. Úkon ten opět provází se zpěvy.

*) Souhvězdí Orion.

Někdy mívají drvaři s sebou měch a v něm živobytí. Podál máje udělají si kolibu z četiny a oheň, na němž mají postavenu krbaňu (hrnec). —

Je-li více májů v dědině (jako v Ústí), vyvolí se ke stínání máj děvčete nejhezčího a slavnosť hlavní koná se u něho. A tu se buď postínají ostatní a naposled onen ke slavnosti určený (někdy opáčně). Gazdové, u nichž stojí máje k oslavě vyvolené, jsou povinni platiti zpropitné (čtvrtně piva). Ostatek při stínání jako výše bylo uvedeno, ale bez kázání.

V Léskovci (na Vsacku) trestají hoši děvčata, jež se provinila toho roku proti mravopočestnosti, tím, že jí na 1. května postaví „mája“ na hrušku nebo na jakýkoli strom v zahrádce, na jehož vrcholu místo šátku a jiných darův je přivázána bečka a veliká obruč.

D. Letnice.

Koncem května nebo začátkem června slaveny druhdy svátky letní čili letnice. Koncem pak června, když slunce na nebi nejvýše stojí, pohanští předkové naši oslavovali slunovrat letní. Slunce dosahuje tehdy (21. měs. června) nejvyššího bodu svého na sever, po čemž odtud se vrací zpět k rovníku. Rok sluneční jest ukončen, ale veškera příroda je v největším svém rozkvětu, skýtajíc lidem hojných darů. Proto veselili se v tu dobu naši předkové zpěvy, tanci, hrami, přinášejíce i oběti (zvířecí i plodinné) na počesť bohů svých, zvl. pak bohu Slunci.

Pozůstatek těchto slavností je pálení svatojanských ohňů („páliť Jána“), večer před sv. Janem Kř. (24. m. června).*) Na všech kopcích a vrších valašských vzplanou ten čas řečené ohně, jež se skládají ze dříví, metel (košťat) a jiných hořlavin, někdy i smolou napuštěných. Hořícími pak poleny nebo košťaty mávají a točí hoši v povětří. Nejkrásnější podívanou poskytuje toho večera památný Radhošť, s jehož temene četné ohně září, osvěcujíce téměř veškeré vrchy a kopce valašské. Kéž by obyčej tento nevyhynul naprosto!

*) U Rusů nazývá se tato slavnosť „Kupalo“, u Poláků „Sobotky“, u Jihoslovanů „Krěs“.

Tomuto zapalování svatojanských ohňů pěkný podložen smysl křesťanský. Sv. Jan Křtitel byl totiž předchůdcem Kristovým, hlásaje první skutečný příchod pravého světla na svět, na kteréž lid připravoval a očisťoval křtem, povzbuzuje ho k pokání.

Na letnice olamují se větvičky lípové a zastrkávají ve světnici za obrazy, venku pod střechu a do stájův, aby byl dům chráněn před všelikou nehodou. Někde (na př. na Hrozénkově) „ojánija“ lípovými halúzkami a věnci z polních květin stavení nejen o sv. Duchu, ale i na sv. Jana Křtitele.

E. Podzimní slavnosti.

Z podzimních slavností byly hlavními d o ž i n k y (dožatá) a posvícení čili h o d y. Jejich základní myšlénkou druhdy bylo děkovati za štědré dary přírodou poskytnuté a prosba za další požehnání. Předkové naši obětovali totiž bohům přírodním z toho, čeho jim bylo od nich štědře naděleno, zejména obilí, ovoce a zvířata. A několik takových slavností udržuje se až posud, nebo byly až do nedávna v obyčeji. —

Veselá velmi pro rolníka je

1. **Dožatá.** Posledním žnivem na Valaších je pohanka nebo oves. Proto vystrojí žnice gazdovi věnec buď pohančený neb ovesný. Do věnce vpletou nějaké kvítí neb okrášlí jej malovaným papírem, na nějž přilepují bílkem vejcovým pozlátko, nastrkají doň zrcátek a jiných cetek, nahoře pak propletou stužku modrou nebo červenou.

Písně, jež se při dožaté zpívají, jsou na rozličných místech také částečně různé. Podáváme některé ukázky.

Dožínají-li žnice oves, zpívají:

Na konec, můj záhonečku, na konec,
čeká na tam černooký mládenec.
Skoro-li, můj záhonečku, skoro-li,
ať ňa moja pravá ruka neboli!

Už nám Pámbu pomohel, pomohel, pomohel,
a súsedem nemohel, nemohel, nemohel.
A šak on jim pomože, pomože, pomože,
šeckým na raz nemože, nemože, nemože.

Ej oves, oves, zelený oves,
(pověz, cérečko, zežneš-li ho dnes).

Ej žežnu, žežnu, co bych dělala,
(šak sem si včéra věčí zežała).

Ej zelé, zelé, drobná přísada,
(pověz, cérečko, máš-i ňa ráda).

Ej dubí, dubí, zelené dubí,
(pověz, cérečko, jak sa ti lúbím).

Ej hájek, hájek, zelený hájek,
(mám já šohaja jak maryjánek).

Od konca záhonka do konca,
co bych si vyžala mládenca.
Od konca do konca samého,
co bych si vyžala švarného.

Už zme sa nažały ovéska malého,
ešče nedostały štvrtky páleného.
Už zme sa nažały, snopů navázały,
chvála Pánu Bohu, už je oves dolů.

Už ten oves dozrává, dozrává
a hlavěnku pokládá, pokládá.
Chystaj gazdo aldamáš,
už ten oves dúle máš;
ty, gazděnko, slížence (vdolky)
na zelenéj misence.

Poprodaj, gazdíčku, kde co máš,
edem nám nachystaj aldamáš.
Poprodaj ovečky, malenky,
edem nám nachystaj pálenky.
Poprodaj ovečky, barana,
budeš nám nalévat ze žbána,

Hodného my gazdu máme
v tom zeleném dolománě (kožuchu)
ešče hodnější gazděnku,
tá nám naděłá slížencú.

Při každém zpěvu zaznívá jásot a výskot daleko široko.

Vijí-li už věnec, zpívají:

Ty vínečku polejový, pěkně zapletený,
aj my za tebe dostaneme flašu gořaleny.

Ty vínečku ze žitečka, pěkně ozlacený,
a my za tebe dostaneme vdołek vypečený.

Ty vínečku polejový,
viła sem ťa v širém poli,
viła sem ťa, helekaja
rozvíjám ťa, naříkaja.

Už zme sa nažaly ovéska zrałého
a šak my dostanem hodně páleného.

Ta naša gazděnka, to je dobrá roba,
přinésla nám vdolků až na zadní hona,
ja vdolků donésla, dvě flaše goračky
a šak zme ťa žaly jen samé Vsacanky.

Ženců, kteří ještě nedožali, škádlí touto písní:

Poháhlajte vy sa N. ženci,
šak sa vám smaží žaba na roženci,
a jedna sa smaží a druhá sa vaří,
N. ženci, to sa vám podaří!

Ja N. ženci z vysokého trůnu,
budú měť k večeři ze škopek ocúnu,
s misu petružele,
budú měť k večeři místo zelé.

Jdouce s věncem k domovu, zpívají:

Už zme sa nažaly, žitka (ovsa) navázaly
[na tom našém poli, až nás hlava bolí.]

A to vaše pole je skała na skale,
nebohá je žnica, jak sa tam dostane.

Otvíraj, gazděnko, otvíraj ty dveři,
až sa podíváme, co máme k večeři.

Máme-i k večeři kyselú polévku,
tož my ti utečem, půjdem do šeňku.

Otvíraj, gazděnko, otvíraj ty vráta,
nesem ti věneček ze samého zlata.

Ze samého zlata, ze samého kvítí,
podívajte vy sa, jak sa on nám svítí.

Otvíraj, gazděnko, otvíraj ty dveři,
ať si nepołámem ve věnečku péří.

Ty gazděnko mladá, stroj večeřu ráda,
stroj ty nám ju směle, žaly zme veselo.

Gazděnko v rubášku, napeč nám koláčků
jakových, takových, třeba tých makových.

Gazdo náš, gazdo náš, chystaj nám adamáš,
věru sa před nami do sklepa neskováš.

Ani do sklepa, ani do světničky,
abys ty neuctil svoje pilné žničky!

Teče voda, teče, ze seče do seče,
N. gazděnka dobré vdolky peče,
a dobré vdolky, aj podlesničky,
a ona to chystá pro ty svoje žničky!

A ty gazdo náš, gořalečky dáš,
gořalečky do skleničky,
napóiš si svoje žničky!
Šak nás všecky znáš.

A jak nám nedáš, uděláme špás,
propijem ti plátěnečky
a gazděnce rukávečky
napijem sa zas.

N— vy žničky domu idú, domu idú, domu idú
a vedú za sebú kozu bílú, kozu bílú, kozu bílú.
A majú na ní hrkávěnky, hrkávěnky, hrkávěnky;
za to dostanú gořalenky, gořalenky, gořalenky.

N— vy žničky, to sú, Bože, žničky,
ony zas úžily dobréj slibovičky.

U našého gazdy [za tabulú obraz]
a dajte nám, dajte [téj pálenky oraz].
A jak nám nedáte [téj pálenky oraz]
tož my vám zabijem [za tabulú obraz].
Gazdo náš, gazdo náš [my ti uděláme]
papuče vyzujem [židovi prodáme],
gořalky kúpíme [počastujem známé]
a ptaj ty sa jak chceš [odkáď že to máme]
a my ti pálenky tepruvá nedáme, věru že nedáme.

Hodného my gazdu máme, gazdu máme,
v tom zeleném dolománě.
A gazděnka, gde hodnější, gde hodnější,
tá donésla nám pět flaší.

A ten náš hospodář, a to je dobrý chlap,
a on nám dnes večér pálenky mosí dat.
A jak nám ju nedá, my mu uděláme,
z gatí ho vyzujem, šenkéřovi dáme.

Už slunečko kolem jde, kolem jde, kolem jde,
poneste nám poledně, poledně, poledně.

Poledně, poledně, lebo ťa nebývá,
lebo ťa hospodář v hospodě propíjá!

V hospodě propíjá, na bělkách projídá!
Poledně, poledně, lebo ťa nebývá!

Přišedše k domu zůstanou chvílečku státi, prozpěvujíce, vlastně opakujíce píseň:

Otvíraj gazděnko, otvíraj ty dveři atd.

Nebo zanotují:

U tých hospodářů dveři zavírajú,
v komoře, v kuchyni vdolečky chystajú.

Pěkně vás prosíme, pusťte nás do síně,
ze síně do izby, abyzme nezmrzly!

Když vejdou do chalupy, vinšuje jedna ze žnic následovně:

Pámbu daj dobrý večer, už k vám idu,
dáte-i nám tú dožatú opravdu.
Tu je ten domeček, co (mu) patří ten věneček;
tu je ten klíneček, co má visět věneček;
tu je tá hospoda, teho vínku sloboda.

Nosem vám véneček pro vysvěčění,
že zme vám zežaly, co kde ste měli.

Šiřej, žničky, šiřej,
ať já idu k svému hospodáru blížej.
Co ste po nás žádali,
všecko zme vám udělaly,
nažaly zme vám žitečka,
aby byla do roka svatbička nebo kmotřička.

Nažały zme vám sto kołků ječmeňa,
aby byla dobrá vaša žena.
Nažały zme sto kolků ovsa,
aby měla hospodyň pro krávy a hospodář pro fuksa.

Kerý dobrý a poctivý mládenec,
ten udělí žničkám na věnec;
kerý nechce nic dáti,
ten míšek i s penězi ztratí.
Obdrží za to odměnu,
že dostane starú ženu,
starú a brblavú, co ho strčí pod lavu.
Vytrhnúc ho z pod lavky,
dá mu za dva pohlavky,
a bude ho sem tam vodiť,
dyž žničkám na věnec
nechce nic odhodiť.

Já vám vinšuju, aby vám Pámbu požehnał,
kolik je v hoře jedliček, tolik teliček,
kolik je po horách pníčků, tolik býčků,
kolik je po světě vrabečků, tolik chłapečků,
a kolik má husička péreček, tolik céreček.

Také zme vám nažały, pane hospodáři,
sto kołků bobu, abyste měli pro chudobu;
sto kołků mýlku, abyste měli pro pacholka aj pro dívku.
Nažały zme vám sto kołků jarky,
abyste nám dali vědro goľatky.
Kolik je v tomto věnečku šášek (ščiček), tolik
hlašek; kolik kłásků, tolik mázků; kolik zrneček,
tolik čtvrteček — tu máte, pane hospodáři, pěkný
věneček. Nech vám Pámbu požehná na přes rok
tolik měřiček, co je v něm zrneček!

Podivte sa (podívejte), hospodářu,
jak já sobě nožkú hážu;
podivte sa, hospodyň,
jak já sebú zatočím. —
Aj ty, Mařo, hopsa!
Aj ty, Kačo Trčalova, toč sa!

Gazda zavěsí pak věnec na hřebík v jizbě, kdež zůstane až do štědrého večera. Toho času se sundá a zároveň s jinými zbytky od jídla štědrovečerního dává se kravám a kurám (slepicím), aby dobře dojily a nesly; ale mašle, jíž byl věnec svázán, musí se dostati dívce (děvečce).

U hostiny (večeře) dožinkové dostanou ženci a žničky koláčův a „gořalky“ (největšího to bohužel na Valaších zla) do syta.

Za zpěvu a všelijakých šprýmů sedí se u ní až pozdě do noci.

2. **Hody.** Hody slavívaly se všude vesele a hlučně a to v dobu, kdy veškery práce polní byly skončeny. Ovšem práce řečené nebyly všude stejnou dobou ukončeny, a proto mohli se sousedé navzájem navštěvovati a hody vesele slaviti. Císař Josef II. však, prohlížeje k tomu, že se někde posvícení až příliš bujně slaví, čímž lidé i na mravech újmu trpí, že pak se mnoho času zmaří a práce, zvláště v tehdejší době robotní, zanedbává, nařídil r. 1787., aby se posvícení slavilo teprve tehdy, až práce polní u větší části všude je skončena, a k tomu nejpřiměřenější se mu podobala neděle sv. havelská v měsíci říjnu. Tak povstaly hody císařské, po císaři Josefovi tak pojmenované.

Ale jako s jinými svými reformami měl cís. Josef II. sice úmysl dobrý, avšak provedení jejich bylo nesnadné — tak i s hody. Zvyky a obyčeje staré nedaly se tak snadno zvrátiti. A proto se stalo, že někde slavili posvícení dvoje: své staré a nové (císařské), čímž útratnosť se jenom rozmnožila. V pozdějším teprve čase ustálilo se svěcení hodů tak, že byly slaveny jen jedny, buď staré, buď nové císařské.*)

*) V urbáři vsackém z r. 1700. čteme následující pořádek slavení hodů pro rok 1722. na panství vsackém a v části brumovském: Dne 6. září v neděli po Nar. P. Marie dědiny Hovězí a Rouštka; dne 13. září v neděli Pržno a Johanová; dne 20. září v neděli Ústí a Jablunka (nyní až 25. října); dne 27. září v neděli (a pondělí sv. Václava) město Vsetín a Lačnov; dne 4. října v neděli Leskovec, Lhota a Mikulůvka; dne 11. t. m. v neděli Roketnice a Kateřinice; dne 18. t. m. v neděli Hrozénkov a Ratiboř; dne 25. t. m. v neděli Halenkov, Pulčiny a Lužná; dne 1. listopadu v neděli Zděchov a Jasenka; dne 8. list. v neděli Francová Lhota a Bystřička.

Ve čtvrtek obyčejně dálo se stínání barana, jenž ověnčený položen na lavici naproti hospodě a jemuž dovedný šohaj kosířem jednou ranou hlavu usekl. V městech stínali ho z pravidla řezníci. Byla to největší podívaná a nejhlučnější zábava mládeže dospělé. Místo berana stínali někde kohouta nebo mlátili cepem kačera, někde kromě toho svrhovali s kostelní věže i černého kozla (jako na Vsetíně). Obyčeje tyto však, stavše se hnusnými naší době, právem se odstranily.

V Jablunce (na Vsacku) je ten obyčej, že v úterý v hody (27. října) svobodné dívky své šaty za den několikráte převlékají, po čemž vždy zase do hospody odbíhají, aby byly viděny a hodně tančily; večer pak platí muzigantům do kláta (cymbála); oč která dá více, tím jest u chasníků vzácnější. Některá děvčice po celý rok si skládá groše na hody, a kdyby měla třeba choditi i bosa.

Avšak v Rouštce nicméně až posud udržel se aspoň poněkud starý zvyk stínání berana. Mladíci koupí si před hody císařskými barana, s nímž v hody (v pondělí) chodí po dědině. Vyhlédnou si některá děvčata, která jim barana ověnčí. Ovážou mu totiž kolem těla za předními nohami červený šátek, od něhož s obou stran boků táhnou se papírové řetězy až k ocasu. Na bocích samých taktéž jsou upevněny mašle papírové, rovněž i na ocase. Řetěz mašlí jest i kolem krku. Na spáncích a na čele má připevněny papírové růžičky, na čele pak za růžičkou rozmarýn. — Mládenec, který barana vodí, je rovněž ověnčen. Kolem pasu má také červenou šatku, za kloboukem kštici z papíru s rozmarýnem. Ostatní mládenci jej doprovázejí, majíce s sebou gořalku. Chodí dům od domu, zpívají rozličné písně, při čemž je hudba doprovází. Vejdouce do domu pozdraví a žádají o prominutí, že vešli. Potom tancují, připíjejí si na zdraví, začež děvčata skládají jim peníze. Tak obejdou celou dědinu a potom zamíří do hospody, kdež barana stínají. Vyjdou totiž na zahradu, postaví se kolem berana a kdo z nich má odvahu, ten chopí se kosíře a srazí beranovi hlavu. Ostatní při tom zpívají. Na to jim ho hospodský připravuje na guláš. Výlohy zapravují se z peněz po dědině nasbíraných.

3. **Ostatky** jsou dni posledního týhodne před adventem. V tu dobu se ještě dovolují muziky a kratochvíle. Proto trvávaly druhdy po celý týden radovánky všeho druhu. Nyní se muziky zakazují.

---

4. **Sv. Mikuláš.***) Večer před sv. Mikulášem (5. prosince) chodí „Mikuláš“ nakládaje hojných darů dětem hodným, dětem však nezbedným „nakládá“ prutem. Krásný tento obyčej mizí vůčihledě, nejen u nás, ale i všude jinde. Měl by se udržovati a nemělo by se zaváděti tak řečených „vánočních stromků“, proto že je to obyčej z Němec k nám v poslední polovici tohoto věku přinesený a tedy nenárodní, cizí. Dobře, že na vesnicích se neujímá, jenom v městech, jež jsou bohužel cizotě vždy příchylnější. Místo vánočních stromků měly by se v městech pořádati „jesličky“ pro děti, které jsou u národa našeho již od starodávna oblíbeny.

---

5. **Sv. Lucie.** Svatá Lucie je ochránkyní před čarodenicemi. Jejího dne užívají zvláště hospodyně a děvečky, aby na Boží narození uviděly čarodenice a poznavše je, před nimi se měly na pozoru. Za tím účelem chápou se rozličných prostředků. Stůjtež zde některé.

Chce-li některá hospodyně viděti čarodenice na Boží narození, ať plete od sv. Lucie až do Božího nar. punčochu, ale nesmí ji zavříť. Zároveň musí dělati si v téže době stoličku. Na Boží nar. vezme tedy stoličku a punčochu, jde na jitřní, sedne si pod pavlač a děrou v punčoše se divajíc uvidí čarodenice na „ohřebloch“ a „ometloch“ jezdit kolem oltáře, nebo spatří je mezi lidem, kterak má každá na hlavě buď hrotek nebo krajáč od mléka. — Též je uvidí, když na sv. Lucii utrhne se střešně révek a dá ho do vody a každý den chlpem vody zalévá. Révek do vánoc rozkvete; vezme-li ho pak do kostela, tož pozná všecky čarodenice: jsouť k oltáři

*) Sv. Mikuláš, biskup Myrský, nar. v Pateře v Lykii v Malé Asii, žil na poč. IV. věku jsa mládeži a chudině přítelem a dobrodincem. — Ruský učenec A. Afanasjev hleděl dokázati, že dle tradice (ústního podání) slovanské byla na sv. Mikuláše přenesena představa mythické bytosti, vládnoucí vodami. Viz Dr. Č. Zíbrt Staročeské výroční obyčeje str. 237.

obráceny zády. — Nechává-li hospodyně nebo děvečka od sv. Lucie až do Božího nar. z každého topení jedno polínko a na Boží narození těmi polínky zatopí, uvidí na jitřní čarodenice. — Uvidí je také, začne-li od sv. Lucie ze dřeva strouhati vařečku. V té vařečce však musí vyvrtat dírku a tou dírkou dívat se na jitřní mezi lid. Jinak také uvidí na jitřní čarodenice ten, kdo vezme z „kerchova“ desku z truhly mrtvého, hrč z ní vytlačí a do té hrči dírku vrtá, anebo konečně je spatří i ten, kdo je narozen na bílou sobotu.

Ale čarodenice se mnohdy takovým všetečkům mstí. Vidíť takového člověka, že je pozoruje, hrozí mu prstem, posýlají na něho mdloby, tak že musí odejíť z kostela, nebo mu dokonce po kostele natlukou, jak se to stalo jednomu chasníkovi ve Frenštátě. Tomu tolik nabily, že se sotva dovlékl domů; po té nikdy více nechtěl se dívat na čarodenice.*)

*) Viz mé Valašské pohádky a pověsti, 1894, str. 108.

IX. Bájeslovné bytosti.

Jako rozličné zvyky a obyčeje, rozmanité pověry a zábobonky již z pradávných pocházejí dob, tak i jisté, abych řekl konkretní osobnosti, jež v ústech lidu až posud se udržely, poukazují na staré, pohanské bájesloví.

V následujícím podávám zbytky dřevní pohanské víry našich předků, zbytky, jež v pověrách lidu valašského nemalou měly (a posud mají) důležitosť. Je-li však velmi nesnadno sběrateli při některé pověře smyslu pravého, jádra, se dobrati, tož tím více při bájeslovných bytostech bývá nadobro opuštěn. Sběrateli je druhdy spokojiti se zprávou neurčitou, nejasnou, při čemž nabývá i toho přesvědčení, že buď lid sám již není sobě vědom pravého smyslu některé věci, nebo že mu nedůvěra k cizímu člověku brání vyznati se. Mnohdy pozná sběratel, že jsou zvyky a obyčeje i pověry v rozličných rodinách a rodech také různé, ovšem také i v různých dědinách. Někdy třeba si všímati i řeči podnapilých písmákův, ano i rozličných babských vaděnic, aby se něco zachytlo. Na příklad: Tvůj tata měl raráška — a tvůj zas měl při koňoch z mrtvého ruku! — Tvoja mama byla bohyňa, tys teho od ní moc pochytila — a tvoja mama byla bosorka, ty si po ní céra. Tvůj stařík býl morú — a tvůj dědo (prastařík) měl spolky se všetkými duchy atd.

* * *

1. **Bohyně** jest ženština, zabývající se prostonárodním lékařstvím, hadačstvím, pomáhajíc lidem ve všech případnostech života; jeť celkem dobrou čarodějnicí. Naproti tomu bosorka je ponejvíce záškodnou čarodějnicí, která druhdy zlomyslně škodí člověku i „statku“ (dobytku). Taková bosorka sluje na Hrozénkovsku a Karlovsku také stryga. Někdy se však přesně všechny tři druhy čarodějnic ani nerozlišují. Kromě bohyň jsou i bozi, bohoni, zaklínači. Bohyněmi, bosorkami, čarodenicemi nebo čarodeníky (bohoni) jsou ženy a muži v prostředním nebo starším věku. Z mužů, kteří „neco víja“ (vědí), jsou zvláště pastuchové, bačové, sladovničtí, myslivečtí (facírkové), mlynářští (krajánci), řezničtí chasníci, pak vesničtí „dochtoři“. Odpraví-li sládek sladovnického, však věru že nenavaří piva, každá várka se mu zkazí; myslivecký podělá pánovi, že z ručnice nevystřelí; krajánek vyvede opět „panu otcovi“ žernov z mlýnice až na střechu a pan otec musí ho udobřiti, „aby to zase spravil“, nebo pošle mu do mlýna hadů jako smetí; řeznický zase dokáže, že mistru není možno zabiti vola nebo krávy.

Ačkoli veřejných bohyň (bosorek) jest už na mále, totiž takových, které se řemeslem svým živí, tož nicméně je značný po dědinách valašských počet gazděn čarujících až posud, ovšem potají, a jsou mezi nimi některé jinak vážené a tytýž i nábožné gazděny, jež přes to vše v kouzla a čáry věří a je samy provádějí. Mluvíš-li pak s takovou starší a jinak nábožnou ženou a dáš-li podiv svůj na jevo, kterak ona může věřiti v ledajaké „čáry a duchy“, anit i kněží na kazatelně to zakazují a sám Bůh Otec přikázání dal: V jediného Boha věřiti budeš! — odpoví ti: „Ja, synča milý, šak já též edem v jediného Pána Boha všemohúcího vieřím a krom Něho inších Bohů neznám, a dyž ty sa mně došklebuješ, že v jakési duchy vieřím, víš-i ty, jak je v Písmě svatém psané, kterak Pán Jéžiš zlé duchy vymítál. A ti všelijací zlí duši posel (posud) mezi nami sa pohnítajú (pomětají), pokoleňú ludskému edem na zlé hleďá a dyž sami uškodit nemožú, tož člověka takého si nakujú a ten je potem horší jak oni!“

Ostatně po názoru lidu i těm všelikým čarám každá řádná hospodyně má trochu rozuměti, aspoň tolik, aby věděla, kterak se brániti učarování ode druhých. Tak překvapil jsem jednu gazděnu „z těch lepších“, když právě osívala sůl skrze starý, na ruby převrácený čepec. Jelikož jsem s ní dobře znám

zažertoval jsem, říkaje, že to budou jistě jakési čáry, když aj babský čepec je při tom. Ale préj, vieřte miluncí, jako ste to edem tak uhodli? Aj ozajst-i sem uhodnúl? No vieřte na ozaj. Šak už vidím, že sa nevytajím. A kemu byste rádi učarovaf? — Och, préj, vieřte, já nikemu, ale nám dosik počarovál. Šak nevím hříšná duša, ký stryga nám býkovi podělala; tak sa nám cosik na raz pohubíl, nic nám tohle nechce skákaf a přeca dycky taký gryčný býl. Ale to kerůsik mrchu psí najspěš trkalo, že k němu hodně vočá, lebo sa bála, aby sa jí po něm kráva nenavracala, a jak ju k býkovi vedla, udělala jí na provazi lebo na řetázce uzeł — a bylo, a já včil s hovádkem takú oštěru mám. Tož mně poradiła stará N., abych prej naškubala z bílej trnky listu, osolila ho solú přes čepec na ruby naosývaní a to abych mu z hrsti podala. Tož mosím hovádku pomoct". —

2. **Divoženky**, víly, bytosti nadpřirozené, mají obydlí svá v lesích, při skalách, u studánek a potůčků. Lidem jsou celkem příznivy. V lesích mají své cesty a tu, když by se jim člověk dostal na jejich křižovatky, svedou jej z pěšiny tak, že pak bloudí. Jejich původ jest záhadný; tolik však je jisto, že mají také děti, jež rády neopatrným a ještě neuvedeným šestinedělkám podstrkují. —

Jistá šestinedělka odešla kamsi od dítěte a když se vrátila, místo svého dítěte našla jiné a to mělo velikánskou hlavu. Co si měla chudera počaf? Musela podhoděné děcko chovaf. A to ukrutečně mnoho jedlo a ešče stejně řvalo, co taký hlad mělo! A střásť sa teho nijakú radú možné nebylo. Tož pěkně šla na radu za bohem (zaklínačem) a ten jí poradil, aby s devěti vrb nalámala svížích průtků, naložila z nich naprostřed izby v pravé poledne oheň a kolo ohňa aby nastavjala do škařúpek z vajec vody, děcko nechala na ložnici a sama šla na hůru skulinú ve tle sa dívaf, co bude. Tož aj tak udělala. Naložaci ohňa, nastavjala do skořápek vody, podvržené děcko hodila na ložnicu a hybaj na hůru sa dívaf, co bude. Zazvónilo poledně a divoženka tuli buď — celá v bíle stúpí do izby aj s uchytěným dičatem a už kolo ohňa obchodí, přizírá sa, hlavskem pokyvuje: „No, no, ale no préj no; jak su starý čért, ešče sem v takých hrncoch vařiť neviděla".

Uchytěné pak dita dala na ložnicu a svoje vlasité si vzala. Prej: „Na, toť si máš svoje; ale já sem tvojému v takých hrncoch nevařila“. A tamta!

Na Bystřičkách u Šimků měli také takové podvrženče. Mělo hlavu velikou, křičelo neustále, ničím se nedalo upokojiť, nechtělo piť, chodiť, mluviť. Lidé jim radili, aby „zgúmali“, není-li to ten podvržene. Radili jim totiž, aby odešli pryč a nechali ho samého doma, ale aby ho pozorovali. A tu vidí: to pěkně z kolébky pryč a na jizbu a po jizbě si to chodilo. Tak se nyní radili, jak se ho zbyť. A tu jim kdosi poradil, aby sehnali kopu skořápek vejcových a aby uprostřed jizby nakladli oheň. Kolem pak toho ohně aby postavili ty skořápky s vodou. Jeden pak musí se dívati děrou ve tle (stropě), co se bude díti. Tož tak udělali. A tu ten s hůry vidí, jak chásně z kolébky vyskočí, chodí po jizbě, až přišlo k ohni. To mu bylo divné a povidá si: „Jak su starý čert, tož ešče sem neviděl v takých hrncoch vařiť“. Nyní už věděli, čí je. A tu jim zase poradili, aby ho vyhnali šípovým prutem, jednoročním omládem (jinde radí lískovým omládem!). Když tak učinili, v tom cosi (lidé praví „tá vichřica“) přineslo jejich dítě, řkouc: „Já sem tvojému tak neubližoval jak ty mojému!“

Dle toho mívaly asi divoženky pod svým dozorem šestinedělky, které podnes neuvedeny nesmí nikam, ani k sousedce, a nesmí ani s nepokrytou hlavou choditi. A to zachovává se přísně a věrně až dosud; neboť věří se, že by to bez trestu neostalo. Jistá šestinedělka vešla před několika málo lety na 4. nebo 5. den ráno k sousedce přes jeden toliko dvůr. Když pak náhodou odpoledne strhla se nad dědinou strašná bouře, která nadělala mnoho škod, div že rozhněvané sousedky šestinedělku nesbily! Neboť bylo jisté, že divoženky tu bouři pro ni strhly, protože svojí povinnosti nedostála. —

---

3. **Húkalky** (húkavky) jsou lesní panny, víly, obývající hluboké lesy. Lákají k sobě lidi zpěvem, ale zvláště húkáním. Ozve-li se jim člověk nebo posmívá-li se jim, hned jsou při něm, popadnou ho a tančí s ním až do umdlení nebo až má nohy celé odřené, ba někdy až klesne bezduch na zem. Už prý „sa to koľnást razů“ stalo! Jednou (na př.) jeden valach

na salaši slyšel, jak se často po sobě ozývá hú, hú. Myslil, že to nějaký jeho kamarád húká a ozval se rovněž hú, hú. Ale v tom, kde se vzaly tu se vzaly — přiběhne k němu pět panen v bílých šatech, vezmou ho mezi sebe, vedou na místo, kde bylo mnoho bodláčí a trní a tak dlouho s ním tančí, až má chudák nohy odřeny po kolena a je polomrtev. Na to se panny ztratily v lese.

Před nedávnými časy živ byl v Kateřinicích jeden chudobný člověk, říkali mu Dorničák. Ten za mladších let neznal větší rozkoše nad tanec. Když nebylo muzigy, tož si hvízdal doma až izba jačala a skákal při tom jak posedlý, ochlazuje alespoň takto ohnivou krev. Jednoho dne vyšel si „do hor“ na dříví. Mohlo tak býti okolo jedenácté hodiny před polednem: Náhodou ocitl se u vysoké a nahoře prostranné skály. Vylezl na ni a rozvažoval: „Proč bych si já hříšný na téj skale nezatančil? Ale horší s kým?“ — Než v tom uchopila ho vášnivě jakási bílá roba a tančila s ním tak dlouho, až ubohý sotva ducha popadal. Když tancem až do úmoru byl vysílen, pohopla s ním z té skály dolů a náhle zmizela. Dorničák však hrůzou a lekem nadobro byv omráčen, povalil se na zem. Když na to přišel k sobě, znamenal, že má nohu pošramocenu. „Klécal“ od těch dob a už nikdy netančil.

Húkalkou se stane dívka, umře-li v ten čas, když jí jdou ohlášky.

4. **O Lucii** (Luci), jež také do této stati náleží, pojednáváme na jiných místech (Viz stať předcházející).

5. **Mora** (můra) jest obyčejný smrtelník, zvláště však ženská. Hlavní známkou je to, že má rovné šlapy. Tělo takového člověka je v noci bezducho a duch, ten chodí po lidech, dusí je a vyssává z nich všecku „vládu“. Obyčejné povídačky také praví, že ženská, která je morou, přijde-li na ni ten čas v noci, proměňuje se v černou kočku, jež pak přichází na člověka ve spaní a jej cucá (ssaje). Někdy se vtáhne v podobě stébla nebo jehly klíčovou dírkou do jizby. Člověk, jejž mora dusí, sám si nepomůže, než až jej někdo obudí. Člověk taký spí — tu najednou začne mrčeť, promluvit nemůže, pro-

budiť také ne, a také prý ani pohnouť sebou nemůže, ačkoli jiní zase praví, že se rukama ohání. Dochází na člověka v určitou hodinu; zdrží-li se a nespí-li, vidí prý moru jako kočku, kohouta, slepici, kuře, ale jen on to tak vidí.

Člověk, na něhož můra chodí, je sesláblý, někdy ani chodiť nemůže. Kolem bradavky na prsou má červené a bradavka je veliká, jako vyssáta.

Jistý soused vypravoval: Moja maměnka mi vykládali za mé maličkosti, že v dědině jedna ženská mladá byla také morú. Lidé ju poznali takto. Byla ona dysi za drůžku na svatbě. Ale večer najednúc odešla. Mládenec šél ale za ňú, kde půde, a ona šla nedaleko k mostu a vešla podeň a začala jako zvrtcat. Potem sa ztratila. On ju ale vyít neviděl z tamotáď; šél tedy sa podívať, co tam robí. Leč í tam nenašél. Viděl tam jen jakési střeva na hromádce. Jemu hneď neco napadlo, to že néni jen tak; přinés rúče řezin a ty střeva něma posypál. Potem čekál. Za chvílu ona sa zjaví a chtěla střeva do sebe pohutnúť, ale že byly od řezin, nechtěly do ní íť. Mosela ich prať ve vodě a říkala při tem, dyž ich chtěla do sebe dávať: „Hledám konca od bachorca“. Střeva ale do ní nechtěly a tak na místě zemřela. Z toho přišlo, že to byla istě tá mora.

Na to vypravuje týž: V Hrádku u Bojkovic chodila také tá mora na jedneho ševca. A pomocť si nemoh. Přišél jeden raz voják k němu, a tu si mu s tým postěžovál. Voják povídá: Počkej, chytíme ju! Kúpili svíčku, netřžený (t. nesmlouvaný) hrnec, provŕtali dno, svíčku rožali a hrncem pokłopili. Švec usnúl, leč voják nespál. Tu naraz švec počál mrčeť. Voják rúče svíčku odkrýl a viděl, jak na ševci leží černá kočka. Skočíl rúče ke dveřám, obepsál ich svěcenú křidú, a dyž ze ševca skočiła, a on sa probudíl, počala hoňba. Leč tá ím utíkala z místa na místo, až sa ím naraz ztratiła; našli jen velikú jehlu. Švec nemeškál, chýt dratvu a provlék uchem, zavázál a pověsíl na klínek. Ráno našli tam ženskú mrtvú, kerá měła dratvu skrz sebe provlečenú, od vrchu až do spodu.

Jiný soused vypravuje: Jeden gazda měl ženu, kerá v noci od něho z ložnice negdy odešla a on nevěděl kam. Było mu to divné. Jednúc to pravíl svému pachołkovi, kerý si pak umínił, že ju vyzgúmá. V noci nespál. Tu vidí gazděnu,

jak stała, položila do ložnice k mužovi metlu a odešla ven. Pacholek za ňú. Venku vyzula střevíce, obula druhé a šla pryč. Pacholek střevíce obúl a šel za ňú. Dyž hodný kus cesty ušli, tu zasej vyzula střevíce a šla dál. Pacholek první střevíce vyzúl a ty druhé si obúl. Šla do hor a tam začala dřevo (t. strom) tlačiť. Potem šla dóm. Pacholek to všecko gazdovi na druhý deň vyložíl, a ten chtějaci ženě cestu zkrátiť, dřevo z hor přivéz domu. Leč sotvá to žena uviděla, padla a bylo po ní.

Že někdo je morou, za to on nemůže, ale je „vinovata" jeho matka. Dává-li matka totiž odstavenému již „chasníkovi"*) opět píť, tož se z něho stane mora. Který chasník se narodí se zuby, bude morou. Takému dají do huby hned dřevo a on potom chodí jen na dřevo, až je usuší. Dá-li mu matka píti, chodí na lidi. Druhdy zaviní to matka hned jak je v životě. Jak? toho nelze se dověděť, poněvadž na otázky toho druhu bývá odpověď, že „co je nám po takých babských věcách".

Z prostředků proti můře uvádíme: Kdo ob čas něco připáleného sní, na toho mora nejde. I říkává proto gazděna, když se jí něco připálí: „No, řeci, trochu ně to přicmudlo, leč jezto enem, jezte, nebude vás mora dusiť!" — Když člověka můra chytne a potom jej pustí, tu třeba jí jenom něco slíbiti a říci: „Přiď, můro, ráno, dám ti trochu múky nebo chleba se solú". Ráno přijde opravdu ta ženská, která je morou, a dá-li se jí ten chléb, tož se stydí a víckrát nepřijde. — Na noc obléci kabát nebo kacabaju obráceně, totiž záda do předu a v zadu zapnouť, tož prý na člověka nemůže. — Chodí-li na malého chasníka, který jest ještě u prsou matčiných, tu se mu uváže na prsa potřísněná plénka. — Dobrá také pomoc je, když si dá ten, na něhož můra chodí, jde-li už spat, nože křížem pod hlavu; můra pak naň nemá moci.

6. **Nátka** chodí po domech. Na koho si chce usednouti, na toho nějakým známým hlasem zavolá jménem jeho a ozve-li se jí, už ji má. Nebo škrabe u dveří a kdyby jí otevřel, už je v něm. Nátky a vředy jsou zosobněné, zlé bytosti, a je jich

*) Chasník = chlapec i děvče.

mnoho; nátka je až sedmdesátera sedmera.) Pochodí prý z pyšných andělů, které Bůh zavrhl a světem se tlouci odsoudil.*) Kdyby šestinedělka, dříve než jde do kostela, na někoho zavolala oknem, dostane nátku (obyčejně do prsu).

7. Malé děti straší se **polednicemi**, zvláště pak **klekanicemi**, aby se po klekání (večer) již netoulaly a domu se držely. Nechtí-li se děti večer před spaním modliti, straší je nemodlencem (nemodlenec přijde pro tě!). Velebné ticho, jež zavládne přírodou o poledni a večer, nahání více méně i dospělému strachu! Odtud asi pověra o polednici a klekanici.

8. **Zahuběnčata** jsou potulující se duše zavražděných nemluvňat. O pravém poledni nebo večer po klekání běhají s pláčem po polích. Potká-li člověk takové zahuběnča, nesmí se ho báti a musí mu něco od šatů hoditi, protože zahuběnčata jsou vždycky nahá. Tím si člověk i dobře poslouží.

Když některá matka zahubí a zakope někam dítě, slýchati tu o poledni neb o půl noci nářek. Kdo umí k otázkám naříkajícího dítěte nazpátek modliti se modlitbu, ten to dítě vysvobodí.

9. **Černokněžnici** (horští mnichové) jsou mocní čarodějové, kteří však lidem jsou většinou na prospěch. Hlídají poklady v lesích, ve starých hradech a zbořeninách; z pokladů uštědřují chudině. Kromě toho znají se dobře v léčení lidských neduhů. Původ jejich není znám, leda by pravdou bylo to, co svého času karlovská bohyňa řed. Bartošovi**) byla tvrdila řkouc: „Ze dvanásti, co choďá do školy a idú na panáčky

*) O zažehnání nátek viz Bartošův Lid a národ, I., str. 203.

**) Lid a národ, I., str. 216.

edem jedenást sa ich vydaří, každý dvanástý zběhne jak Idáš a je potem černokněžníkem. Chodí všecek včérně jak iný panáček a její lež od černé krávy mléko a od černé kury vajca, které si sám uvaří. To člověk mu dá zadarmo, Bůh zaplať. věc váží než peníze". — Jiný názor je, že černokněžníci upomínají na kněze (černé mnichy) obřadu cyrillomethodějského u nás, kteří jsouce černě oděni, nosili vlastnoručně psané knihy posvátné. Mnozí z nich, rodilí Moravané, chtěli po vypuzení kněží slovanských z Moravy (r. 886.) zemříti mezi rodnými bratry a skrývali se proto před pronásledováním ve slujích horských a zbořeninách, odkudž také asi jejich název horští mnichové. Kdekoli se objevili, dobře činili i nemocné léčili. Odtud mnoho pověr o nich vzniklo.*)

10. **O světlonoších** (bludičkách), kteří mámí nočního času osamělé chodce, je všeobecně známo. Na světlonoše nesmí se křičeti ani modliti, ale kinouti. Několik „chlapů" šlo z Hané domů a viděli světlonoše. Jeden z nich dodal si guráže a pokřikoval na ně. Ale po chvíli ucítil něco těžkého na zádech a nemohl se toho zbaviti až doma na podsínku. Ostatní chlapi neviděli na zádech sice ničeho, ale slyšeli, kterak jejich soudruh pod břemenem heká a kterak se potí. Kde v noci pod širým nebem světélko kmitne, tam prý také hořívají peníze.

11. Také ve **vodnika** je víra všeobecna; zvláště starší lidé věří v něj houževnatě. Vodník jim sluje hastrmanem, brzy basrmanem nebo besrmanem. Představují si ho obyčejně jako chlapečka, oblečeného v zelený kabátek, s hlavou kučeravou a někdy s kloboukem na hlavě. Bývá však druhdy i velikým člověkem, obyčejně myslivcem, ale i v jiných podobách se objevuje. Poznati ho lze z toho, že mu z levého šosu kape

*) P. F. Přikryl: Sv. Kliment u Osvětiman, str. 53. O správném snad ponětí o černokněžnících vůbec viz úvahu V. Houdkovu v Č. M. Mor. 1893, v níž přichází k úsudku, že černokněžníci byli ve středověku žáci (studenti) universitní, kteří za pohostinství odsluhovali se fysikál. pokusy, od neučeného lidu za čarodějnictví pokládanými.

voda. Také béře na sebe i podobu zvířat, obyčejně zajíce. — Besrmanka chodí po černu a kape jí vždy ze šňůrky voda; může se rovněž v ledaco proměniti. — Vodník obývá hluboké zhlaně, (žumpy, tůně) a má největší moc ve vodě, a to o polednách. Láká lidi rozličnými věcmi, jež zavěšuje na vrboví, chrastí a j. Kdo se v těch věcích zhlídne, to jest, komu se nějaká věc zalíbí a vezme ji, ten propadá jeho moci. Z toho, že botkami (botami) láká své oběti, soudí lid, že každý vodník je ševcem. Komu se podařilo uzmouti boty, vydržely prý mu za troje obyčejné (lidské). Duše utopených mívá v paláci křišťálovém ve vodě, a to v hrnečku pod pokličkou uschované. Kdo však jedl chléb dvakráte pečený, k tomu nemá práva žádného, toho zápase s ním nepřemůže.

Pod „Bečevnú“, u stavu, gde věíl stójí tá chalupa, bývala dysi zahrada. A každú noc chodíl tam dosi na ovoce. I šél jednúc mého staříčka staříček vartovať. Było pů noci. Tu přišél k němu malý ogar v zeleně a hodíl mu rybu do ohňa a zas ju vytah a zas mu ju tam hodíl. Tak mu to udělál po kolik razů. Staříček mu povídali, aby mu ohňa nezhášál, leč ten pořáď mu tú rybu do ohňa házál. Staříček sa naň dopálili, zhurta naň dosýpali, až sa vzali do pasu. Tu býl ten na vrchu, tu zas onen. Ale staříček ho přemohli. Tu ím praví basrman: „Šak, dybys nebýl jed chleba dvakrát pečeného, býl bych já fa bývál přemoh“. Řekňaci to, zblunk do Bečvy a věc razů nepřišél. — Také cibule chrání před vodníkem a před jakoukoli škodou. Rovněž i kříž na tři strany udělaný, při čemž se říká: „Kříž Krista Pána přede mnou, kříž K. P. nade mnou a kříž K. P. za mnou“.

12. **Draci a smoci** (zmeci) souvisí s černokněžníky, kteří jich zhusta ke svým povětrným plavbám používají.

Dožije-li se had sedmého roku a jestliže ho po ten čas lidské oko nespatřilo a ani-li on člověka, stane se z něho smok, t. j. velikánský, asi na střevíc tlustý a 2—3 sáhy dlouhý had s dračí hlavou. Že smoci skutečně jsou, na to se mnoho lidí dušuje. Když je smok smokem už sedm rokův a on po ten čas člověka a člověk jeho nezahlédl, narostou mu kožená křídla a je drak hotový. — Zmek (i drak) pohlcuje lidi i hovada. Když spí, leží natažen jako jedle a pronikavě píská.

Když je hladov, řehce jako kůň a hlas se rozléhá stonásobně po horách i dolinách. Na místech, kudy smok se plíží, všechna tráva vyhoří.

Když černokněžník na drakovi, kam potřebuje, pojezdí, zajede s ním konečně do horkých krajin, kdež ho zabije a maso rozprodá. V oněch krajinách musí prý každý člověk míti kousek dračího masa pod jazykem, sic by na slunci uhořel; proto má tam dračí maso cenu zlata a tak se prý prodává váha masa za váhu zlata. — Ve mluvě lidu slýchati často podiv nebo nedůvěru vyslovovati rčením: ale kýho „šmaka!“ — což upomíná na smoka, draka.

13. Draku poněkud podobný je **rarášek** (plivník); jest asi na dva sáhy dlouhý, o hlavě černé, ploskaté jako dlaně, ostatek těla je okrouhlý a ohnivý: „od hlavy jak zdéla iskry z něho pršíja“. Hlídá pokladů. Lid v něj také pevně věří. Namítneme-li, že to byl povětroň, narazíme na tuhý odpor. Viděli ho za mračného nebe letěti v místa, kde jsou poklady. Kdo jsou doma, až se polekali bleskotu, jímž pojednou jizba zazářila. — Jinde (na Rožnovsku) jmenují raráška **špirkem** (špiritusem). Věří o něm, že se vylíhne z vejce od černé kury (slepice), jež musí člověk pod levou paží nositi 9 dní a 9 nocí. V tu dobu nesmí se ani umývati, ani převlékati, ani modliti, sic by se špiritus nevylíhnul. Kdo jej má, zbohatne. Špírek pomáhá mu pracovati, poučuje člověka, kde co má prodati, aby vydělal, povídá mu o skrytých a tajných věcech, o pokladech, může jeho radou léčiti šťastně lidi, prozrazuje zloděje a j. Tak nabývá hospodář, který ho má, v krátkém čase jmění. Špírek může se v lecco i proměňovati (a to dle přání gazdova), jako ve ptáka, jejž možno dáti do klece, v boty a j. První i druhý majetník může se ho zbaviti, třetí však náleží už jemu, toho si odnese do pekla. Aby se ho člověk (první a druhý) zbavil, káže špírkovi proměniti se na př. v boty, jež potom položí na chodník. Kdo je zvedne, má už špírka; promění se v malého raráška a skočí mu třeba i do kapsy.

14. **Had s korunkou** je jako králem hadů v té neb oné krajině. Je málo menší než pauz. Málo jej viděti. Možno jej nejsnáze uviděti o sv. Bartoloměji, kdy totiž jeho čeleď hadí

se sleze a on ji přehlídá a počítá. Po skončené přehlídce zalezou všichni do svých podzemních bytů, kdež prý jsou neslýchané poklady. — Věří se také, že každý dům má svého ochránce **hada hospodáře** nebo **žábu hospodyni**, kteří přinášejí domu štěstí, nakládá-li se s nimi dobře; zle-li, jsou na neštěstí. Kde hada hospodáře zabijí, toho domu hospodář do roka, nebo i dříve, zemře. — Kdo vytrhne hadovi z huby kořist (na př. žábu), nikdy na soudě neprosoudí.

Jedna gazděna, odcházela-li s domácími na pole, nechávala, jak to už je obyčejem, malého chasníka doma a rozumí se, aby neměl hladu, nechávala mu i na celý den jídla, obyčejně „zátěrky“ ve mléce nebo „čír“. Nechávala toho hodně a dítě bylo pořád „chudé“ a večer mívalo veliký hlad. Gazděna si pomyslila, že to není „cosik edem tak bez ničeho“ a umínila si to vyzpytovati, kdo to vlastně ty zátěrky „zídá“. Aby to dita tolkovú stravu zedlo a ešce hlad mělo, to nemože byť. Jednou tedy místo na pole vyšla na hůru a tam hleděla skulinou ve tle čekajíc, co bude. Dítě sedělo na zemi při misce a jedlo. Tu sa vysmuje odkelsi veliký had a dá sa s milým děckem z téj misky jesť. Had pak střebal jenom mléko a zátěrky nechával. Tu mu chasník žvatle: „Ale papaj aj pupy, ne edem zupy“. — Gazděna se na to dopálila a hada potom tolik honili, až jej zabili. A to byl had hospodář.

Děcko potom od toho dne očividně chřadlo až umřelo a v krátce za ním i jeho otec, hospodář. V domě pak šlo všechno nazpátek. „Tož jako, dyž gazdu zabili!“ — Hada hospodářička lze čuť v domě, má-li pršeti; nelibě páchne!

X. Přísloví, pořekadla a úsloví.

Jako v písních a pohádkách, tak i v naznačených výtvorech řeči lidové stopovati lze názory o světě, o přírodě, o Bohu a o společnosti lidské. Zvláště přísloví možno nazvati praktickou filosofií národní, kterouž lid spravuje své smýšlení a jednání. Úsečností, řízností, vtipem a zdravým úsudkem vyznačují se nejedny z následujících sentencí valašských. —

O náhlém, ale nicméně dobrém člověku se řekne: Hned jak s jedem, hned jak s medem!

Je-li jich mnoho do jedné věci, jsou spolu napřed dobře, ale potom šidí druh druha a o nich platí: Pámbu volky a čert spolky. — Jinak o spolcích a o kamarádech podezřelých se praví: Do jednéj baně bijú!

Jedna vrana do kŕa, druhá ze kŕa! praví se zvláště o manželech, z nichž jeden šetří a druhý rozhazuje.

Od jalovéj krávy tela by vyptál (t. spíš, nežli by od lakomce něco dostal).

Lepší jabloň než jabko (štěstí v neštěstí; žena na př. zůstavši na světě lépe, než dítě zemřevši). — Lepší slaměný muž, než hedbávné děti, říkají vdovy.

Vdajechtivé ženy zase: Nechť by píl aj bíl, enem dyby býl! Dyby edem býl, baraj by mňa bíl, kašu bych vařila, na mu dušu mastila.

Dyž dobře zelže, jak dyby pravdu pověděl.

Svět sa točí jako oči; ale ludé v něm! (t. j. jsou vrtkaví.) — Co cího nech, vyspíš sa jak měch (= nekraď!)

Kdo sa za hubu stydí, nedostane do ní ani po ní, kdo však sa nestydí, dostane buď do ní anebo po ní!

Není teho domu, co by v něm nebyło lomu.

O tom, co nelze změniť, co musí být, platí: Kmotr, nekmotr, enem s hrušky dolů!

Ženichovi vybíravému se posmívají: Ten uťal pníčka u chodníčka. — Chodil po celém háji a uťal na samém kraji! (t. j. vybíral až přebral). — O nevěstě vybíravé se říká: Galán čarovaný, chrbet šmarovaný.

Čarovaný muž, malovaná záda! — Jaký šél, takého střetl (o nepořádných manželech).

Mamy (matky) ponáhlajú s cérkami (na vdaj), jako s koláčami do pece, aby nepřekysly! — Budeš sa vdávať, až sa budou blechy podškubávať (nikdy). — Když dočkal dopoledňa, toť by dočkal aj odpoledňa (říká se o starých mládencích žení-li se). — Chce-li Pámbíček udělať vdovca, toť ať udělá už radši z něho blázna! — Teho mosí dať do starého železa (na ocet = o mládencích starých). — Staré panny osívají před peklem sníh a staří mládenci vážou písek do otépek.

Kde je požehnání Boží a všeho hojnosť, praví se: Tam chybí enem ptačí mléko. — Majú peněz jako žab po Juřú!

Vůla Boží, nechť všecko lomí. — Člověk si vykládá a Pámbu to rozkládá (= člověk míní, Pán Bůh mění). — Kdo sa modlí ležaci, toho Pámbu slyší spiaci! — Dobře nedal Pámbu svini rohy a býkovi rozum! — Na blázny netřeba hnoja voziť! — Všeci ludé všecko vědia!

Malé děti íja tatovi chléb, veliké mozek. — Hory s horami, ludé s luďmi (= svůj k svému). — Kopec přejdi, nebo obejdi!

Na dvúch lavách sedá, říká se o ramenáři. — To je člověk hadím ocasem zaštípený (chytrák).

Čeká-li koho nevděk, praví se mu: Jdi, dostaneš z koláča ďúru! — Dbá o něho, jako pes o pátú nohu! — Má ho rád, jak v patě trn.

Kameň do vody! (= mlč o tom!) — Klepen se týká: Kde je komín, tam je pec, kde sú ludé, tam je řeč, kde sú ženské, ešče věc. — Pro ludské zlosti čert projel s kárami (t. j. nedělej si z toho nic, neplač)!

S pány sa nerať, psa proti srsti nehlaď! — Běda tomu domu, kde porúčá kráva volu!

Černá koza tŕče nebo netrče; bílá koza nebo netŕče nebo trče! (= obě trkají; jeden za 18, druhý za 20—2.)

Zemňáky napřed sa kopú a tepruv se íja (= mzda po práci se dává)!

Aj starý opálený peň je pěkný, když ho přistrojí (= bláznu sluší každá čepice)!

Kdo věrně slúží, dostane staré šaty! — Prácu pro zutřek dělaj dnes, zelé pro dneskaj, zutra zes (sněz)!

Huba nepotřebuje mydla, dyž užívá dobrého bydla. — Dobré bydlo — hladidlo, zlé bydlo — strašidlo.

Modli sa, nemodli sa, z prázné mise nenajíš sa (t. všechno je už marno, žádná pomoc na př. v nemoci).

Pohnůl rozumem, jako kráva chvostem! říká se o tom, kdo hloupého něco propověděl. Kdo pak sám něco takového řekl, vyznává, tukaje si do čela: Rozumu, poď domu! — Mlčení neškodí, plekotání hanbu plodí! — Mlč, mlč! Si tak múdrý, jak Salomúnova košula!

Když přideš mezi vrany, musíš krákať jako ony!

O ubohých macechách se myslí, že každá sedí na dvou židlích a jídá dvěma lžicami (t. že sobě více přeje než nevlastním dětem) a proto platí o nich pořekadlo:

Všecky macochy
poběšať na sochy,
a tú našu mrchu
do samého vrchu!

Též o nich platí: Jedna (macocha) byla dobrá a tú čért vzál a z druhéj udělál lavku!

Pořekadlo u stola:

Styré jezte, pátý drob,
tak povídál starý pop,
a tak pravíl sv. Jarolím
čekajte, až já nadrobím.

Pořekadlo o žíděti:

To židovské fifidélko
nosí v kapsi zrcadélko,
na rameně hůlku
klebety v sotůrku!

Zle je kladu lámať, když nezlomí hůlky. — Neztratil na něm (Vsetín) nic, ani slané vody z lžicu! (i o obchodech: nevydělal ani neprodělal).

Zlým zlého nezaláceš (nespravíš). — Kdo se radí, nezavadí! — Měl s ním deset světů (kříž)!

Pes nevěří, až přebřede! — Na žabě si málo nastřihášl (na tom si málo vezmeš, nemá nic). — Nadři na dlani chlupů, dyž ich tam néni!

Koža pila, koža drž! (snášel-lis příjemné, okus i nepříjemného).

Čekaj pse, až kobyla zdechne! praví se nedočkavému. — Kdo sa u žida 20 roků živí, tomu sa aj čert diví.

O děvčatech se říká: Dívka neroste ke kolku, než k pacholku (t. j. na vdaj).

Radši sa může doma vyspať, než na muzice nohy vystáť. — Do tance jak pták, do práce jak kvak. — Do tanečku jak by sádzál, do roboty jak by zvádzál.

Neměla jsem s ním světa svázaného (t. j. nebyla sezdaná).

O lháři, který, kdyby někdy i pravdu mluvil, se řekne: Kdyby mi dušu na dlaň vyplúl, tož mu nevěřím. — Jak dyby z motyky střelíl. — To je tak pravda, jako že blecha kašle.

Nechá-li kdo koho v nejistotě, nebezpečí, praví se, že ho nechal na třech větroch!

Lenochu se praví, že je ze Lhoty, z Pozděchova; pilnému, že je z Bystřice nebo z Rychlova.

Hrozba se vyslovuje rčením: Počkaj, příde na ta Očkaj (Očkaj byl velitelem Kuruců, který r. 1708. na Valašsku strašně řádil.)

Dal do Prštic (utekl)! — To je jakési plezmero (lenoch)!

Zakládá-li si kdo na sobě, praví druhému: Což ty si myslíš, že jsem já od prvničky? (t. j. od matky nezkušené, která mimo mne žádných dětí neměla). Což si myslíš, že mňa matka na sněhu uléhla? nebo: Což ty si myslíš, že sem já z mamy na táčkách vyjél?

Mám košul devět a když jednu peru, mosím bez ní seděť.

Machu! Tobě sa zdá, že si múdrý. Ale ty si enem tak povrchu opepťalý (natřený); v tobě je tak, jak v telati!

Vyvyšuje-li se kdo svou zámožností a dle toho také žije, až pak na konec nemá ničeho, o tom se řekne: Sed si na rovné!

Lehkomyslný praví: Neukradeš nemáš, nezabiješ nejíš! — Panský kúsek, svinský obyčaj! — Ze spustlé stodoly nevyletí chyba (leda) sova (= kdo sám cti nemá, jinému jí nedá). — Kdo sa hanbí, má prázné gamby (= kdo nechce jísti, nebo dá se nutiti).

Pro svou dobrotu přijde na žebrotu. — O marnotratném (příp. lakomém): Co Stýskal nastýskal, to Výskal rozvýskal (Stýskal nastýskál a Výskál rozvýskál!).

Na konec některá přirovnání.

Tak sem ho rád uviděl, jako matku z trhu! — Máš ruky (nohy) jak drahy (nečisté)! — Jdeš jak devatero neščestí! (pomalu; více hlavou než nohama, jako opilý). — Ty nejsi u mňa ani tolik, jako šnorec! (u biče šnůra = nic). — Drbe do teho jak jatel (datel) = (dělá pomalu, nepřetrhne se prací). — Ty hledíš jak žaba z kýšky (o líném, ospalém). — Ty naňho dbáš, jako valach na hříbja! — Ten roste, jak krajíček chleba v ruce (t. j. malý). Přilnalo sa ich jako „páteř“ (mnoho)!

XI. Popěvky.

Rozmarná mysl lidu za různých příležitostí a z rozličných příčin zaobaluje svou náladu slovy mnohdy případnými, strhujíc s sebou kde koho. Zvláště chasa i odrostlejší dítky stávají se nezřídka „básníky“, chtíce výraz dáti okamžité náladě duševní nebo i poškádliti své soudruhy. Takovéto příležitostné „básničky“, popěvky, charakterisují neméně lid jako jeho říkadla, písně a rozmanité zvyklosti. Stůjž zde několik takových popěvkův, jejichž smysl neb aspoň narážky snadno lze si vyložiti.

1. Nejsú řemesníci jako řezníci!
Ešče koža na býku —
už poslúchaj řezníku:
Nejsú řemesníci jako řezníci!

2. Nejsú řemesníci jako řezníci!
Ešče koža na telati
a už pijú žena, děti —
nejsú řemesníci jako řezníci!

3. Nejsú řemesníci jako řezníci:
ešče koža na býku,
už sa těší výdělku.
Nejsú řemesníci jako řezníci!

4. Nejsú řemesníci jako řezníci.
Za řezníkem ide pes,
za krejčířem leze veš.
Nejsú řemesníci jako řezníci!

Já sem synek pernikářů;
co mám dělať, to ně kážú.
Kázali ně sečku řezať,
nedali ně povečeřať,
jenom krapku polívečky,
nepudu vám do téj sečky.

Já sem synek pernikářů,
co mám dělať, to ně kážú.
Kázali ně šišky vařiť,
třísky sbírať
a malé děti kolébať.

Kominářu, gatě sa ti párú!
Kominář má flek,
kominářka nek (ne),
kominář ho potřebuje,
dyž z komína vyškrabuje,
kominářka nek.

Martine, Martine!
My sme andělé z nebe:
přišli sme pro tebe,
aby sis vzál peníze
a šél s nami na třetí den do nebe. Aleluja!

Martine, Martine!
My sme andělé z nebe:
přišli sme pro peníze
aj pro tebe. Aleluja!

Zkázala ně Manda:
Přiď ty Juro k nám.
Zabili sme vepřa,
já ti jelit dám.

Ty si Mando skúpá,
ty ně čerta dáš,
sež . . . . si všecko
a ně nic nenecháš.

Všecko sa nám omrzeło
i tá naša muziga.
Vůz sa nám polámál,
kobyła nám zdechła.
Pacholka nám Pámbu vzál,
divka nám utékla.

Mařena, Mařena,
na oleji smažená!
Dajte nám oleja
pomazať kolena!

Nechaj noža,
bolí koža!
Nechaj kříváka,
bolí židáka!

Jede koza od Krakova,
podkovami křeše;
za ňú ide krásná pani
hřebeněm sa češe.
Česala sa hřebeněm,
česala sa ščetkú,
namazala hubu medem,
aby měla sladkú.

Každá holka, každá blázen,
kerá vojáku věří.
Voják mosí mašírovať,
vystrčí ju za dveři.

Kurec*) holka, ne vojáka.
kurec holka dostane.
Voják mosí mašírovať,
ona doma ostane.

V kuchyni sa svítí,
ve světnici deň;
za kamnami hrnec
a šišky v něm.

A já pořáď poskakuju,
po jednéj vytahuju.
Na mú milú kušu,
už je málo v něm.

Hádáť sa chudý s chudú,
jak oni živi budú.
Pámbu ím povídáť,
že má víc než rozdáť,
Hodíť ím pytel múky:
tu máte, pečte vdolky.

*) Kuřinec.

U Jařů už svítá,
snáď tam vidíš vlka.
Ty si přeca keb,
snáď je ich tam pět.
Ty si přeca blázen,
snáď už idú łázem.

(Nedojí-li krávy:)

Hopsa Janku z Podolí,
kdo ty krávy podojí?
Panimáma néni doma
a pantáta neumí.

Hoja, hoja, hojky,
mama peče vdołky
a tatíček chlebíček,
ukrojí mně krajíček.

Ševče! Pámbu tě nechce,
čert o tě nestojí,
že smrdíš od smoły.

Sedí švec na płotě,
zpívá sobě o psotě,
zedl kočku s pazúrkami,
škrábe ho to v životě.

Švec Boha nezná,
kopytem sa žehná,
kładivem sa búchá,
Boha neposłúchá.

Tobě dobře, můj synečku, a mně ne,
tobě líčka červeňajú a mně ne,
tobě líčka červeňajú jak červená růžička —
a mně líčka červeňajú jak zelená travička.

Tobě roste za kłobúkem tulipán,
a mně roste pod srdečkem mladý pán,
tobě roste za kłobúčkem růžička —
a mně roste pod srdečkem drúžička.

Jačmeň, jačmeň,
my si, Márinko, sami nažnem.
Navařiła bych ti kyseléj polévky,
nadrobiła bych ti třetoreckéj kúrky,
my si ho sami dvá nažnem.

Přišla pro něho galánečka jeho,
aby jí šél zasel štvrť žita jarého.
Štvrť žita jarého,
pů štvrti pohanky,
a to si vypůčil
od svojéj galánky.

V téj Kateřinskéj seči,
tam prý srneček bečí,
aj bečí, bečí, béká —
jeho miłá naň čeká.

Co sem si nažała včéra, dneskaj,
všecko ně zebrała voda česká.
Ta voděnka česká
od města Hradišča,
vzała ně synečka jak tá iskra.

Lesti ťa synečku hłava bolí,
přivaž si lísteček javorový.
Nebolí, enem pobolívá!
Přivaž si lísteček, lebo dva!

Já su małý pacholíček,
já su małý pachołek.
Kdyby ně dáł někdo vdołek.
zedł bych aj okołek.

Dyž sem šél do Uher
na hrach, na hrach,
zdechł mi na cestě
vałach, vałach.

Kdybych mu był dával
oves, oves,
měł bych vałáška
podnes, podnes.

Zpívała bych, neumím,
płakať sa mi nechce.
Šła bych domu, nepudu,
sedí vlk na cestě.

(Hańaři:)

1. Já mám kabát nový,
to bez chrbeta,
a ten druhý ešče lepší
to samá łata.

Ale já na to nic nedbám,
jen pálenku popíjám,
a přece mi govoríja:
servus, mladý pán!

2. Mám já štyry koně vrané,
stojá v maštali,
a stojíja mňa tři sta tolary:
Ale já na to nic nedbám atd.

3. Mám já štyry frajarečky,
ty mňa miłujú,
ale ony mi moje kapsy
vyprázňujú:
Ale já na to nic nedbám atd.

XII. Kořalka a písně pijácké.

Největší vadou našich Valachův je přílišné pití kořalky. Krčem a hospod v městech a na vesnicích plno.*) A co krčma, to obyčejně žid. Kořalku pije gazda, gazděna, ba i děti. Namáhání učitelstva a kněžstva v té příčině jest bohužel marno. A tato hříza, jež Valacha hmotně i mravně hubí, trvá ode dvacíti asi teprve let, kdy židé začali se houfněji usazovati po dědinách a městech valašských a kdy o překot hospody a krčmy povolovány. Největší vyrábitelé pekelného nápoje jsou na Vsetíně a ve Valaš. Meziříčí. Avšak na tom není dosti. Vzdálenější pasekáři, kteří nemají na blízku kořalny, kupují si sami líh, z něhož si doma připravují tak řečený šám, obsahující třetinu líhu a dvě třetiny vody, ba stává se druhdy u velikých pijáků, že poměr tento obracují. Ano kořalka je příčinou toho, že i povaha Valachova se poněkud zvrátila. Jsa druhdy bodré a veselé mysli, družebným i pohostinným, stává se nyní víc a více lehkovážným, marnotratným a milovníkem Venušiným.

Kořalka je resultující příčinou všeho ostatního zla a neštěstí: dluhů, prodeje statků, jež zakupují židé a advokáti, žalob a soudů, jimž stačí sotva domácí advokáti, kterých je tady více než dost. Budoucnost Valašska, zvláště pak Vsacka, je dle toho, co tuto napověděno, velmi smutná: demoralisace

*) Na Vsetíně samém, jenž má 6057 obyv., jest 30 hospod, v okresu Vsackém 83 (nejvíce na Hovězí 15, na Hrozénkově 14)! V okresu Vsackém je 32.664 obyv., z nichž je 387 židů; na Meziříčsku jest 23.067 obyv., z nichž 284 židů, na Rožnovsku 23.584 obyv., z nich 112 židů.

a degenerace všeobecná. Že k této zvrhlosti mravní napomáhají velmi továrny, netřeba dokládati.

Ačkoli jiných, tytýž i krásných a všelijakých písní je zde dostatek a jež uloženy jsou ve sbírkách Sušilových, zvláště pak Bartošových, tož já nicméně, chtě doložiti svrchu doloženou lehkomyslnosť lidu valašského, uvádím některé písně pijácké, jež tuším s dostatek doličují povahu nynějšího Valacha. Jinde opěvuje se víno nebo pivo, Valach opěvuje svou kořalenku, gergelici, čmrňu.

Písně.

Já su muž dobrý,
ženku mám zlú,
dyž du do hospody,
ona za mnú.

Ona de za mnú
s velikým hněvem,
co já přesmutný
na to řeknem?

Vitaj ženičko,
dyž si přišla,
dáme my si naléť,
napijem sa.

Ty lúbíš pálené
a já taky,
nebudeme si, ženko,
vyčítati.

A já sem synek dobrý,
ženku mám zlú,
dyž idu do šeňku,
ona za mnú.

Ženo moja,
dušo moja,
nestaraj sa;
přindeme do šeňku,
napijem sa.

Kdybych já býł zemanským synkem,
napájał bych děvčátka vínkem;
ale že su z chalúpečky,
mosím ím dávať kořalečky.

A jak su já na tem světě převelice márný,
dyž moje ščestí ide zrovna s hodinami

Dyž já umřu, ležať budu.
Chovajte mňa v městě,
gořalenku s bečulenkú na krk mňa zavěste.

Dyž já umřu, je amen,
vložte na mňa kameň.
A mé hříšné kosti
pujdú do radosti,
duša na hexamen.

Na to gořalenka na svět přišla,
aby starosť z hlavy vyšla.
Jak já i vypiju skleničku,
já sobě zazpívám pěsničku.

Co pak budem dělať
s týma ženami?
Dyž přídem do šeňku,
ony za nami!
My si dáme naléť,
ony vypijú —
a dyž příde platič,
ony sa kryjú.

Dycky piješ, nic neděláš,
bude z tebe zlý hospodář.
Dycky piješ gořalenku,
přída domu biješ ženku.

Tak si naříká někdy ubohá žena! Ale druhdy i tato nestojí za víc, přiznávajíc se sama k tomu:

Jaký si hospodář,
takovú máš ženku,
ty piješ v hospodě,
ona pije v šeňku.

Nač si mňa bereš,
co mnú zavedeš?
Já dělať neumím,
než seděť v šeňku,
piť gořalenku,
tomu já rozumím!

Myslíme, že to postačí ku karakteristice přetemné této stránky našeho Valacha. Další drobnější písně, žertovné i satyrické, svědčí ve prospěch duševního nadání lidu valašského, dokazujíce jistou bystroduchosť a chápavosť, kteréž, kdyby byly náležitě pěstovány na př. v odborných školách, přivedly by kraji našemu nemalý užitek hmotný. Svéráznosť a nevšední schopnosť duševní prozrazují, jak výše uvedeno, i různá přísloví, pořekadla a úsloví. Avšak obáváme se, že kořaleční mor úžasně se šířící, zhubí dokona přirozenou bystroduchosť valašskou.

XIII. Zvyky a pověry.

Kromě písní, pověstí a zvyků různých nemenší důležitosť mají také pověry. Z nich poznati lze, jak bych řekl, vzdělanosť přírodní. Člověk žijící v té Boží přírodě, jest jak ona nevinen, nezkažen, a ovládaje jí rozumem svým podrobuje si ji. Nicméně cítí se člověk jí samou někdy překonán. Ačkoli se domnívá, že v dobrém žije s ní míru, ano že je svrchovaným nad ní pánem, přece ho druhdy poučuje o jiném, dávajíc mu za mnohých příležitostí cítiti moc svou, při tom takměř naznačujíc, že si nedá ve všem rozkazovati člověkem, ale že někdy on musí panství a svrchovanosť její uznati.

Z této stránky, z této chvilkové rozmarnosti a panovačnosti přírody, kdy člověku dává pociťovati svou moc, plynou pověry lidu. Neboť člověk nedává se jí dlouho tak jen zlehka opanovati, nýbrž maje častější už zkušenosť jme se zpytovati moc její a vystihnuv více méně podstatu její, užívá takových prostředkův, jimiž moci této v odpor se staví, ji buď neškodnou činí nebo dokonce škodlivý vliv její od sebe vzdaluje.

Přijde zajisté doba, kdy i pověry, byť i ne naprosto, tož aspoň z veliké části vymizí z lidu. To stane se pak, jakmile nezvratné zákony přírodní a zdravotní zjednají si přístupu i do nejnižších vrstev našeho národa.

Jakož pak hledíce k názorům lidu našeho můžeme právem říci, že pověry sprovázejí člověka „od kolébky až do hrobu“, rozdělíme si stať tuto na několikero oddílů v životě člověka vůbec, v životě pak lidu venkovského zvlášť důležitých.

1. U děti.

Děti přináší veliká voda. Babka (bába) je z vody vyhrabuje (chytá) „hrabjami.“ Nebo donáší je vrána. Někdy donese je bába do rodiny ze sousední vesnice (na př. z Rouštky). — Je-li porod těžký, mají se všecky zámky v domě pozodmykati a prsteny z prstů posvlékati.

Narozené dítě klade bába pod stůl a plácne je, aby bylo poslušno. Narodí-li se chlapec, mravenec prý se směje, děvče-li, tož pláče. Směje se proto, že chlapci, jí-li, odrobinky padají na zemi, jež on sbírá, děvčeti však zůstanou odrobinky v klíně.

Narodí-li se dítě se zaječím pyskem, bude z něho moudrá hlava, bude šťastno. Narodí-li se „se zubami“, bude věděti o pokladech a o všelikém neštěstí, jež se někde státi má. — Po křtu nemá se prozraditi hned jméno dítěte až na třetí den, sic bude prostořeké, všecko vylapoce. Přijdouce ode křtu domů, rozvazují honem povijan, aby dítě brzy mluvilo. Když ještě dítě nemluví, nemá se mu dávati do ruky zvonek, protože by odrostouc žádné tajemství nesmlčelo. Umře-li šestinedělka, aniž byla ještě uvedena, uvede ji kněz před pohřebem. Babka totiž podrží dítě na rukou a kněz chodě kolem rakve nebožtiny modlí se a vykropuje. Nebyla-li by uvedena, chodila by nebožka každý den dítě své vykoupat. Na Hrozénkově (v huti) chodil duch matčin opatřit takto dítě. Vídali koupati, čistiti a zavíjeti děcko, ale ničeho neshlédli.

Měli-li rodiče už několik dětí a všechny jim pomřely, tož ať změní kmotry a žádné jim už nezemře. První zub dítěte má matka zesť, nebudou je zuby bolívat. Akdo první zub dítěti v hubičce našel, má dostati nějaký dar, aby dítě bylo šťastno. Hodí-li se zub vylomený přes hlavu, naroste opět, ale házeje ho přes hlavu musí říkat: „Myšičko, já ti dám kostěný, daj ty mi železný!“ Řežou-li se dítěti dříve dolní zoubky, bude živo, pak-li horní, brzy umře — kope si tím hrob. — Podleze-li pes pod kolébku, dostane dítě souchoty, proto odhánějí psy od kolébky. Sní-li dítě chlupy kočičí, dostane taky souchoty. — První hlísta, které dítě pozbude, spálí se a popel z ní dá se mu vypiti, i nebude už míti hlíst.

Když vře voda klokočem, nemá se v ní dítě koupati, sic lidé zanevřů naň (nebudou je míti rádi). Voda z koupele se musí vylévati na trávníček, aby bylo dítě vždy čerstvé a růstlo jak ta tráva.

Zatne-li dítě ponejprv vřed (psotník), tož klade naň matka svůj svatební věnec, aby se mu ulevilo; aby vředu již nedostalo, tož ať mu roztrhne ten, kdo ještě vředu neviděl, košulku na dvě polovice a pustí ju dolú vodú, a nedostane ho více. Tak i u dospělých. — Aby zvěděli, má-li dítě vřed z leku, pleskají nad spícím děckem kyjankami (písty); probudí-li se, je polekané a proto má ten vřed. Polekalo-li se děcko (neb i dospělý) někoho, na př. člověka, psa, kočky a j., jdou k tomu člověku a vyprošují si od něho kšičku vlasů, nebo ustřihnou psovi (po případě kočce) trochu chlupů, pak to spalují, podkuřují se tím a oškvarek polekanému s vodou dávají vypiť. Jiný prostředek je také, že ten, koho se polekal, dýchne na polekaného třikrát a to pomože.

Sedí-li dítě a někdo je překročí, neporoste. Leží-li přes okno, neporoste. Líbají-li se malé děti navzájem, nebudou dlouho mluviti. Líbají-li se malým dětem šlapy, dlouho neběhají. Děti nemají se shlížeti v zrcadle, dostávají z toho zlátenku.

Má-li dítě pořád zavřené pěsti, bude až vyroste lakomcem. Smývají-li se dětem lupínky z hlavy, dostanou bolavé oči. Je-li malé dítě chytré, nevyroste. — Odstaví-li matka dítě, když stromy kvetou (a květ pršívá), tož s něho pršívají šaty (mnoho trhá). — Při odstavení, když dává matka dítěti naposled píti, sedne si za stůl, na němž leží kousek hlíny, chleba a peníz. Když se dítě napilo, obrátí je obličejem k těm věcem, dávajíc pozor, po čem dítě „síhne.“ Jak po hlíně, to sa nebude chovať (to nevyroste), jak po chlebě, bude hospodárné, jak po penízi — lakomec.

Oheň paru léčí u dětí tím, že se natírají mandlovým olejem, ten chladí a děti se neškrábou; nebo se vezmou pupence jedlové i s tú pliskyřicú, tá sa vyrýpe aj s tú kúrú a uvaří sa to. Potom se to čistú haderkú máčí; nebo že kmotr nebo kmotra koupí chlapci nebo děvčeti červenou mašličku, kterou nesmlouvají a na licho kupují (za 3 kr., 5 kr.). Na ni navlekou krejcar a pověsí děcku na krk. Nebo také to pomóže, když někdo cizí ukradne ve mlýně provázek od měcha a jmenovec chasníka, ale starší, uváže ho nemocnému dítěti na krk.

Aby dítky chránili od úrazu, rodiče je zamrazují, prostrkují totiž dítky třikrát po sobě hlavou oknem nebo kolem a tím jsou zamrazeny, t. j. chráněny před střelnou i fatou

ranou. „Jsi jak zamrazený, nic se tě netkne, ani střelná ani fatá“ — praví mama svému nezbedovi klukovi. Ano, jako děcka, zamrazují hospodáři i malá dobytčata.

Podleze-li dítě máry s umrlčí truhlou, neporoste. Hraje-li si na pohřeb, někdo z rodiny nebo ze známých umře. — Když dítě malé umře a nedají-li mu do truhly fěrtúška (zástěrky), pláče, že si nemá do čeho sbírat květinek; dají-li mu zase dlouhé šatečky, tak že je přišlapuje a nemůže honem sbírat kvítek, tož také pláče. — Když dítě odemře od prsu matčina, nesmí matka do sv. Jana Křtitele jísti jahod. Dušičky takových dětí je sbírají a jedí, a kdyby je matky sbíraly, tož by plakaly, že jim je snědly. Po sv. Janě už móže. Sv. Jan Křtitel má vůbec velikou moc, on „přelomí“ všecko: žádná zelina už potom nemá moci, ano i ta kukačka přestane kukat a ptáci jiní také už ani se neozvou.

---

2. Nemoci a léky.

Onemocní-li kdo na Valaších, nevolají lékaře, nýbrž užívají rozličných domácích a tytýž i pověrečných prostředků. Místo k lékaři brávají své útočiště k božcům a bohyním.

Od různých nemocí jsou i různé léky. Nejobyčejnější nemoci jsou zde dýchavičnosť (asthma), pochodící z ustavičného chodění do kopců, pak souchoty a vředy (bředy).

a) *Vředy.*

Vředů je třikrát devět, a to lámavý neboli zjavný (padoucnice), suchý (hostec), tvrdý, zamoškalý, zastaralý, zajezený, zapitý, potajemný, třesúcí, horký, chladný, červený, žlutý atd. Břed (bředisko) je takměř souborem všech rheumatických nemocí. Naznačujeť: štípání v hlavě, lamání v kosťách, dření v nohách, klání v boku, bolení u srdce, moření v břuše, tlučení v dolinku, lúpání v křížoch. — „Chodí po něm vředisko“ praví se úsečně, ptá-li se kdo, co je nemocnému, nebo „zatajil“ ho vředisko (chytily ho křeče, padoucí nemoc).

Vřed lámavý (zjavný, také zalekaný) dostane z leku. Kterak se léčí, řekl jsem už výše. Jiné prostředky jsou tyto: Kdo ho má, vezme papírovou míru své délky, napíše na ni své jméno i léta a zakope ji do hrobu k mrtvému tělu.

Nebo: Kdo neviděl ještě padoucí nemoci, ať stlačí nebo kousne nemocnému z nenádohy (z nenadání) do palce u ruky aneb u nohy, nebo roztrhne nemocnému košulu. Nebo: Před úplňkem nebo i před čtvrtí měsíce ušijí nemocnému košulu a to bez knoflíků. V ten čas, kdy záchvaty dostává, obleče nemocný kušulu, kterou mu pod krkem špendlíkem zapnou. V záchvatu pak někdo vytáhne z huby špendlík a prstem jej nad hlavou nemocného zlomí. To všecko pomůže. — Od téhož vřediska konečně pomáhá také hořký lopún, který se musí na sv. Jana Kř. mezi $11^3/_4$ až 12. hod. v polednách kopati. Pod ním se najde uhlí, a to je od toho vředu. Toto uhlí se na drobno roztluče a nemocný je s vodou vypije, cítí-li, že vřed naň jde.

Vředy se hojně, zvláště od božcův a bohyň, zažehnávají nebo zařikávají. Jesti to léčení dle zásady homoeopatické: podobné léčiti podobným. Neboť mnoho nemocí a nehod posýlají na lidi zlí lidé, zvl. bosorky, které také při čarování slov buď říkaných neb aspoň myslených užívají. Zažehnávání děje se na příklad: 1. Pane Bože náš nebeský nám buď nápomocen, a to ve jménu Boha, Otce i Syna i Ducha Svatého. Amen. Ježíš Kristus Nazaretský, král židovský! O Pane Ježíši Kriste! račiž mně býti nápomocí mojí, když Ty započneš, já s Tebou, Pane Ježíši Kriste, s Tvou svatou pomocí dokonám. Dobrá hodina byla, když se ráčil Pan Ježíš Kristus počati, ještě šťastnější byla, když se ráčil naroditi a ještě šťastnější byla, když ráčil na dřevě kříže umříti a nás hříšné vykoupiti, a ještě šťastnější byla, když ráčil z mrtvých vstáti a na nebesa vstoupiti. A ta byla dobrá a šťastná a požehnaná, když já budu Pane Ježíši Kriste ne svou mocí, než s Tvou svatou pomocí dopomáhat křtěnému a jmenovanému N. N. — Dvanácte tebe vřede vředoucí, tebe vřede tvrdý a devaterý, vřede zameškalý a zastaralý i zajezený i zapitý z tvrdého snu anebo z úrazu a z leku, z vědomých věcí i tak z nevědomých, z čeho se koli zbouřil tomuto křesťanu: Já tebe vyžehnávám ne svou mocí, než s Kristovou dopomocí a odsílám tě na pusté hory a do tvrdého skalí, tam tvá hostina má býti, abys ty tomuto křesťanu pokoj dal a jeho nelomcoval a nelúčil, tak aby se ztišil a uspokojil a stanul, jakož stála voda v Jordáně, když ráčil křtíti sv. Jan Pána Ježíše Krista v Jordáně. K tomuž mně dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch Svatý až na věky věkův požehnaný. Amen.

2. Žehnám tebe, vřede trojdevaterý, vřede zameškalý, zastaralý; já tebe vyžehnávám z křtěného a jmenovaného (N. N.), vyžehnávám tě ze všech údů jeho, jaksikoli zameškalý a zastaralý; tebe vřede potajemný, vřede třesúcí, vřede horký, vřede chladný, vřede červený, vřede žlutý, vřede sinatý, vřede vodnatelný, vřede bílý, vřede bledý, vřede tvrdý, vřede měkký, z čeho se koli ztrhnul, z větru, ze sna i z vidění, z leknutí, z chlapa, z roby, z koňa, z krávy, z ovce, ze svině, z obludy, z myšlení, z nemoci, z úrazu, z kočky, ze psa a z jídla, z pití, z vody, ze všech věcí vědomých i nevědomých, já tebe vyžehnávám, ne svú mocí než s Boží pomocí vyžehnávám tebe z křtěného a jmenovaného, z jeho hlavy, z jeho vlasů, z jeho mozku, z jeho očí, z jeho uší, z jeho zubů, z jeho dáseň, z jeho skrání, z jeho rukou, z jeho kostí, z jeho prstů, z jeho pahnostů, z pasu, ze srdce, z plic, z jeho lehčin, ze střev, ze žil, ze stavu, z těla, z nádoby, z noh, z kolen, z lýtek, z podešví, ze všech údů jeho, že jsi ty, vřede tvrdý, devaterý, zameškalý, zastaralý, v tomto křesťanu křtěném a jmenovaném tak, abyses rozchodil a rozvíjal, jako se rozvíjali větrové a divové panenky Marije, když Pána Krista povíjala i rozvíjala, tak ty, vřede trojdevaterý, zameškalý a zastaralý, abyses rozchodil z tohoto křtěného a jmenovaného, tak abys stanul jakož stálo kamení rostené Pána Krista na nebesa vstupující a k tomuž mně dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch Svatý na věky požehnaný. Amen. Otče náš, jenž Jsi atd.

2. Pane Ježíši Kriste, račiž mně dáti a mně hříšnému račiž nápomocí býti a mou žádosť a prosbu vyslyšeti a naplniti. Pane Ježíši Kriste, račiž dáti sčasně začati a šťastně dokonati a tú šťastnú a platnú hodinu. Platna a šťastna hodina byla, když se ráčil Pán Ježíš Kristus naroditi, ještě nám platnější byla, když ráčil na nebesa vstúpiti a nás hříšné vykúpiti a vysloboditi. O, Pane Ježíši Kriste, se svými svatými anjely račiž mně býti nápomocí mého ukládání, když já budu ukládati trojdevatery vředy tomuto křesťanu křtěném a jmenovaném, a to ve jménu Boha Otce, Boha Syna i Ducha Svatého. Amen a skrze trojsvatú, svatú a nerozdílnú Trojici a skrz Hospodina Boha všemohoucího pro jméno jeho svaté k pomoci, když já budu ukládati ty vředy trojdevatery tomuto člověku nemocnému a jmenovanému. O Pane Ježíši Kriste, račiž býti nápomocí mého ukládání a uspokojení, když já budu ukládati vředy morné a neúmorné a vředy třesúcí a tří-

devítiklanné a třídevítní s hořkostí a se žalostí vředy z myšlení a ze snu, jakož by byly koli v tomto člověku rozmnožené a zastaralé a zapité a zajezené, aby byly od Pána Ježíše Krista utišené a uspokojené, však já toho nečiním svú mocí než z Pána Ježíše Krista dopomocí a to s přeblahoslavenú Trojicí svatú, svatú a nerozdílnú, račiž mně k tomu dopomáhati Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch Svatý až na věky požehnaný. Amen. Sláva Bohu i Synu i Duchu Svatému, jakož bylo a t. d.

Proti padoucnici jsou dle psaného rukopisu z let 30tých našeho věku následující léky: Nasyp v ústa hrst soli, čímž jeden mořský plavec nešťastnému nemocnému pomohl, jenž kdesi ve světě platnosť toho seznal. Druhý prostředek je střídavé puštění žilou na obou rukou i nohou, „což se nedávno též v novinách oznámilo“. Nyní však v novinách magdeburských udává se třetí lék: kořen byliny černobýlu (Artemisia vulg.) za jistotný, nejplatnější a nejlepší, jehož jediné vzetí, náležitě připraveno, často nemoc tu bezpečně a úplně vypudilo. „Jen jediný rod věděl tajemství to, nyní však zjevena jest příprava toho léku“.

Na podzim, 14 dní před sv. Michalem nebo po něm, vykopá se kořen černobýlu. Jeho dřevnaté a pokažené díly se odstraní a jen se nechají jeho hnědé, šťavnaté šmejčičky, v nichž nejúčinlivější je mocnosť, a k nim se může také přivzíti zlúpená kůra kořenů zdřevnatělých. To usuší se ve stínu a k potřebě se chová. — Když taková nemoc nastala, v zakrytém moždíři stluče se na nejdrobnější prášek. Když padúcí nemoc je taková, že se ví, kdy zase připadne, as půl hodiny před ní, takový člověk vezme plnú lžičku, jakové jsou na thé, onoho prášku, ve slabém, trochu vlažném pivě jej vypije, položí se do postele a zapije to ještě trochem takového piva; tím se z něho vyroní hojně potu, a když ten přejde a nemocný se převlékl, může vstáti. Třetího a šestého dne se zase tak udělá. Dětem se dá míň, dle věku; dítěti u prsou dá se asi jen třetina a v mateřském mlíce smíšené.

Po několik však měsíců musí se takový člověk mírně chovati, varovati se všech rozpalujících nápojů, takových též těžko stravitelných jídel, nasoleného, naloženého, uzeného „massa“ a všeho kyselého. Dokládá se, že lék ten nikdy neškodil a že silní tak jako i slabí dobře ho snesli.

K upamatování. Protože černobýl jest bylina jedovatá jest jí velmi opatrně a nikdy bez lékaře užívati. Tuto zprávu však nikoli k užívání, nýbrž jen k posúzení (jakož se o každém oznamovaném léku rozumí) k vědomosti dáváme!!

b) *Neštovice.*

To je ošklivá, nebezpečná nemoc. Nejúčinnějším prostředkem je zaželnávání. To děje se takto:

Ve jméno Boha Otce i Syna i Ducha Svatého. Amen.

Ve jméno Pána Ježíše Krista ukřížovaného, ten račiž, mně ode všeho zlého zachovati, ostříhati a po smrti do života věčného přivésti.

Přišel chudobný k bohatému a nechtěl bohatý noclehovať chudobného, a hospodyň nocovala, do stodoly jít kázala, chléb pekla, máslo tlúkla, předplamenník upekla, máslem pomastila a do stodoly nocležníku donésla.

Křesťane jmenovaný! Přišel k tobě host nešťastný, nevzácný, neradost. Tak ty hostu nevzácný, nešťastný, neradostu, ptáš nocleha, nedáme ti; ptáš piva, nedáme ti; ptáš masa, nedáme ti; ptáš hospody, nedáme ti, a ty nevzácný, nešťastný hosti neradosti, musíš na pusté hory do tvrdého skalí, kde žádní lidé nebývají, ani dřeva nesekávají, já však tebe nezaželnávám svou mocí, ale s pomocí Pána Jezu Krista za nás ukřižovaného, k tomu mně dopomáhej Bůh Otec, Syn i Duch Svatý. Amen.

Byla neštovica devatera, nebyla,
byla neštovica osmera, nebyla,
byla neštovica sedmera, nebyla,
byla neštovica šestera, nebyla,
byla neštovica patera, nebyla
byla neštovica čtvera, nebyla,
byla neštovica troja, nebyla,
byla neštovica dvoja, nebyla.
byla neštovica jedna, nebyla.

Byla neštovica, aby nebylo nic. Ach, dej milý Pane Ježíši Kriste, aby na tomto údě nebylo nikdy nic více, aby toto štípání, kostí trhání a lúpání tomuto křesťanu stanulo, tak jako stanuly vody v Jordáně, když svatý Jan křtil Pána Ježíše Krista v Jordáně, na budúcí časy, aby tento křesťan N. N. pokoj míti mohl.

Sláva budiž Bohu Otci, Synu i Duchu Svatému, jakož bylo na počátku, tak buď i nyní i na věky věkův. Amen.

c) *Zimnice*

je ošterná nemoc. Jsou od ní mezi jiným tyto léky: Napiť se červeného vína se solí, sklenici nedívaje se odložiť a utíkať pryč. Nebo kolik druhů trávy na zahradě je, tolik vyhledať jednotlivých travin, vykrútiť z nich ščavu a vypiť v kořalce. Někdy pomože i bílý psinec v kořalce! — Jiný prostředek je ten, že ji druh druhu prodávají, nebo dává se nemocnému sníst nalezený někde na cestě kousek chleba nebo zemák, buď pečený nebo uvařený, při čemž se toto poví: „N. (tu se jmenuje jakákoli osoba, obyčejně z příbuzenstva) posílá ti toto. Na jez!“ — Také ztratí zimnici, požije-li na ščutrovo (na lačný žaludek) šťávy ze 77 psích jazýčků (plantago lanceolata). — Zimnici také opíjejí; nemocný se totiž, jde-li naň, napije notně kořalky. Také brávají lusky česnekové, navlékají je na šňůru a nosívají je jako růženec nebo korále kolem krku zavěšené. (U Frenštáta.) — Konečně chodívají zimnici utopit. Naberou z potoka vody po proudu a nemocný se jí napij a v ní se umyje. Pak se táž voda zanáší do potoka, ale vlévá se do něho s odvrácenýma od potoka očima a utíká se od něho. — Zimnice po těchto prostředcích vždy přestane.

d) *Zlátenku*

dostane, kdo se dívá po tmě do zrcadla; také z lítosti nebo z vody, napije-li se jí náhle, nebo jí-li kašu pohančenú a napije-li se na ni hned. Také ji dostává, kdo se mnoho nají kokášů čili kozích cecek (žlutavých zakrnělých trnek). Děti ji dostávají, dívají-li se ustavičně do zrcadla. Prostředky od ní: Ať naplije někdo, kdo ji posud neviděl, z nenádohy nemocnému do očí, nebo ať se nemocný zhlídá v dukátu. Od zlátenky bývá také někdy dobře, nařežou-li nemocnému nos břitvou nebo nožem, nebo dávají-li se sníst vši v chlebě.

e) *Úrok.*

Pohlédne-li někdo z ostra na jiného, uřkne ho. Též neumytý může uřknouti; dá-li někdo ruku nad oči a na jiného pohlédne, uřkne také. Rovněž nesmí se nikdo ničemu diviti, sic uřkne to, ať je to člověk, ať dobytče, ať pokrm a j. Zvláště černé oči jsou úročité.

Od úroku, kterýž se mdlobami jeví, jsou rozličné prostředky. Byl-li někdo uřknut v kostele nebo jinde, kde je

mnoho lidí, ať strčí ruku pod paži a po nějaké chvíli očichuje spocenou ruku. Brzy na to je tomu zle, který ho uříknul. — Za nového měsíce ostřihnou uříknutému vlasy na třech místech hlavy, pak ostřihají mu nehty; vlasy i nehty svážou se do hadříku a před sluncem východem vyvrtá se do nějaké vrby díra, do níž se oboje strčí a klínem zatluče (u Frenštáta). Uříknutý umyj se svým močem a svojí košilí se utři. (Při dítěti učiní to matka svým močem.) Také si pomůže uříknutý, utírá-li se košilí na ruby obrácenou.

f) *Čemer.*

Mezi nemoce, které se však kouzly a čarami neléčí a jež dosti často se přiházejí, náleží čemer. Ten dostane člověk, najedl-li se nebo napil-li se něčeho s nechutí, s odporem na př. i jahod. Někde se mu zarazí krev, zvl. na ruce, naskočí hrč, člověku je zle od žaludku, bolí ho hlava a je všecek bez vlády. Tu třeba rozetírati hrč navlaženým (nasliněným) palcem neb octem tak dlouho, až krev v žilách sražená opětně se rozproudí a souměrně se rozdělí. Nepomohlo-li by se člověku, měl by z toho buď zimnici nebo hlavenku.

g) *Kolera.*

Nemoc tato vzbuzuje jako všude jinde tak i na Valaších mezi lidem nesmírný postrach. Neznajíce podstaty nemoci (bohužel i lékaři jí ještě nevyzpytovali!) domnívají se lidé, žeť kolera roznáší se po dědinách doktory, kněžími a učiteli, kteří studně zvláště sypáním jakéhosi prášku otravují, ano kteří koleru jako nějakou osobu do vsí „posýlají“, aby lidi trávila a rdousila. Tak se stává, že pro jmenované zástupce těchto tří stavů bývá druhdy i nebezpečno mezi lidem se ukazovati, neřku-li vápenným práškem nebo karbolkou některá místa desinfikovati. Kteří pak myslí, že kolera je nějaká bytost zlovolná, přikrádající se k obydlím lidí, hlídají za dne, ale zvláště v noci svých stavení a běda cizinci, jestli ho náhoda svede u chalupy té s hlídači! Rozvážnější však mají proti koleře mimo jiné tento karakteristický recept: Z prohrslé ruty, z prohrslé polýnku, levandule, rozmarýnu, šalvije a balšánku. To všecko se musí rozsekat na drobno, dát do toho

kúsek kafru, pak se to dá do 2 mázů vinného octa a nechá se to 8 dní močit. Potom se to dobře vydlábí a čisté do sklenice vleje. Když je člověk ještě zdravý (!) má to po kapkách užívat a po žilách třít!

h) *Zbouřená matka.*

Nemoc ženských (někdy i mužských), která se jeví svíráním žaludku, kroucením očí; léčí se tím, že se nemocné přikládají na život teplé pačísky a na ně žejdlíkový pohár, a „což sa to pod tým ustanoví.“

i) *U mrtvé* č. *namné kosti*

naběhne na ruce nebo na noze nahoře tvrdá boule. Kdo ji má, ať šoustne o pozdvihování v kostele třikrát rukou nebo nohou (kde ji právě má) nazpátek o lavici.

k) *Bradavice* (kuří řitě).

Má-li kdo bradavice, ať vezme nit a kolik bradavic má ať na té niti dělá suky (uzly) říkaje při každém suku nazpátek, na příklad: 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1. Načež se nit s těmi suky dá pod okap a kaménkem přiloží, aby „to tam zhnilo“.

Nebo také si pomože, když po horkém ještě pometle, vymetla-li se už na čisto pec, třikrát „tými kuřími řitami“ přejede.

l) *Húser* (úsat).

Zdvihá-li kdo něco ze země, třeba jen lehké věci, zaskočí mu „v křížoch“ krev, a to je húser. Což mosí ho mastit dožvíjakým sádlem: husím, svinským nebo také mydlovým gajstem (z apatéky). Nemocný také neuživ jiných prostředků lehne si dolů břichem na zem, na záda dá se mu silná deska a tu desku někdo kyjaňú dobře „zingne“ — a je dobře!

m) *Úraz.*

Zdvihá-li však něco těžkého, „urazí sa“, dostává zimnici, bolí ho hlava, a kdyby si nepomáhal, mohl by měť zimnicu nebo hlavénku. Nejvíce prospívá kuří sádlo.

n) *Kašel.*

Od kašle jsou kropáčky (primula) májové (v máji narostené). Ty se uvaří a pijí. Nebo se uvaří a pije svatojánský chléb, sladké dřevo, fíky a cukrkandl.

Od křčového kašle dětem nejlépe pomáhají květy mrtvé kopřivy. Ty se vaří a pijí.

o) *Krtice.*

To je těžká nemoc. Ta je „v masi“. To je těžká, zkažená krev. Celý člověk je nakvasený. Pochází z mokra neb od pokažených rodičů. Tu nepomože nic.

p) *Opuchlina.*

Ta se hojí, když si bolavé místo obloží hořkým lopúnem, trochu ohřátým, nebo mastí-li si je gajstem (kvitem nebo kořalkou).

q) *Pchání.*

Ze pchání dostane i zapálení plic. Od něho si pomůže obkladky (ohřátými) z koštiválu a hořkého lopúnu.

r) *Prašivina.*

Od ní listy oliandru se svaří a tělo jimi myje.

s) *Súchoty.*

Od súchot je dobrá tráva „zuzanka“. Tu trhať, vařif a v ní se kúpať. Má-li dítě súchoty, usekne se koruna hrabu, rozštípe se a dítě se rozštípeným hrabem přetáhne a súchoty zmizí. Dobře je také routu a šalvěj spolu utlouci, na špičku nože nabrati, tím chléb posypati, vínem políti a užívati.

A) *Bolení rozličná.*

Bolení na prsou. Proti tomu jsou dobré bílé jalovinky, hlísty a máslo. Máslo se dá na oheň, do toho ty jalovinky a hlísty, přecedí se přes hadru a je z toho masť na prsa. Nebo jalovinky, křen, ocet vinný a režná múka se smíšá. Nebo režná múka s octem vinným a solí se smíšá a tím těstem se mažú prsa.

Od bolení krku paří se suché hřiby, jež se dají mezi haderky a na krk přikládají. Při tom se kouří lúbeček jako cigárka a kouř se pohltá.

Od bolení zubů je dobrá mateří dúška; spařiť ji a přikládať. Mateří dúška je také dobrá od hučení v uších a v hlavě. Zuby je také dobře nakuřovať si tchořovým masem. — Nebo když je nový měsíček, má ten, koho bolívají zuby, spatřiv ponejprv měsíc přivítati ho slovy: „Och, vitaj, měsíčku nový, na nebju, na zemi! Víců (vítají) ťa šetky všadě moje údy, aby mňa neboleły zuby.“

Od bolení (dření) nohou neb očí je dobrý rváč (plavuň, lycopodium) spařený. Od bolení očí je také dobře ranní rosou s trávy nebo s okna nasbíranou se třít, oči umývať. Také pomáhá posvěcená červená pentlička.

Zachlazený špik v kostách maže se koňským sádlem. Člověk se nesmí při tom koupať.

3. Pověry o všelijakých příhodách člověka, domácnosti jeho a štěstí neb neštěstí a j.

Jde-li kdo skoro ráno někam a potká-li starou babu, má neštěstí; potká-li však mladou ženskou nebo mladého mužského, má štěstí. — Kolik bab člověk potká, tolik špendlíků má odhodit, aby nebyl ten den nešťasten. — Též je neštěstí, uvidí-li člověk přes cestu letěti vrány. Nebo když někoho někdo předejde s prázdnou nádobou. Tu zůstane ten s nádobou prázdnou sám od sebe státi, čekaje, až ten druhý přejde. „Prej dite edem dite (jděte), nech vás nepřechodím s prázným“. Když stará baba nebo vůbec nějaký nešťastný člověk má někoho předejíti a nelze se tomu vyhnouti, tož je dobře na to místo, kde se jejich šlepěje křižují, třikráte aspoň tak „pro obyło“ plivnouti. Jak se ráno vyjíždí ze dvora, to každý pořádný pacholek nebo gazda koně přeplivne. Nestane se tak snadno neštěstí a nechytí se úrok. — Když někdo někam odchází, ať cucne třikrát poleno, tož se mu nezasteskne.

Chce-li kdo míti v prodeji a koupi štěstí, vezme byliny z křížných cest a hodí je pod krám a za krám.

Jdeli kdo spat a vezme do pravé ruky jetelinu a položí se na levý bok tváří ke dveřím, uslyší zloděje, kdyby z domu šel.

Stěhuje-li se kdo, vezme s sebou aspoň půl pecna chleba, tož se ho chléb pořád drží; nebo: nežli jiné nářadí do domu

dá, vnese do něho chléb, sůl, peníze a nějaký svatý obraz nebo svěcenou vodu.

Staví-li se domek, dává se pod základní kámen po desetníku neb aspoň po čtyráku, aby se peníze držely vždy při domě.

Najde-li někdo peníz a nosí jej při sobě, drží se ho vždy peníze; ztratí-li ten peníz, i peníze se ho už nedrží, i kdyby je měl, hned je promární.

Svrbí-li pravá dlaň, bude přijímat peníze; když levá, bude vydávat. — Svrbí-li pravé oko, bude někoho rád vidět; když levé, bude plakat nebo nějakou lítost měť. Svrbí-li nos, bude se hněvať.

Přeběhne-li komu zajíc přes cestu, hotové neštěstí.

Vstává-li kdo ráno po levém boku, je celý den nešťasten.

Slyší-li kdo pojneprv kukačku a má-li u sebe peníze, bude je míti po celý rok. — Kolikráte kukačka zakuká, když ji poprve slyšíme, tolik roků budeme živi.

Chytí-li někdo blechu na ruce, dostane psaní. Blecha na ruce — psaní v cestě.

Voda čerpaná po západu slunce z potoka nebo ze studně je člověku i dobytku škodliva.

Je-li bouřka, zapalují se uprostřed jizby svěcené kočičky nebo „hromička“.

Koho se chytají pihy, ať se umývá vodou březnového sněhu, pěnkami z mléka nebo z rána ať se umyje rosou z okna. Přijde-li ponejprv do cizího kostela, ať se umyje svěcenou vodou.

Kdo v neděli bude pěkný a šťastný.

Osada, v níž leží cikán pochovaný, je bezpečna před ohněm.

Zabije-li žena kočku, nic se jí šťastně nepovede. Skotné kočce nesmí nikdo ublížiti a kde kdo musí jí vyhověti.

Postaví-li se nové boty, když je švec přinese, na stůl, hotové v domě peklo.

Potká-li člověk, jde-li na cestu nebo na návštěvu prasata, nebude šťasten (nebude rád viděn nebo ta osoba nebude doma), potká-li však ovce, bude šťasten (t. rád viděn atd.).

Při úplňku měsíce, pokloní-li se mu člověk, spatřiv jej ponejprv, bude míti štěstí, dostane nějaký dar a j.

Kdo chce pozbyti vole, ať přehodí kámen přes hlavu za střechu.

4. Pověry o nemoci a smrti člověka.

Vidí-li kdo z jara bílého nebo červeného (neb jiného) motýla, bude živ a vesel, černého-li však, bude mít smutek, neštěstí, smrť. Prvního motýla, jehož člověk na vesno uvidí, má chytiti a tím práškem s křídel má si potříti víčka oční. To před tím člověkem žáden nic nezatají ani neschová. „Jeho oči edem bluskú a všecko přehlédnú".

Onemocní-li kdo v pátek, více „neuzdraví". Páteční zima o malém neodstúpí.

Přejde-li nás zima po zádech, praví se, že smrť kráčí po hrobech.

Požije-li nemocný už sedmerých léků, žádné mu více nepomohou.

Ryje-li krtice pod domem, někdo v domě brzy zemře.

Smrť kosí chudé železnou, bohaté stříbrnou a krále zlatou (kosou).

Smrť má jednu nohu kratší a je slepá.

K pobožnému člověku smrť přistupuje s olivovou ratolestí, k bezbožnému z rozkvětlým blenem (blínem).

Zapíchne-li se jehla, kterou mrtvému šili rubáš, do stolního ubrusu, všichni hosté zaspí.

Jde-li svatba na zdávky a setká-li se s pohřebem, jeden ze snoubenců do roka zemře. — Na které straně při zdávkách svíce lybotají nebo zhasnou, ten ze snoubenců dříve zemře.

Zavdáká-li cizí slípka v domě, někdo z něho zemře.

Chytá-li někdo kozu za rohy, vyroste mu živá kosť na ruce (nahoře nad prohbím).

Zemře-li někdo z domu a druhý za ním pláče tak, že slzy padají na mrtvého, celý rok za ním bude tesknití.

Dávají-li truhlu s mrtvým do hrobu a bijí-li právě hodiny, někdo ještě z rodiny umře.

Zvoní-li poledne a v té hodiny bijí, někdo zemře.

Umírá-li někdo z přízně, spadne buď obraz nebo praská dlážka nebo něco zatluče na okno a jiná taková jsou znamení.

Když někdo z některého domu zemře, říkají, že po střeše hadi lozí.

Vstoupí-li kdo na ščúra (krtonožku) bosou nohou a převeze-li po něm od hlavy až k zadku, nedostane odbiračky (vředu), šlápne-li někdy na odrasa (chlupatou housenku).

Jsou-li na listech stromových červené skvrny (ruda), dostanou i lidé osypanimu, třeba i osýpky.

Zvoní-li mrtvému před východem slunce, pozbude zvon moci zahánětí kroupy, též zvoní-li kdykoli samovrahu nebo nekřtěnátku. Věší-li se kdo, hrají mu čerti pěknou muziku.

5. Různé pověry.

Ale i za jiných a rozličných příležitostí spatřuje naivní mysl lidu všelico, čeho se musí stříci nebo zlý účinek seslabiti nebo dokonce neškodným učiniti. Tak na př. utře-li si kdo umývaje se dříve ruce než hubu, nebolí ho zuby; rovněž nebolí zuby, obouvá-li napřed levou botu neb obléká-li napřed levý rukáv.

Nechá-li kdo lžíci nebo vařechu přes noc v hrnku, nebude moci v noci usnouti. — Voní-li ku květinám na hřbitově utrženým, pozbude čuch (čich). — Kdo je nejdéle u mísy, je nejdéle na světě. Kdo hodně polívky jí, bude dlouho živ nebo svědčí mu šaty. — U jídla se nemá zpívat, sic dostane buď bláznivou ženu nebo blázna muže. — Aby děvečky netesknily (n. neutíkaly), gazděny posypají jim nohy popelem; aby přivykly, tož jim třeba něčeho posolit (chleba). Aby nová děvečka brzo přivykla a netesknila, má se hned, čím vejde do stavení, podívat „hore komínem“. — Polévá-li se jizba pomyjemi, tož se v tom domě pořád vadí.

Kdo týrá žabu, ta žaba následuje ho ustavičně; nepokročí nikam, aby ona před ním neskákala, ba se mu i zprotiví. Tihlářiazedníci, dají-li si žabu, tu skřékavú, do bota, tož na ně neprší. Dají-li inženýři a stavitelé železnic nebo velkých staveb vůbec žabu do pecna chleba a ten pecen zazdí, tož je v tom kraji, kde staví, sucho, a to na tak dlouho, až se ta žaba tím pecnem prožere.

Škytne-li kdo ráno, vzpomíná naň smrť, dopoledne-li — přítel, odpoledne-li — ledakdo, večer-li — milý nebo milá.

O hromovém klínu čili kameni se věří, že přichází svrchu, že je malinký jako hrášek a přeletí prý zeď jakoukoli, zůstane jenom dírečka, to je „ten hrom“. S tím se nemože nic dělat (ani v nemoci), to enem zapálí, sletí do země — a je!

*

(Nešťastné dni.)

V pátek nemá se ani práti ani chleba péci, sic by naň myši chodily. Též v suché dni se nepere ani chleba nepeče. Padaly by za trest kroupy a v každé kroupě našel by se luh.

Začne-li kdo něco ve středu nebo v pátek, nebývá to požehnané. Čtyři pátky do roka jsou nešťastny, ale nikdo neví které. Aby tedy někdy na ten nešťastný nepřipadl, nechce nikdo v pátek něco začíti (stěhovati se, na cestu se vydati a j.). Někteří lidé však pokládají nicméně pátek za svůj šťastný den.

V sobotu nemá se už vůbec nic dělati, ani přísti, ani peří dráti, sic čarodenice hodí do okna vřetenem. (Někde skutečně toho dne nic se nedělá.)

Jsou-li na den 16. února (velmi to nešťastný den) zdavky, snoubenci žijí buď ve sváru nebo jeden odumře.

6. Moc a účinek žalmů.

K modlitbám a formulím zaželnávacím náležejí i žalmy, které tomu, kdož je v případnostech rozličných, ať v nemoci, ať v nebezpečí nějakém, ať v chudobě nebo v jakékoli tísni tělesné nebo duševní odříkává, kýžené rady a pomoci poskytují.

Uvádíme tuto 36 případů, v nichž člověk postaven jsa v tísni jakékoli a žádostiv jsa pomoci, jen dotčený žalm „říkati“ (po případě rady udělené poslechnouti) může, aby si pomoci zjednal.

1. Kdo chce přes pole jíti, říkej žalem 23. sedmkrát, tak se tobě šťastně povede a budou se báti tebe všichni ne přátelé tvoji.

2. Když nemůže nemocný spáť, napiš žalem 25. a polož ho na jeho hlavu.

3. Před čáry a bláznením a všemi tvými nepřátely říkej žalem 26., tak budeš osvobozený.

4. Když někoho šlak trefí, říkej jemu žalem 29. do ucha a bude toho šlaku sprostěný.

5. Napiš žalem 35., říkej ho a nos na pravém rameně přivázaný, tak budeš osvobozený ode všeho nebezpečenství a chudoby.

6. Kdo mnoho protivenství a nepřátelství má, ten ať říká žalem 42. ustavičně, tak tobě nebudú protivni.

7. Když ty chceš před vrchnost jíti, tak říkej žalem 43. a přivaž jej na pravé rameno, tak ty jeho užitek zkusíš.

8. Když ty máš do vojny jíti, tak říkej žalem 46. sedmkrát až na ty slova: „a vozy spaluje ohněm“, tak nebude žádný moci před tebou zvítěziti ani obstáti.

9. Chceš-li krev anebo ženskou zbyteční její nemoc zastaviti v čas květu jejího, tak napiš žalem 51. až na ty slova: „o Bože, Bože Spasiteli můj“ a zavaž to tomuto nemocnému, tak zastaví se krev; ženě ale musí se přivázati na žebra.

10. Napiš žalem 52. a přivaž ho těhotný ženě na rameno, tak se zadrží její plod až k náležitému času.

11. K dobrému štěstí a proti svým nepřátelům pak čti žalem 53. sedmkrát, napiš ho také a nos při sobě.

12. Jestli od tvojich nepřátelů súžený jsi, tak říkej žalem 54. sedmkrát, budeš osvobozený.

13. Má-li žena krvotok, tak vezmi sklenici vína a říkej žalem 56. sedmkrát, dej jí vypit, tak přestane její krvotok.

14. Chceš-li ty čary tak při člověku, tak při rudách anebo pokladech rozvázati, tak říkej žalem 58. sedmkrát, nemůže pak takového víc občarovati ani zaslepiti nebo omámiti.

15. Přijdeš-li do núze, tak říkej žalem 65. sedmkrát každý den, tak budeš s pomocí Boží sprostěný.

16. Napiš žalem 68. a zakopej ho pode dvéři tvého nepřítele domu, tak budeš věděť, jak se jemu díti bude.

17. Říkej žalem 71. sedmkrát, tak přemůžeš všecky nepřátely tvoje a dosáhneš všeho, co požádáš před právem a všudy.

18. Napiš žalem 77. na široké sklo, myj ho čistú vodú a když někdo bude občarovaný, bude osvobozený.

19. Abys u krále i knížat a vrchnosti ve vlídnosti byl, napiš žalem 84. až na ty slova: „a viz tvář pomazaného tvého“; přivaž to sobě na pravé rameno.

20. Napiš žalem 85. na bobkovém listu a pokuř jej s mastiricú a potři růžovým olejem a namaž tvůj obličej s tím, budeš šťastný bez všecké škody.

21. Když někoho hlava bolí, čti žalem 89. nad vodú a přivaž nemocnému na hlavu a bude zdráv.

22. Napiš žalem 92. a zmyj ho čistou vodou, pokrop ňú v domě tvého nepřítele nebo nalej mu pode dveři jeho, tak budeš od něho skrze Boha ochráněný.

23. Modli se žalem 94. každodenně 7krát, tak budú všichni nepřátelé tvoji před tebú utíkati a báti se tebe budú.

24. Jestli tobě nechce učiniti, co ty chceš, tak říkej žalem 96. sedmkrát skrze 8 dní a napiš ho ve jméno jeho a jdi směle k němu a žádej, co ty chceš, on tobě to učiní.

25. Abys příjemný a vzácný u lidí byl, anebo před vrchností když něco vyříditi máš, čti žalem 99. sedmkrát nad vodou a umyj se ráno s ňú, když vstáváš.

26. Chceš-li dobromyslný a veselý býti, tak čti z rána žalem 103. prve než z domu vyjdeš, tak najdeš radosti i potěšení.

27. Jestli je někdo od mnoha nepřátel obklíčený aneb ve vězení zavřítý, tak čti žalem 118. sedmkrát nad kotlíkem vodou naplněným až na ta slova: „otevři mi brány spravedlnosti“, tak púta s tebe spadnou a budeš vysvobozený.

28. Když ty s někým před právo aneb do bitky jdeš, říkej žalem 122. sedmkrát nad kotlíkem vodou naplněným, do které slunce nesvítilo, pokrop ňú rybářský nevod (síť), tak naplníš mnoho ryb. (?)

29. Napiš žalem 128. na jakékoli sklo, zmyj ho zase vodú a vlej na to místo, kde mravenci jsou, uteče jisto. (?)

30. Napiš žalem 124. a přivaž ho na pravé rameno, když někdo nemůže moču pustiti, tak půjde moč té hodiny.

31. Chceš-li svoje role aneb včelín zachráněný míti, napiš žalem 129. na čtyry cedulky a zakopej do čtyr rohů tvého pole aneb ve včelíně.

32. Kdo těžké sny mívá, napiš žalem 130. a přivaž na pravé rameno, tak nebude nikdy žádný takového míti.

33. Aby jeden každý k člověku přívětivý byl, tak nos 133. žalem napsaný u sebe a čti jej 7krát nad dobrým růžovým olejem a namaž se s ním.

34. Přijde-li někdo o usedlosti a do nouze, pak čti žalem 143. sedmkrát až na ty slova: „vytrhni mne z nepřátel mých Hospodine“ — tak budeš rozvázaný. (?)

35. Přijdeš-li mezi mordéře, tak říkej žalem 141. sedmkrát a budeš vysvobozený.

36. Říkej žalem 148. každodenně ráno a večer sedmkrát, tak budeš požehnání Boží v tvém domě cíititi.

7. Pohřební obyčeje.

Od různých nemocí jsou také různé prostředky. Až když nemocný má dušu na jazyku a nemůže ani už jísti bílého („kupného“) chleba (t. j. pekařského), tož teprve pošlou pro panáčka a pro lékaře.

Dokud jest ještě nemocný při rozumu, dělá testament. Ten je obyčejně velmi krátký a stručný. Vizme na př. jeden starší kšaft, ačkoli nynější se od něho mnohem neliší.

Testament.

Já Mikuláš Pekař porúčám dušu mú Bohu Stvořiteli a toto tělo, které ze země pošlo, zase zemi odkazuju. Co se ale tohoto časného pořádku dotýče, takový já mezi mojími dítkami, jsa ještě při dobrém rozumu, následujícím spůsobem činím.

Synovi mému Martinovi, který se mnú věrně pracoval, odporúčám celé hospodářství, se všeckým příslušenstvím, cožkoli se nachází, aby jemu žádný k tomu nedosýhal ani nešacoval.

Dcera Marýna dostala podílu dvě krávy a jedno jalůvča. Dcera Anča dostala jednu krávu, jednu jalovicu a tři kusy ovec. Dcera Johanna přijala ode mne jedno sto zlatých a ještě dostane jednu krávu. To dělám podle zásluhy, že byla mně otcovi poslušna. Těm dvúm mojím dcerám, totiž Maryně a Aneši ještě odkazuju spolu 50 fl, padesát zlatých; přijde každej 25 fl., dvacet pět zlatých.

Jenž se stalo v domě mém ve Hrozénkově dne 30. mája 1806 Mikuláš Pekař, poručník. Martin Rakoš, úřadný. Jakub Kalus, súsed a svědek.

Umírá-li konečně člověk, nechávají ho na loži, nebo kladou jej na zem na slámu. Aby mohl lehněji umříti, nikdo nemluví, nebo jen šeptmo.

Umírá-li těžko, dávají mu hedbávnou „šatku“ na hlavu, aby dříve uviděl smrť, totiž skonal.

Když umřel, otevrou okna, aby duše mohla vylítnouť, umyjí ho a oblekou, zvláště do těch šatů, jež nebožtík měl nejradši; na to svážou nohy k sobě palci, podvážou bradu, a zapomněli-li mrtvému hned oči zatlačiti, pokládají mu na ně peníze, obyčejně „dvacítku“ nebo i „štyrku“. Oči se zatlačují proto, aby nebožtík někoho z rodiny ještě „nevyhleděl.“ Někdy dávají mrtvému zrcadlo k ústům, aby se vědělo, dýchá-li čili nic.

Umře-li hospodář-včelař nebo hospodyně-včelařka, musí někdo ihned, jak se okno otvírá, včelám to oznámiti. To jde od úle k úli a do česna praví: „Včeličky, umřel vám hospodář (hospodyně)“! Kdyby se to včelám nedalo věděti, všechny by „vymřely“.

Aby pak včely nepozbyly hospodáře, zvláště tam, kde jest jich mnoho, prodá je umírající někomu z domácích nebo z rodiny. Stůjž zde toho příklad. Jistý gazda na Hrozenkově prodal svému švakrovi 44tery včely za 3 zl. Když už viděli, „že nebude“, pravil mu švakr: „Jozáčku! A Jozáčku! A počuvaj, co ti povím. Šak sme tu smrtelní šetci, ale dyby sa mělo stať a Pánu Bohu všemohúcímu sa zlúbilo k Sobě na radosť věčnú ťa povolať a ty nás tu odešeł, prodaj ně ty „včeličky“.

Umírající nerozuměl a šeptal: „Jako že pravíš?“ „No, že abys ně ty včeličky prodál.“ — „Och, Bože,“ zavzdychl umírající, „včeličky prodať? Ťa!“ — Gazděna, když viděla, že muž mluviti nemůže, se ptala: „A co mu za ně dáš?“ — „No, rýnský!“ — Umírající šeptal, že to by bylo málo. — „No, tož 3 dám.“ — Nemocný se ještě rozmýšlel, ale potom se patrně upamatoval, jaký to kup je, svolil. „No, tož može!“ — Švakr vzal jeho pravici do své a kup byl hotov. Prodejem tím, jak zřejmo, se nic nezmění. Včely zůstanou při domácím hospodářství i na dále. „To je edem tak, aby včeličky měly hospodáře“. —

Někde se věří, že duše člověka zůstane v těle až do času, kdy při pohřbu vynese se truhla (rakev) přes práh domu nebo až kněz na něj vhodí několik hrudek do hrobu. Zesnulý prý všecko slyší, co se kolem něho děje a povídá.

Oblečeného nechávají na posteli nebo na slámě, až se přinese truhla. Slámu pak buď spalují nebo vynášejí někam do zahrady ke plotu, aby tam shnila.

Když se přinese rakev, která bývá u chudých sbita jen z desek ohoblovaných, položí se mrtvý do ní. Pod hlavu mu dají buď hobloviny (třísky) nebo peřinku s hoblovinami, senem sečkou (řezankou), řezinami i peřím. Ruce svazují katolíci růžencem, evangelíci pentlí. Mladým lidem dávají do rukou voničky (kytičky) z rozmariny a kolem hlavy věneček, taktéž rozmarinový. Mimo to dává se nebožtíkům do rukou nějaký peníz, buď dvacetník nebo čtvrtzlatník, u chudých toliko čtyrák. Hospodáři neb hospodyni dávají se tyto peníze za jejich posavádní hospodaření jako mzda, odměna, a také proto, aby se těm mladým pozůstalým dobytek dobře choval. Bohatším ženským dávají se také na ruce prsteny, pod ruce kapesní šátek, na uši náušnice. Kromě toho položí se jí do truhly, co měla za živa ráda od šatstva, jako šaty, fěrtůšek, modlitební knížky, botky a jiné. A kdyby jí toho nedali, chodila by si v noci pro to, t. j. strašila by.

Mužským dávají do rakve boty nebo nějaký oblíbený šat.

Mrtvým dětem katolickým přinášejí jiné dítky obrázky, jež se pokládají na ně do truhličky. U katolíků hoří světlo, svíčka nebo lampička u mrtvoly po celý čas až do pohřbu. Ev. augšpur. vyznání mívají také obyčejně světlo. U evangelíků (někde jako na Hrozénkově i u katolíků, ač dříve bylo u nich všeobecno) po dva večery příbuzní a známí u nebožtíka se modlí a zpívají písně z kancionálu, kterýž zpěv obyčejně vede „zpěvák“ vesnický, někde i učitel. Zpěváky častúvají kávou a pivem nebo kořalkou. Kdo z příbuzných nebo známých přijde se na nebožtíka podívat, dotkne se ho rukou (pohladí ho dvěma prsty), aby se mu nepředstavoval.

Pod mrtvolu dává se plachta, kterou se potom, když se rakev zavírá, přikryje nebo zaobalí. Nahoře přikryje se ještě túlem, který nechávají po stranách viseti.

U svobodných je túl buď modrozelený nebo červenokvětovaný, v rozích jsou voničky z krušpánku (zimostrázu). U hrobu se truhla pootevře a túl se do ní prostrká. Někde zatlukou dospělého hned do truhly, někde až před pohřbem, někde pak (jakož i jinde na Moravě) zatloukají rakev až u hrobu.

Když vynášejí mrtvého přes práh, dotknou se ho třikrát rakví, jako by se nebožtík s domem loučil a aby požehnání zemřelého v domě ostalo. Venku zpěvák loučí se ve jménu nebožtíkově s manželkou nebo s manželem, bratry a sestrami, s domácími, s rodinou, se sousedy, a to do třetice.

Manželům děkuje za jejich lásku manželskou, bratrům a sestrám za lásku bratrskou (sesterskou) atd. a všechny konečně prosí pro Boha Otce, pro Boha Syna, pro Boha Ducha svatého, pro pět ran Kristových, jestli by nebožtík někomu ublížil, aby mu odpustili. Dříve také loučíval se s každým téměř předmětem, který je v domě a na zahradě. Nesou-li nebo vezou-li mrtvolu přes pole do vesnice, kde je hřbitov, nebo až do města, průvod zpívá písně, jež předzpěvuje zpěvák, vůdce průvodu, jímž někde bývá zvonař (zvoník).

Obyčejně je zpěvákem družba svatební, pro něhož někdy i do druhé vesnice pošlou. Když vyšli za dědinu nebo na hranici obce (katolíci se zastavují u kříže neb u Boží muky) zpěvák odpráší (odprošuje) se ještě jednou ve jménu mrtvého, aby mu odpustili, čím se proti komu provinil, což činí taktéž do třetice.

Na rakvi je u katolíků kříž s „pánbíčkem“, u evangelíků A. V. pouze kříž, buď namalovaný nebo z papíru nebo z lajstní (deštic), u evangelíků H. V. kalich. Mimo to jsou u evangelíků po stranách průpovědi z Písma Svatého nebo toliko „s Bohem přátelé“, „s Bohem manželko“, „s Bohem rodino“ a j. Mrtvolu nesou buď na marách nebo ji ze vzdálenějších míst přivážejí na voze. Chasníka nesou děvčata (družičky), děvčici nesou chasníci (mládenci). Na rakve svobodných kladou věnec z krušpánku, rozmariny, myrty, mateří douška, novějšího času i věnce umělé. Nyní se dávají věnce i starším osobám.

Po pohřbu svobodných scházejí se mládenci nebo družičky a příbuzní do hospody, kdež se odbývá nebožtíkova svatba. Pohřební hostině, jaká už je taká, říkají „umyf mu nohy“. Jídla si přinášejí už z domu. Nápojem bývá z pravidla „zhřívanice“ t. j. zhřívaná kořalka čili valašský čaj, pivo a kořalka. Někde však odbudou hostinu doma před pohřbem. Při pohřbech v městě bývá hostina pro mládence (družek není) v domě nebožtíkově.

8. Zvyky a pověry v domácím hospodářství, zvláště u dobytka.

Na Valaších mnoho se věří (jak podotčeno) na čarodenice neboli bohyně (bosorky) a připisuje se jim veliká důležitosť. V noci před sv. Janem Křitelem mají čarodenice zvláštní moc. Opatrný hospodář položí ten večer před svůj chlév kus drnu hustě posypaného pískem. Čarodenice, než-li vejde do chléva, aby statku čarovala, musí přepočítati všechna zrnka na drně, a tím ztráví celou noc. Ráno najde po ní ve dvoře několik šrámů, to vyrytých čar a děr, které ze vzteku způsobila. Na sv. Jana Křtitele (nebo i v jiný den) před východem slunce chodí čarodenice nahé s stráčkem válat sa po rose na luka, aby sbíraly užitek pro své krávy.

Každé čarodenici dojí krávy, ba ona si nadojí mléka aj z tráčka z trávnice. Aby jejím kravám druhá čarodenice nepodělala, namaže jim vemýnka medvědím sádlem, jež kupuje buď na sv. Jana neb o Veliký pátek. Dojí-li krávy málo, třeba je jíti do chléva čarodenice, vziti z něho hnoje a přenésti do svého, nebo krávy podkúřiť glánem (nánosem) z potoka před východem slunce, a ta jistá, co podělala, přijde ráno něčeho vypoščať, a když nevypoščá nic, tož něco zdvihne ze země, třeba i slámku. Čarodenice neukáže mléka podojí-li své krávy, ale uschovává je pod zástěru. Tím se také poněkud prozrazuje. —

Vyleje-li se mléko z hrnka, když se nadojí, tož kráva ujme; ale rozetře-li se hned nohou, tož dobře dojí, ne-li, tož nedojí. — Když kdo oře kravami a hodí-li po plisce kamenem, dojí krávy málo. V jednom Herbáři čteme:*) „Aby tobě žádný dobytku uškodit nemohl, vezmi kafr, dej ho do bavlny a s tou bavlnou do bílého nepotřebovaného vosku a vyvrtej díru na chlívníma dveřmi, vlož to do díry, zaraz hlohovým kůlečkem, ať krávy po tom (?) chodějí; též i jiný dobytek“. — „Proti uškození dobytku dobře jest potřebovati z hrušky mladé větve, z těch udělej věnec, ať v něm chodí pravá panna na den sv. Jakuba velkého (25. června) celý den, a potom dej ten věnec kravám sníst, nemůže jim žádný uškoditi“. — „Proti odnímání mléka potřebuj vratič, kozlík, zelenou petržel,

*) Herbář pro hovězí dobytek vytažen a dobře a užitečně pro každého hospodáře atd. složen roku 1818, 3. vyd. u Bergra v Litomyšli.

dávej to kravám a pochodíš“. — Učaruje-li kdo krávě tak, že dojí červené mléko, tož se mléko vydojí, uvaří a vleje buď do nějaké jámy nebo do hnoje, ale odvrácenýma očima. Tím mlékem se čarodenice opaří, podle čehož ji lze poznati. — Která kráva zadržuje mléko, umyje se třikrát vařeným černobýlem nebo slanou vodou. Dá-li hospodyně po slunce západu mléko z domu a nese-li je přes vodu (potok) nebo dá-li se z domu mléko neosolené (aspoň špetečkou soli), kráva srazí na mléce. Když kráva mléko ztratí, dávej jí líbeček (vratič) každý pondělek, k tomu petržele a kousek routy, kousek verbyny, dej jí to do chleba, ať to kráva sní. — Čarodenice zlobí naše gazděny zvláště při stloukání másla. Ale čiperná gazděna na ně vychytrá. Aby stloukla, dá do masničky tři zrnka svěcené soli, tři odrobinky chleba a tři kapičky svěcené vody Potom vezme pod siným (síňovým) prahem trochu smetí a dá je pod masničku. Po té vleje smetanu do ní. Na to otočí ty dva hrotíčky na topárce navlečené třikrát kolem masničky a teprvé je zastrčí do ní. Než začne stloukat, potáhne od sebe překříženýma rukama topárku a stloukajíc pak obrátí se zády ke dveřím. Když to tak všecko náležitě udělá, tož máslo stluče.

Herbář radí: Když nemůžeš smetanu stlouci, vezmi tři uzle od povřísla a vař je; vezmi tři kovářské okuje a hoď je do ohně, aby se dobře vypálily, a tu vodu vařenou z těch uzlů vlej do másnice hodně vřelou, a ty tři okuje rozpálené též tam, a přikrej másnici plachetkou, a když másnice dobře vypařená bude, vylej to z ní, a vlej tam smetanu a tluč, brzo jistě stlučeš. — Když nemůžeš smetanu stlouci, vezmi tři kapky neb více smetany z té másnice, a když je pec nejvíce teplá, hoď to tam brzo, a jistě stlučeš. — Též tak vezmi tři malé kameny, co na ně se střechy kape (neb z okapu), dobře je uvař, a s tím másnici vypařit, brzo stlučeš. — Abys byla bezpečná v tlučení smetany, zavrtej do másnice spodem kousek svěceného klokoče; tak se neboj nikdá, že ti másnici kdo zkazí. —

Když se kráva otelí a přijde někdo od hospodyně vypůjčovat vajec, hospopyně jich nepůjčí: odebrala by tím krávě užitek. — Nemůže-li se tele odstavit, musí se převléci přes prah ve chlévě, potom přes okno a po dvoře a potom se odstaví. — Trče-li kráva, ať se přetáhne po hřbetě špinavú košulú nebo ať ji vandrovný přetáhne palicú! — Prodá-li

kdo krávu, ať ji 3krát od ruky provazem šlahne, tož se jí nezasteskne. —

Některé ještě rady z Herbáře: Krávu spravit na celý rok: Na Štědrý den dej tříkrálovou sůl a vodu, a před Filipem a Jakubem ten den a potom ten den před Janem Nep. také do chleba, a při tom, když to krávě dáváš, řekni tato slova: Dej Pán Bůh dobrý den. Koření od P. Boha stvořený, dávám to k mému spomožení, a jiným lidem k neuškození; k tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn a Bůh Duch Svatý. Amen — Z Aronova kořene dá se krávě při otelení 3 koláčky z chleba na Filipa a Jakuba, na sv. Jana Křt. také tak, a po otelení každý pondělek. Neb ty 3 koláčky dobře pomáhají, když je ta bylina na den sv. Jana Nepom. kopaná, a pak na Boží Tělo svěcená, mezi jinými kořeními, aby ji nebylo vidět. — Kdyby někdo tvým kravám užitek ujímal neb čaroval, učiň takto: Když krávu podojíš, tak asi za hodinu jdi ji zase dojít a obrať dížku (hrotek) dnem nahoru, a vem dva dlouhé nože a polož je na to dno křížem, a na to doj mléko; a co ho nadojíš, dej ho do nového hrnečka aneb baňky, dej na to novou pokličku, a k tomu od té krávy chyť moče a drobet kvasnic, za grešli černých špendlíků, 9 kousků skla, 9 lohových špiček, 9 trnových, 9 šípkových atd. všechno to do toho hrnečka a mléka dej, dobře ten hrneček nahoře okolo pokličky zamaž, aby žádná pára nevyšla, a postav to do horké pece neb kamen, aby ale žádný k oné peci nešel; jak se to zahřeje, tak ten člověk dostane tvrdosť svého života a píchání a zastaví se v něm všechno tak, že k tobě přijde jestli tak zahynout nebude chtít. — Chceš-li od krav mnoho mléka dostat, vezmi hybernelovou vodu, to jest bedrníkovou, umej nebo namoč s tím krávě vemena, pak dá mléka dosť. Též jinší prostředek, aby krávy mnoho mléka daly, totiž: Koření diblík, ještěrčí kořen, mornhornis, kozlíkův kořen, aronova brada, mořská cibule, mořské proso, černý kořen, černý kmín, bílá vratička, bílý podrazič, zdravý kořen, polej, řepka, toten, svatojanský kořen, sv. janský zvoneček, sv. janský chléb, čekanka, šafrán, kafr, čertovo lejno, Panny Marie mléko, voňavý kořen, silný kořen, P. Marie korunka, mistřikus, bílá tolita atd. to všecko ať je smíchané a ztlučené, dá se to krávě do nápoje aneb k lízání, a jest to k dostání v Praze na Malé Straně, proti Saskému domu u materialisty Leopolda Zdeborského v čísle 58. u Mostecké věže (!). —

Mimo to jsou i tyto prostředky: gazděna vezme nějaký zámek, zamkne ho, strčí pod másnicu a máslo se hned stluče. O tom zámku se praví, že zamkne čarodenici ruce. Nebo: nemůže-li stlouci, jde ke plotu, vytáhne z něho kůl a dá na jeho místo pichláčí (bodláčí), zaleje je smetanou z másnice a tluče jím jakoby stloukala, pak jde k másnici a stluče máslo hned. Nebo: položí jednoduše dva špendlíky křížem pod masnici a stluče hned.

Hospodář sám je bedliv toho, aby ze statku měl užitek co největší a chrání ho jak může. Užívá k tomu mnoho a všelijakých prostředků. Kupuje-li krávu, koupí tu, která má hodně špíny v uších nebo hnoje na kytách: taková dá mnoho užitku. Nemůže-li na trhu prodati krávy za peníze, jaké požaduje, ví, že by mu pak doma schudla. Aby se to nestalo, prodá ji jenom na oko nějakému čeledínovi za holbu kořalky, a zůstane tlustou. Při chorobě vážnější zavolá si gazda ke statku zkušeného a ve všem honěného „dochtora“ (božce). Má-li na př. kráva poděláno, pomáhá dochtor takto: Hospodář jde před dochtorem do chléva a tento jde za ním jakoby si ničeho nevšímal, ale vejde z leva, tak aby dobytek na pravo uhnul. Pak si nadojí ze „štrycha“ na dlaň a počapká tím krávu po „křížoch“, klobouk si dá na ruby a dá ho krávě na hubu. Po té smýče kloboukem krávě po hřbetě až na ocas a natahuje ji za ocas a zase dojí. Načež ji pleskne po křížoch, vezme kousek másla, namastí štrychy a kráva dojí. — Druhdy si pomáhá sám a to tak: Má-li dobytče poděláno, ukradne gazda sousedovi z voza svořeň, rozpálí ho v ohni, uhasí v nápoji a dá pak dobyčeti piť. Načež zanese svořeň sousedovi zpět.

Aby někdo statek ve chlévě neuřknul nebo vyjede-li se s ním poprvé orať, okouří se úročnicí nebo bahnitkou. — Vyjede-li se z domu, řekne se: Hoj, vijo, ve jméno Boží — posmekne se trochu klobouk a udělá se do vzduchu kříž. Nebo vyjíždí-li gazda, naplije třikráte před dobytek nebo dobytku do očí, aby ho nikdo neuřknul, udělá bičem na zemi kříž a jede.

Také se věsí dobytku na různá místa červená pentlička, aby člověk nebezpečný pohleděl dříve na pentličku než na statek.

Má-li se kráva otelit, dává se do pijačky zámek, bude pěkný býček. Když se telátko ulíhne nebo když někdo cizí do chléva vstoupí, aby neuřknul dobytka, řekne pokaždé:

Neúroku. Otelí-li se kráva na př. v zimě, tož nesou tele zadkem z chléva ven do jizby, aby tam uschlo a nezkolenčovatělo (nedostalo křivých noh) a aby se lépe odstavilo. Aby pak bylo telátko žírné (aby dobře žralo), vymaže se mu lejnem od matky huba a pak teprve se mu dá pit. —

Je-li hovado uřknuto, otírá se košilí, a to tak, že samici (krávu, kozu, kobylu, ovci, svini atd.) otírají košilí ženskou, samce pak (býka, hřebce, vola, kance atd.) košilí mužskou. Košile však musí býti z těla a ne z prádla. Nepomohou-li žádné prostředky jiné, užije se proti úrokům prostředku, který musí býti platným; neboť nad ten není již lepšího. Hovádko totiž nakouří se do nosu chlupy ze stydkého místa lidského, jež se zapálily na zpráchnivělém dřevě. Při tom platí opět pravidlo, že pro samce nutno vzíti prostředek z mužského, pro samici ze ženské. Je-li hospodář v cestě na př. s kravami a uřkne-li je někdo, musí prý si ten prostředek někde koupit. —

Když od sv. Pavla až po narození Páně dělá hospodář metlu a tou metlou pak ušustne kolem chalupy, tož neškodí potkani. Nebo potkana chytit živého, uvázat za krk a do vody nebo jinam ho dovést, aby jiní po jeho stopě šli. Tak se člověk zbaví i švábů. Zlomyslní lidé převádějí takovú žúžalu úmyslně do jiných statků.

Koupí-li se mašík a tento-li žere z ruky chléb a usušenou trnku, bude tlustý. — Zabíjejí-li někde svini, která dobře žrala, uřežou jí cecíčky na břiše a dají je do chléva, aby druhý mašík také se podařil. —

Dá-li si vozka kus provazu z oběšence do oprati, koně utáhnou jakékoli břímě. — Ukradne-li hospodáři někdo něco, vezme hospodář do ruky „řetaz“ a nemluvě třikrát jím zazvoní; tím se dozví, kde zloděje hledati. —

Šlohne-li někdo ovci, krávu, prase nebo cokoli jiného (i člověka) metlou, zůstane vše hubeným.

Dají-li o Štědrý den houserovi, kačerovi nebo kohoutovi česneku, bude ohnivým a udatným. — Sype-li gazděna na Štědrý den drůbeži zrno nevolajíc ji, drůbež bude se vždy domu držeti. — Sedí-li hus na vejcích a někdo sobě při ní hvízdá, housata se nevylíhnou. Malá housata nutno podkuřo-

vati, aby se zdařila. Pokladou se na ohrabečnici nebo na řídké síto a pod nimi se zapálí hnízdo, v němž se ulíhla.

Černá slepice přivádí zloděje, červená oheň, bílá smrt. — Chodí-li kury časně na hřadu, bude lacino, pozdě-li, bude draho.

9. Modlitba na zloděje,

aby nemohl nic ukradnouť (zastaviť ho).

Já vycházím s pomocí Boží, ochraňujž mně svatá Trojice Ježíš; jestli kdo silnější muž než Bůh, ten přichyl se ke mně, jestli jest z moci nepřítele, tedy Pán Bůh Ježíš mezi mnou a tebou zloději: Já na tě budu patřiti a na tebe zloději tři krůpěje krve majíce Krista Ježíše, kladu, první krůpěj na tvé plíca, druhú krůpěj na tvé játra a třetí krůpěj na tvé srdce a osobu, abys ty nemohl z toho místa ani jednoho kroku, ani půl kroku, ani čtvrť kroku učiniti, ani jakým způsobem se hnúti a tak se pevně držel a stál na tom místě, kde mi co ukradeš, buď to při domě aneb na poli, v zahradě neb ve včelíně aneb kdekoliv to místo jmenované jest toho člověka, abys tak pevně stál, jak byl Pán Ježíš třemi hřebíky na kříži přibit, a jak se hřebík ve zdi pevně drží, tak abys pevno stál a zůstal na tom místě, kde mi co ukradeš.

A jako voda stála v Jordáně, když sv. Jan křtil Krista Pána, abys tak stál a nikam mi nešel a já to tobě zloději na pokání činím, že musíš čtyřiadvacet hodin stáť a to ve jméno Boha Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.

Na počátku bylo slovo Bůh, Stvořitel nebe i země, a bylo všecko dobré pro člověka na zemi. A já takto pravím: stavím i tebe, zloději (muži a ženo), Bůh má své místo, stavuji tebe a tvého kroku tak dlúho, až já okolo svatého kříže obejdu, kdež sám Kristus Pán na něm viseti ráčil. Bůh mě pomáhej stavěti tebe při tomto včelíně (zahradě, domě, poli). Teď jsem si umínil jíti, Bůh Otec, Syn i Duch svatý, račiž při mně býti, aby mně žádný zloděj nemohl nic ukradnouti (při domě, v poli, v zahradě, ve včelíně). K tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý. Amen.

Kdo jest silnější než-li Bůh, ten přichyl se ke mně, aneb Pán Ježíš jest jméno jeho. Ježíš na věky kraluj a i král Židovský jeho titul. Amen.

Propuštění zloděje. S těmi slovy a silú, kterými jsem tě svázal, s těmi slovy a silú tě propouštím: Jdiž zloději ve jméno Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha svatého, ve jménu Trojice svaté. Amen.

Otče náš, jenž si v nebesích atd.

10. Modlitby a zařikačky bouřek a zlého povětří.*)

1. Činíme počátek s Boží pomocí a ochranú jeho božskú. Ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.

Zaženiž vás, zlí duchové i s tímto povětřím a krupami a krupobitím svatá a blahoslavená Trojice, jenž ste svržení od tváře Boží až do nejhlubší propasti a ještě se na tomto světě přenášíte a zlé nepočasy na zemi přinášíte a působíte, oheň síru a krupobití přivodíte, jenžto vám jest přikázána ústy Pána našeho Ježíše Krista, abyste vícej na zemi lidem, úrodám, štěpnicem ani statku (t. dobytku) žádnému neškodili. Zaženiž vás, odkud ste s tímto mračnem a povětřím přišli, svatá a blahoslavená Trojice. Tam jděte na pusté hory, doly, skály, tam kde žádný člověk neoře ani neseje a ten, kterýž ráčil nebe i zemi i vody i všecko, což v nich jest, stvořiti a sám je v své moci zdržuje, zaženiž vás Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, svatá Trojice blahoslavená. Amen. (Říkej Otče náš a Věřím v Boha, že bude platné.)

2. Ve jméno Boha Otce i Syna i Ducha svatého. Amen. Ve jméno Boha Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.

Ve jméno nejsvětější Trojice svaté, Boha Otce a Pána Ježíše Krista, Spasitele našeho a Ducha svatého. Kristus Pán zažeň přívaly škodné a odžeň přívaly, odžeň krúpy vodné, tak aby byla voda jasná, dešťová a tichá, jako byla v Jordánské řece, když Pána Ježíše Krista svatý Jan pokřtil. Pomni na nás milý Pane, jakož si přisáhl našim otcům: Abrahámovi, Izákovi a Jakubovi, aby si nedopouštěl z hněvu Svého na pole, vinice, zahrady, štěpnice škody. Zaklínám vás, anjelé pekelní, skrze Boha všemohoucího, kterézto Bůh s nebe svrhl, ze stolice nebeské a velebnosti Své svaté, kteřížto přinášíte a činíte

*) Modlitby tyto a zařikání mračen vůbec musí se díti pod širou oblohou. Zařikač nesmí nic jiného mluviti, ohlížeti se a musí tak říkati (formuli tuto), aby se nepotknul, sic mračno na něho spadne.

bouřky v povětří a posýláte kroupy na zemi, přes strach dne súdného a přes všemohoucího a všem zlým duchům strašlivého Boha. Zaklínám vás, anjelé pekelní, skrze nejsvětější svatou Trojici, aby ty krúpy od pol našich a zelí, zahrad a pasek odvedli a na pustiny jich obrátili, kde žádný neseje, neoře ani nekope, ani co jiného sadí. Abyste se v den súdný nevymlouvali svou chytrostí, žádný nás nezaháněl, žádný nás nazaklínal!

Protiv se vám Bůh Otec, protiv se vám Bůh Syn jeho Milý protiv se vám Duch svatý od obú pocházející a již již Svatý, Svatý, Svatý Pán Bůh zástupů, plna jsou nebesa i země slávy a velebnosti.

Kriste eleyson, Kriste eleyson. Povlaky, povlačice, povětří, povětřice, obracím vás na hory, na skály, na pustiny, kde žádný neoře, nekope, neseje aniž co jiného činí; tam vy jděte, tam sobě hrejte a tam přebývejte. Boží mocí a Pána Ježíše Krista a Kristus bude naším obrancem, Kristus odžeň zlé a škodlivé krupobití od nás, kříž Kristův nás zachovej ode všeho zlého. K tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn a Bůh Duch svatý. Amen. Staň se tak, milý Pane!

3. Pomoc naše budiž ve jménu Tvém, Pane, kterýž jsi učinil nebe i zemi. Amen.

Pán Bůh nebe i zemi stvořil, lepšít je počátek po Pánu Bohu a po jeho Synu nejmilejším, narozeném, umučeném a zase třetího dne vzkříšeném. Pomni na nás a na zaslíbení své, Pane, jakož jsi zaslíbil Abrahámovi, Izákovi, Jakubovi, Noelovi po potopě světa zachovaném, že je chceš milostivě vždycky ode všeho zlého ochraňovati a túž svú úmluvú jistotnú vystúpiti, že nechceš do súdného dne mstíti. Račiž ty hlasy volajících uslyšeti, aby nedopúštěl škodícímu krupobití z tohoto siného, zakaleného, škodícího mračna padnouti na vinice, štěpoví, zahrady, chmelnice, na pole, kdež jest naseto skrze práce rukou lidských a našich rozličných obilí k živnosti lidské i všeho tvoru jiného, mocí Pána našeho Ježíše Krista ukřižovaného a pro sedem slov Tvých svatých pokorných, kteréž jsi při Tvé hořké a nevinné smrti pro vykoupení všeho lidského pokolení jsouce od nevěrných Židů na kříži přibit smutně a pokorně zvolati ráčil.

Zaklínám vás anjelé pekelní, duchové povětrní, kteříž se nyní vznášíte v tomto povětří, neboť jest vás Bůh všemohúcí svrhl s nebe s trůnu velebnosti své svaté, jenž přinášíte a činíte v bouřech, povětří a vzbuzujete krupobití.

Zaklínám vás skrze hrozný den soudný, skrze všemohoucího a všem zlým hrozného Boha, abyste krupobití od osetých a sázených míst i od zahrad štěpovných odnesli a na hory, na lesy, na skály a vody obrátily, kdežto ani kdo seje, ani kdo sází, ani kdo štěpuje, abyste v den soudný nemohli říci: Žádný vás v moci Boha všemohúcího nezaklínal. Protiv se vám Otec nebeský, Bůh všemohúcí, protiv se vám Syn jeho milý, pán Ježíš Kristus, protiv se vám i Duch svatý, od obou nerozdílně pocházející:

Hagios, Otheos, Ischryos, Svatý, svatý, svatý Pán Bůh zástupů, plna jsou nebesa velebnosti, slávy Tvé. Tato mračna zakalená a bouřlivá povětří zažeň a všecky v ní neřesti nebo škodlivé krupobití, prosím, zažeň a zkaz Bůh všemohúcí, zruš je syn Jeho milý, rozžeň je na trní a pustiny Duch svatý, vše jeden Hospodin. Amen.

4. O, Pane Bože nejvyšší a nebeský Otče, kterýž řídíš a spravuješ všecko, nebe i zemi, prosíme tě pokorně: rač ukrutné bouření a povětří od nás odvrátiti, aby nám záhuby nepřineslo. O, milosrdný Pane Bože, nerač pršeti krupobitím na tvé země aniž zbij to, co jest na rolích našich, od člověka až do hovada. Nezbíjej také byliny polní, aniž lam a podvracuj stromy v krajinách našich. O Hospodine! Neuráželej krupobitím obilí naše, aniž vydávej prudkým střelám dobytky naše, na jmění naše ohni s nebe poslanému. Nevylévej na nás prchlivosti hněvu svého a metlu přísného trestání Tvého nepouštěj na nás. Nedávej místo déště krupobití, aniž oheň spalující zemi naši. Ale podle milosrdenství tvého obrať a proměň blýskání v déšť líbezný, aby skropil zemi naši ku vydání ovoce a užitku požehnání Tvého, Otče náš nebeský. Ostříhej nás od prudkých přívalů, kteréž by škodily obilí našemu a kteréž tuhým tokem všelikému zboží záhubu přinášejí. Zastav také návalné větry a vichřici, aby ani osení ani příbytkům našim nepřinášely záhuby skrze Pána našeho Ježíše Krista, kterýž s tebou Bohem Otcem i s Duchem Svatým v dokonalé jednotě Božské živ jest a kraluje Bůh požehnaný na věky věkův. Amen

XIV. O léčivých a čarodějných zelinách.

Každý člověk je na nějaké planetě narozen, a ta je buď dobrá nebo zlá. Buď je v životě svém šťasten nebo nešťasten. Někdo má takovou planetu, že uvidí i smrť, a to v podobě ženské (někdy i psa), která prý se často zjevuje v okolí domu, v němž někdo brzy umře. Na důkaz toho uvedu jeden „skutečný“ případ. Člověk jistý (z Halenkova) šel na besedu ke vzdálenějším sousedům. Tu „najednúc uviděl v polu před sebú robu celú bílú, kerá pořád růstla a věčí a věčí byla. On sa í chcel vyhnúť, leč nakerú stranu sa pohnúl on, na tú stranu i ta roba“. Tu jal. se člověk ten modliti růženec, a tož ta roba dala se na příky přes pole a ztratila se. Ten člověk, protože „naň to ani strachu nepustilo“, šel šťastně dále. Ale na druhý den umřel v nejbližší chalupě jistý sousedí, jemuž říkali „kaprál“.

Než-li však dojde s nemocným ke smrti, hledí si Valaši různých prostředků. Ne aby zavolali lékaře, nýbrž zajdou k různým „dochtorům“ venkovským neboli „božcům“ a „bohyním“, zaklínačům to nemocí, po případě léčitelům rozličných, divně a jinačích neduhův, jimiž člověk občas je stížen.*)

*) V Roketnici (u Vsetína) je velmi vyhlášený „dochtor“ Jan Slováček, který nejenom že zaklíná různé nemoci u dětí a dospělých, ale různými odvary zelin pomáhá lidem trpícím, ano i na zlámaniny je daleko široko volán. Největším pramenem jeho doktorské učenosti je Mathiolův Herbář, z něhož zná každou bylinu i s latinským pojmenováním nazpaměť. Velmi bystrý človíček! Druhý „dochtor“ je v Jasence, rovněž u Vsetína, jménem Ječmének, který se však nejvíce zabývá zaklínáním.

Ale i v domácnosti leckterá gazděna nebo zkušená stařenka zná se předobře v léčení domácím. K tomu jí slouží domácí apatyka, snůška to rozmanitých sušených „zelin“, jíž pilně v rozličných nemocích u domácích svých používají. Některých ovšem lze užiti toliko v létě, dokud jsou byliny svěží. Takovouto (ač sotva úplnou) apatyku valašskou podáváme laskavému čtenáři v následujícím, ujišťujíce ho, že přiloží víru ke mnohým „zelinám“, kterým úplně důvěřuje také „gazděna“, po případě „bohyně“ valašská. Pomáhá-li veliká řada zelin od neduhu tělesného, jsou opět některé zeliny, jež i v potřebách duševních i v mravních nezůstávají beze všeho účinku. Jsou to zázračné, čarodějné byliny, které se člověkovi k službám vždy zamlouvají.

Bahnitka (Andromeda), zelina podobná rozmarině. Jí se podkuřují krávy, chorují-li nebo vedou-li je ponejprv na pastvu, aby jich lidé neuřkli. Dává se také odvar z ní ženám píti, aby potratily.

Balšánek (máta, Mentis aquatica). Dyž bolí na dolince, paří se a přikládá na žalúdek.

Bílý kořen (krtičník, Scrophularia nodosa) otvírá a táhne bolačky.

Blín (Hyosciamus niger), listí jeho na bolačky, jež se podebírají; táhne a hojí.

Břečtan (Hedera helix) sa může vařit od bolení hlavy nebo na rány.

Bukvica (hruščice, Betonica officinalis) je dobrá proti sůchotám.

Celigana (cendelia, lišejník, laštovičník Chelidonium maius) od nátky, od bředu (bradavice, lišaje) na ruce, aj na zuby, bolí-li, je užitečná. Též od štípání ve tváři a od zlámanin. Šťávou se natírá.

Cerel (Apium graveolens) dyž je zastavený moč, aj dobytku, aj dětom.

Cibule má velikou moc. Ta z devíti dvorů nemoc táhne a má odpuzující účinek na vodníka. Kdo má při sobě cibuli nebo kousek chleba dvakrát pečeného, nemusí se vodníka báti

Čaganka (čekanka, Cichorium intybus) upotřebuje se ve mnoha nemocech (zvl. píchání v nohou napařuje se odvarem jejím), a děvčata se ňú šůstajú, aby se vdaly. O čekance se bájí, že v čas hrozné vojny, kterou strhne válečník Goj-Magoj, z lidí jen ten ostane, kdo se pod ni schová.

Černobýl (Artemisia vulgaris) je nejdůležitější rostlina, kterou musí každý bohoň (zaklínač) nebo bohyně v zahrádce míti. Je to v pravdě „nejhlavitější“ bylina, neboť už přísloví praví: Černobýl — otec bylin, koní ňatka — bylin matka. Pod černobýlem je též jako pod hořkým lopúnem uhlí, které se musí na den sv. Jana Křtitele mezi $11^{3}/_{4}$—12 hod. polední vykopati, na drobno roztlouci a s vodou vypíti. Pomože to aj od smrtelného vředu.

Černý kořen (Symfytum offic), šťáva se kape na rány. Utlučený močí ve vodě a tu vodu pijí také proti zimnici.

Červík (Verbascum blattaria), má-li dobytek chromačku, vaří se a máčejí nohy.

Červivec (Polygonum persicaria) na vymačování ran, aby se jich mouchy nechytaly.

Čistica (stořišek, Clinopodium) je proti vyraženině.

Dívčí láska (Lychnis chalcedonica), tú nosíja dívky při sobě, aby se líbily a brzo vdaly.

Divizna (Verbascum thapsus) je dobrá od kašlu, mast na otevřené bolačky, květ se usuší, roztluče a se sádlem smíchá.

Dobrá mysel (Origanum vulg.) Ta se nechá schnúť, potem sa dělajú z ní prášky a tema sa zasýpajú „hoščičné“ (hostcové) rány. Také je dobrá na koupel.

Heřmánek (Matricaria chamomilla) pomáhá v žaludečních nemocích (od moření, žrání). Odvar jeho na podebraniny.

Hlaváček (Adonis vernalis) pije se proti kašli a přikládá se na „bolačky“.

Hlístník (Erythraea centaurea) vaří se a pije proti „hlístám“.

Hořčica (Sinapis alba) dyž má žírku (moření) hovado aj člověk.

Hořký jetel (Menyanthes trifoliata), odvar je od běhavky a k posile žaludku.

Hromotřesk (netřesk ob., Sempervivum tectorum) od štípání v hlavě. Tluče se a šťáva se cedí do uší. Dobře je, když se ta šťáva se ženským mlékem smíchá. Na zapálený otok též dobrý.

Jitrocel kopinatý (Plantago minor), šťáva jeho nakape se na jiný list a přikládá se na rány sečné; též řebříček i listí jahodové se na rány sečné přikládá.

Kartus (kuklík, Geum urbanum, Benediktenkraut) vyhlíží jako střeva (!), vaří se pro „vyčiščění“ žalúdka.

Koní ňatka (koní mňatka, Mentha pulegium), „bylin matka“, dává se do koupele nemluvňat nebo se jí také umývají dospělí, aby sesílili. Dobrá je též od štípání v hlavě nebo v kterém údě koli; vaří se a máčí se v tom.

Kopytník (Asarum europaeum) pije se od bolestí v žaludku.

Kopřiva (Urtica dioica), dobrá proti uštknutí hadímu. Rána se jí ve vodě tře.

Koščival (Symphytum offic) od zlámanin. Zláme-li se některý úd, smaží se bylina, tluče pak mezi kameňami a se sádlem se přikládá. Proti píchání též. Viz. Černý kořen.

Kropáček (petrklíč, Primula offic) proti kašli.

Krvavičník (Chelidonium maius) krouti a dávají na požaté rány. Viz Celigana.

Láskavec (třezalka, Amaranthus caudatus) nosí milenci při sobě, aby se vábili. Děvčata dávají ho za kordůlku, aby měla hodně záletníků.

Lípový květ jest všeobecným prostředkem od kašle a plicních neduhů vůbec.

Líska (Corylus avellana). Do ní nemá práva hrom. Kdo má při sobě léskovou halůzku nebo si sedne pod lésku, tož je před hromem jistější než před hromosvodem.

Lopún hořký (Arctium lappa) je proti opuchlině a píchání v bokách, potírají ho medem a přikládají. Pod lopúnem je uhlí zázračné. (Srov. Černobýl.)

Lúbeček (libiček, Lentiscus) má podobný účinek na milence jako láskavec. Mimo to odpuzuje lúbeček od domu hady; též pomáhá od bolení v krku, kouří-li se dutá jeho lodyha.

Mateří dúška (Thymus serpyllum) na koupele posilující, na koupání bolavých nohou. Vaří-li a paří-li se kdo nad ní, přestane štípání v hlavě a v uších.

Mléč (Lactuca vitosa), dyž sa požne přiložiť na ranu.

Myšinec (myší ocásek, Achilea millefolia) je od moření v břichu a od hlíst.

Nátkovica (Cynopedium vulgari) zahání nátku, bolení zubův i břicha; přikládá nebo nakuřuje se.

Oliandr (Nerium oleander), listí jeho proti svrabu.

Páteřčí (cizrno? Cistoseira) na bolačky a děti koupať.

Petržel (Petroselinum sativum). Která gazděna dává „statku“ do soli něco petržel na sv. Jana setého, té neuškodí žádná čarodenica. Dává-li se něco kořene zlatohlavového,

vždy lépe se vidí a dobře prodá. Týž účinek má i z oběšence provaz. Petrželí, usuší-li a uvaří-li se a pije-li to nemocný, tož žene na moč a tím uchází nemoci.

Pchálé (bodlák, Carduus) od štípání v nohou.

Plícník (Pulmonaria offic) od plic a kašle.

Podbíl (Tussilago farfara) užívá se na odbiračky a na bředy; při chrlení krve pije se z něho thé.

Polýnek (Artemysia absynthium) od moření a žrání, od katarrhu, čistí žaludek.

Posed (posedový kořen, psí víno, Bryonia alba) je dvojí: pro lidi a pro dobytek. Roste na plotech jako fazole a velice se „kříbí“ (rozvětvuje). V sedmi letech je velmi veliký, ten pro lidi má potom už podobu lidskou (dětskou*), ten pro dobytek má zase podobu nějakého zvířete buď mašíka (vepře) nebo „telate“. Pro lidi je od vředů a všelijakých bolaček. Ale čarodenice dávají jenom listu, jiného nechtí dáti; kořen dávají svým kravám do „pitky“ (nápoje), zvláště jdou-li na vesno ponejprv na pastvu, aby posbíraly užitek (mléko) po druhých kravách. Za týmž účelem dává se také kafrová voda. Který člověk užil léku z tohoto posedového kořene a zpovídá-li se to, nedostane rozhřešení. Pos. kořen stává se v 8. roce čertem, a kde je v zahrádce, dělá sedmi okolním dvorům (gruntům) dobře. Kdo ho zasadil, má dlouhou, těžkou smrť.

Potměchuť (Solanum dulcamara) proti prašivině, roztlučená se solí a octem.

Přeslička (Equisetum arvense) usušená, pak vařená a pitá, žene na moč při některých neduzích (bolení a j.), a tím nemocný se pozdravuje.

Přítržný kořen (rozrazil, Veronica offic) uzdravuje trubice krční, žene na pot a moč pije-li se odvar jeho.

Psí jazýčky (jitrocel malý, Plantago minor) jsou od zimnice, musí jich však býti 77 a jenom šťáva se z nich pije na „ščutrovo“ (lačný žaludek). Jsou také od bolaček.

Rabarbora (reveň, Rheum), odvar její proti vyraženinám.

Rmen (Anthemis nobilis) pije se proti žrání v břiše.

Rosa sluneční (Potentilla reptans), jež roste jenom na Radhošti; ranní rosa její omlazuje tělo, když se jí umívá, též jest od zubů.

*) U haličských Rusínů je pověra, že posedový kořen vyrůstá z děcka, jež „pokrytka“ (závitka) zadusí a pod plotem zakopá. Viz Fr. Řehoř ve Zlaté Praze 1893, 447.

Rozrazil, viz přítržný kořen.

Ruta (routa, Ruta graveolus) proti koleře, suchotám a j.

Rváč (plavuň, Lycopodium clavatum) je zrovna čertova zelina. Podoben je mechu nebo ruskému rozmarinu. Když se vysype tráva z nůše do vody, všecka jde dolů vodou, jen rváč jde „hore vodú“, po čemž se pozná. Neboť i tráva stejného druhu není všecka rváčem. Kdo má u sebe rváče, je nepřemožitelný, nikdo ho neošidí, všecky zámky jím otevře. O děvče, které má rváče za ňadry, hoší se rvou. Má-li prodavač na trhu rváče, jde mu zboží na dračku; okamžitě vyprodá. Kdyby jej někdo pohodil do stavení tak, co by žádný nevěděl, strhne se v tom domě veliká hádka a pohoršení je hotové. Rovněž i u muziky, hodí-li kdo rváče na zem, hned se všichni do jednoho pervou. Užívá se ho i od bolení nohou a očí.

Řepík (Agrimonia eupatorium) je od kašle nebo suchot „aj kúřit sa móže“; také rány čistí (vymývají se). S rozrazilem (verunkou) pije se odvar jeho i ku posile žaludka.

Stříbrník (mochna, Potentilla argentea). Dá-li si děvče do pravého střevíce kvítek stříbrníku (nebo zlatohlavu) a jde-li na „muzigu“, všem chlapcům bude se líbiti a všichni budou na ní tolik čehosi pěkného vidět a stejně bude v kole. Též je jako obkladek od bolesti hlavy a od všelikého dření dobrý.

Suřanka (suřanek, tolije bahenní, Parnassia palustris) je mocná zelina. Té se i čert boji. O tom je následující pověst. Čert uchytil jednou jakousi děvčici a když ji v povětří hodný kus nesl, chtěl si odpočinouti a sedl si s ní na louku. Na té louce rostlo mnoho suřanky, ale čert si toho nevšiml. Ale když chtěl děvčici dále nésti, nemohl se jí nijak uchopiti. I poznal čert, že tu je po jeho moci a právu do dívčiny a snažil se s ní z toho místa co nejdříve pryč dostat. Nésti ji však už nemohl, musela tedy kráčeti podle něho.

A suřanky bylo tam až po kolena a takové pěkné a bujné! Tu praví čert k děvčici: „Zdvihni si kasánku, vleče sa ti po suřanku!“ — A tak to trvalo už chvíli, až děvčeti to bylo divné, co ten čert o suřance stejně tolik mele a „na tož“ (na vzdor) utrhla hrstku suřanky a zastrčila si ji za pás a tak si od čerta nevědomky pomohla — opustil ji. — Když má tedy člověk u sebe suřanku, tož nemá ani čert do něho moci.

Salvěj (Salvia offic) pije se od bolení na prsou.

Třezalka (krevníček, Hypericum perforatum), odvar z květův od kašle a plic.

Úložníček (Lysimachia numalaria) je „osožný“ (užitečný) „dyž ženská ztrhne z místa (pohne namahavou prací plodem)“ nebo k hojení vředu.

Úročnica (Anthyllis vulneraria) je dobrá od úroku. Sbírá se před sv. Janem Kř. dokud je vkvětu, od východu slunce až do poledne. Tenkráte je nejužitečnější. Dává se statku se solí do pitky. Statek je čilý, nechytí se ho tak snadno úrok, a máslo je pěkně žluté a chutné. Za tím účelem se též látky (krajáče) vymývají žahavkami (kopřivami). Úročnicí okuřuje se dobytek, vyhání-li se poprvé orat. Úročník (Silene inflata), pomáhá od úroku člověkovi.

Verunka, viz rozrazil.

Volejka (řepka olejná, Brassice napus oleifera) má skoro touž vlastnosť jako rváč. Jede-li na př. gazda s obilím na trh, má ji míti při sobě, tož „sa o jeho obilé kupci perú“.

Vrátka (vratička, Tanacetum vulgare) se suší a dává kravám lízať se solí, aby měly chuť ke žraní; též je proti černé chorobě.

Zlatohlav (Lilium martagon), viz petržel a stříbrník.

Zlatolič (Salix aurea) listí se vaří a pak se dělají koupele proti súchotám, zvláště u dětí. Odvar kůry také proti zlátence.

Zuzanka (Teucrium chamaedrys) proti súchotám.

Zvoneček (Companula) má tu zvláštní moc, že když si děvče má někoho vzíť a pomyslí si naň, tož teče z byliny té krev, a „dyž ho nemá dostat, tož voda!“

* * *

Pobožnější gazděny, aby své svědomí uchlácholily, dávají na Nebevzetí P. M. (15. srpna) některé zeliny v kostele světiti, jako černobýl, úročnici, polynek, heřmánek a j. Odvar z nich pak dávají (jak praveno) statku i domácím píti, „moří-li nebo žere-lí je v břuchu“ nebo když se kráva otelí. Svěcení takových zelin děje se někde i na Hané, buď v týž den anebo v oktáv Božího Těla.

Do každého konečně druhu obilí, které se na vesno seje, dá se svěcené vody a tři „kotěnky“ (kočičky), aby se urodilo a kroupy nepotloukly.

Za bouře rozžíhají se hromičky a na oheň hodí se několik kotěnek. Jejich kouř seslabuje moc zlomyslných převa-

děčů mračen. Takový převaděč mračen musí dobře věděti, co k tomu patří a jak se při tom chovati, nechce-li zle pochoditi.

Jeden převaděč na př., když mračno vedl, měl na sobě „košulu v suché dni pranú“. Ale v suché dni (a v pátek) se nepírá ani chléb nepéká. Padaly-by za trest kroupy a v každé kroupě našel by se luh. Ta košula tedy nadělala milému převaděči mnoho těžkostí, ale „přeca sa držél“ a nedal mračnu spadnouti, až najednou uslyšel z mračna hlas: „Neudržíš! darmo tvoje všechno říkání, lebo na sobě máš košulu v suché dni pranú. Nechceš-li tu zahynúť, tož košulu shoď!“ — Tož poslechl toho hlasu a košili shodil a v tom kroupy hrk před něho a 7 neděl na tom místě tály, co taká tlúšť jich byla.

Kdyby byl ještě okamžik se meškal, bylo by jej mračno zasypalo.

XV. Pranostiky.

Z dob XV. a XVI. věku, kdy předpovídání osudu lidského na základě pohybu hvězd kvetlo, čili tak řečené hvězdopravectví (astrologie) všeobecným bylo, z oněch dob, pravíme, udržely se až na naše časy mimo jiné také pranostiky o povětří čili předpovídání o povětrnosti, jež se zakládají na rozličných, druhdy nahodilých věcech, zejména však na rozmanitých úkazech přírodních. Zvláště mezi lidem rolnickým, pohybujícím se ustavičně v Boží přírodě, jsou pranostiky rozšířeny, které na základě dlouholeté zkušenosti jistou pravděpodobnost do sebe mají, aspoň tak jistou, jakou ji mají za naší doby meteorologické stanice pro vzdělanější třídy občanstva.

Východiskem pranostik jsou ponejvíce dni některých svatých a světic v roce, zvláště pak čas vánoční je oblíbeným ku proroctví o povětrnosti, a to druhdy i ku proroctví, jež se vztahuje na celý následující rok. Nezřídka jsou i jiné nahodilé zjevy přírodní, ba i věci všední, prorokem do budoucnosti.

Leden. Prší-li a sněží-li v lednu mnoho, stromy, vrchy a doly škodou trpí. — Je-li jedna veliká zima, tož dvě, tři po ní nestojí za nic.

Únor. Napije-li se pták na Hromice z bařiny, bude neúrodný rok. Na Hromice kalůžky, ukážka na jabka na hrušky, (budú jabka aj hrušky). — Na Hromice kopalinky (kopno, sucho po sněhu), uschovávejte obědinky (píci). Na Hromice chumelice, netrvá pak zima dlouho více. Vyleze-li jazovec na

Hromice z pelechu, jistě se pak schová a tak brzo nevyleze. — Tmavé Hromice dělají ze sedláka panice. Mnoho sněhu, mnoho sena, ale málo žita a ovsa. — Hromice teplé a jetele, je sníh svatodušní neděle. — Jak vysoko děvčata v končiny skákají, tak vysoko narostou konopě i len. Hospodář může v masopustě na dvoře radši vlka vidět než „nezaoblečenou“ robu. Najde-li sv. Matěj klobůky (sníh) na pňoch, tož jich sháže, nenajde-li, tož jich nasáže. — Trefí-li Matěj na otevřené vody, tož je zavírá, a trefí-li na zavřené, tož je otvírá. — Matěje, k vesnu naděje, Josef s Marijú, zimu rozryjú.

Březen. V březnu (některý den) veliká mlha, za sto dní veliká voda. Březnové mlhy, letní deště. Když kukačka skoro z jara kuká, bude úrodný rok. Zaseje-li se dopoledne semeno, tož brzy sklíčí. Prší-li na Veliký pátek, bude rok žízniv (t. j. byť i hojně časem pršelo, přece málo to vydá, země bude vždy suchá). Z jara říkají hospodáři: Z měch déšťa a zhrsť blata; ale na podzim: z hrsť déšťa a z měch blata. Zhřívá-li se pavouk v lednu na slunci, v březnu přikrývá sedlákům klobouky.

Z těch 12 měsíčků nejhorší je na sedláky měsíc březen.

Jednou při poradě říkal březen lednovi, že kdyby měl on takovou moc jako leden, že by v jeho čas musilo tele v krávě zmrznouti.

Nezamrzne-li celou zimu kámen ve vodě a tele v krávě, tož v měsíci březnu-li uhodí zima (ta bývá totiž nejkrutější). Spíše může na poli viděti hladového vlka než hladového oráče (je-li v březnu tuhá zima).

Duben. Mokrý duben přináší dobrý rok, proto suchý duben nebývá sedlákům po chuti. Na mokrý duben přichází suchý červen. — Bouřky v dubnu zahánějí mrazy. — Je-li bouřka před Jurím, bude ještě zima, ale také: časné bouření — pozdní hlad (bude úroda). Svatý Juří — trávu bůří. — Jak dlouho před Jiřím žáby křičí ($^{24}/_{4}$), tak dlouho po Jiřím mlčí. — Vozí-li kdo na křížové nebo suché dni hnůj, nebude míti na poli úrody. Krátké stopky u iskerek polních (chudobek) jsou znamením, aby hospodáři ne časně z jara, ale později seli.

Jak se zemáky na nově (měsíce) sází, moc kvetou a málo je pod nimi. Ohrnují-li se zemáky na den sv. Jana Kř., tož jen kvetou, ale se neuvedou. Tak se to má i s ostatní prací. — Stromy sázeť nejlépe, když jde druhá čtvrť dolů; čím více

dolů, tím lépe pro ovoce. Štěpiť také tak. — Kvete-li strom ve dvou čtvrtích (měsíce), není ovoce stálé, vezme porušení. — Kdo si hledí stromků, má chválu od potomků.

Květen. Chladný máj, ve stodole ráj (nebo: chleba ráj). Je-li na Jakuba zamračeno, bude ještě mnoho sněhu. — Zima a mráz v květnu jsou vždy ovoci a rostlinám škodlivy; čím však příjemnější povětrnost v březnu a dubnu, tím horší v květnu. — Odkvete-li strom v jednom měsíci (květnu), bude hojnosť ovoce. Kvete-li ve dvou (koncem dubna a zač. května), není na ovoce mnoho naděje (mrazy!). — Když žabí peřiny (žabince) plují prostředkem potoka, bude suchý rok, plují-li u kraje, bude mokrý rok. Prší-li na sv. Žofii, nebude trnek (ovoce). Na sv. Žofii nad kterou dolinou mlha se snese, tam nebude ovoce. — Na Urbana ($^{25}/_{5}$) se seje dopoledne oves a odpoledne pohanka; ale urbanského ovsa už je málo, tak jako z havlovéj rži (neskoro je to seto, přicházejí mrazy). Překročí-li kdo přísadu (na zelí), neporoste už přísada více. — Ukradne-li někdo z pole přísadu nebo něco jiného, nebude na tom poli úrody. Na vodnáře a štíra ať nesází nikdo zemáků, zčernají a chrobáci je požerou. Též oharky (okúrky), přísadu a kvaku na plný měsíc neradno sázeti, neboť kvetou na plano. — Když zahřmí ponejprv nad holou horou (nerozvinutým lesem), každého zloděje lapnou.

Červen. Hromobití v červnu oznamuje pochmúrné léto. — Severní vítr v červnu je dobrý, ale nesmí býti příliš studený. Říkává se, že věje žito do hnoje. — Slunečný rok, radostný rok; blátivý rok, chudobný rok. — Má-li duha konec v dolinách, budou plúty (plískanice), má-li na kopcích, budou časy (pěkné). Prší-li a dělají-li se na bařinách buňky bude dlouho pršeti. Prší-li na Boží tělo, nelze vymísiti těsto, nebo je řídké. Je-li do sv. Jana Kř. (24. června) sucho, aby po Jáně o déšť neprosil. Prší-li na sv. Jana Kř., jsou ořechy chrobačlivé (červivé). Na sv. Jana Kř. nechce nikdo prvý vyháněti dobytka ráno na pastvu: znamenalo by to neštěstí v hospodářství. Naproti tomu na Boží hod svatodušní se pasáci s vyháněním dobytka předbíhají. Prvnímu, který dorazil na pasínek, volají: „Vydři pole!“ „Vyžer pole!“ — což značí pro hospodáře velikou úrodu. Poslednímu říkají „záprtek“. Po celý den se také róchá bičem. Kolik dní po sv. Janě Kř. kukačka kuká, za tolik rýnských bude réž (žito).

Červenec. Prší-li na Medarda a Prokopa (4. července), zhnije mandel aj kopa (obilí i sena), nebo nevyschnou břehy po 40 dní. Od těch dob (1863), co přeložen jest svátek sv. Cyrilla a Methoda z 9. března na 5. červenec, bývá vždy větší a větší zima a léta jsou chladná a škaredá. — Udeří-li kdo na sv. Abdona (30. července) týlem sekery do stromu, do podzimu strom uschne. — Rovněž tak na Stětí sv. Jana (29. srpna). — Když se často blýská a pohanka zasedá, bude málo zrna. Je-li bouřka ráno, bude i večer, vrátí se. — Je-li na nebi mnoho hvězdiček, bude pršet nebo bude mlhavo; je-li jich po řídku, budou časy. Je-li mnoho komárů, bude málo ovoce. — Hřmí-li často, jest úrodný rok.

Na den Rozeslání sv. apoštolů (15. července) odkud věje vítr, odtud přijde draho (t. j. tam je už drahota a přijde k nám). — V čas krupobití dají-li se tři kroupy za ňadra, přestanou padat.

Srpen. Na Proměnění Páně (6. srpna) nesvážejí lidé obilí do stodol, aby nevyhořely nebo hrom do nich neuhodil. Sv. Bartoloměj zlomí letu hlavu (24. srpna). (Bartolomí hlavu letu lomí.) Nejsou-li hřiby, nebude sněhu. Nechávají-li se stopky na trnkách, budou na rok zase trnky. Je-li moc hřibů, bude moc sněhu. Když trnky nebo jiné ovoce lehko od stopek odpadává, bude na rok mnoho ovoce. Zraje-li ovoce, očekává se teplý a příjemný podzim.

Září. Čeho srpen nedovaří, toho září neusmaží. Ale také: Září víno vaří. Urve-li se zelí, seno se zkazí. Hřímá-li po sv. Bartoloměji, bývá ještě teplo; když před Jiřím, bude zima. Neprší-li na sv. Jiljí, domýšlejí se suchého podzimku. Je-li na sv. Matouše (21. září) pěkné počasí, potrvá čtyři neděle. Který den padá na podzim první sníh, ten den nesíti ani lnu ani přísady na vesno, neboť přijdou na to mušky. Padá-li na podzim list zrovna pod strom, bude lacino; pak-li se točí na všecky strany, tož jde chléb ze všech stran.

Říjen. Jaké léto, taká zima. Bylo-li velké horko, bude tuhá zima. — Je-li dlouhý kořen na ocúnu, bude dlouhá zima. Když letí divoké husy, bude za 14 dní sníh. — Jsou-li borové šišky na borovicích ve vršku, bude veliká zima na kopcích, pak-li na dolejších větvích, tož bude holá zima v nížinách. — Je-li dlouhá zima, bude moc ovoce. — Na Šimona (a) Judy (28.) zima leze z búdy a nemá-li moci, přijde na Vše svaté v noci

Listopad. Má-li martinská husa černou kobylku, bude tuhá zima, má-li světlou, bude zima mírná. — Sedí-li o sv. Kateřině (25. list.) kačena na ledě, o vánocích bude sedět na blatě. Kateřina na ledě, vánoce na blatě (a opačně). Dá-li se na sv. Ondřeje (30. listopadu) do sklenky voda a má-li býti rok následující mokrý, tož ta voda vrchem přeteče a ostane mokré dno; má-li býti suchý rok, tož voda nevysychá. Jsou-li na sv. Ondřeje kapky na stromech, bude mnoho ovoce. Tančí-li se v čas adventní, trnky opadají se stromů zelené.

Prosinec. Od sv. Lucie až do štědrého dne je 12 dní. Tu gazda každého z těch dní načrtne křídou na trám (nebo na dvéře) jizby své kroužek a do něho křížek ⊕. Načež pozoruje počasí každé čtvrti dne: mútná (pochmurná) čtvrť dne se v kroužku začará (dle jakosti mraků); čtvrť bez mraků zůstane čistou. Den, kdy na př. od půlnoci byl by úplně jasný, odpoledne však až do 6 hodin večer poněkud zamračen a zbývajících pak 6 hodin obloha úplně by byla mraky potažena, vyhlížel by takto: . Tak pozoruje a črtá každého dne. Výsledek pak je obrazem počasí příštího roku, a to v ten způsob, že každý kroužek znamená měsíc příštího roku dle místa, jež v pořadí zaujímá. Čtvrti kruhu znamenají čtvrti měsíce. — Druhdy značí oněch 12 dní prostě 12 měsíců příštího roku. Jaké počasí některého dne, takové počasí bude na rok toho onoho měsíce. Kdyby na př. pršelo 8. dne, bude 8. měsíce (v srpnu) též pršeti. Takový „kalendář“ je prý úplně spolehlivý, všecko se vyráčí (splní).

Na štědrý večer rozkrájí gazda cibuli na 12 kouskův a dá do těch jamek sůl; tož která jamka ve kterém kousku (dle pořadí) je suchá, tolikátý měsíc v roce bude suchý, která je v některém mokrá, tolikátý zase měsíc bude mokrý. — Téhož večera uváže se na vůz (na trám) kousek chleba a kousek vdolku (koláče) vedle sebe a haderkou se pevně obloží. Potom se to až na Boží hod u oběda rozváže. Které místo pod oběma božími dárky je více rezavé, toho bude menší úroda: buď rži nebo žita. — Je-li na štědrý den večer jasno, urodí se mnoho hrachu. — Jsou-li na vánoce bařinky, je mnoho ovoce.

Na konec dokládáme: Lidé dělají kalendáře a Pán Bůh časy!

XVI. Pověry o pokladech.

Pověry v kouzla a čáry byly druhdy (a jsou poněkud až posud) mocnou vzpružinou k činům a podnikům, tu smělým a odvážným, tu dobrodružným a nepěkným, neřku-li nemravným. Kulturní historik a ethnograf nesmí arci ani těchto výstřelků povahy lidové znevažovati, ale musí s nimi účtovati, chce-li pravou charakteristiku, pravý povahopis toho neb onoho kmene nebo národa podati.

Příroda je nezkaženému lidu dosud nejen živitelkou, ale i přítelkyní vroucí, k ní se obrací v radosti i žalosti, s ní plesá a truchlí, od ní nadívá se pomoci v různých případnostech života, s ní se i při posledním vzdechu loučí. Řádky těmito chceme dolíčiti onu neobmezenou důvěru, jižto chová Valach k matičce přírodě, aby mu dopomohla ku bezstarostnějšímu životu — k penězům.

Není to ona lačnost bezměrná, jež našeho obyvatele hor bezkydských pohání k mamonu, není to ona hříšná zásada doby císařské ve starověkém Římě, kterou charakterisoval básník slovy: auri sacra fames (proklatá touha po zlatě) a za kterouž se i nynější moderní materialisté honí, nikoli — Valach je příliš skromný, než aby chtěl zlatem plýtvati a příliš zbožný, než aby takové hříšné touze se poddal: chce pouze pohodlněji ten život na zemi si upraviti, a jelikož stráně

a vrchy jeho mu nerodí tolik, aby mohl druhdy i četnou rodinu vyživiti, domáhá se jen toho, čeho bez hříchu dosíci si troufá, „aby měl pomoc na nejaký čas“. Hledá-li Valach „poklady“, neštítí se užívati i prostředků církevních a náboženských, jako modliteb, svěcení svic, aniž by mu napadlo, že se dopouští svatokrádeže, používaje prostředků těch pouze k tomu, aby zlé mocnosti odpudil z místa, jež mu příroda, věrná družka jeho, jako „pomocná“ byla naznačila.

Kde jaký znamenitější vrch na Valašsku, kde jaká značnější skála nebo roklina, nebo i pamětihodnější místo vůbec, všude prostoduchému Valachu kyne poklad, všude zlatá nebo stříbrná ruda. K pokladům těm ukazují cestu buky a jedle, na nichž buď ruka naznačuje ono vytoužené místo, kde kopati má a kde „šachtu“ k rudě nalezne, anebo jsou na týchž stromech hotové nápisy, udávající tomu, kdo čísti dovede, kde by se pokladu dokopal. —

Dostala se mi knížka do rukou, psaná r. 1828. jakýmsi Tkalcem, s níž laskavého čtenáře na potvrzenou hořejších řádků seznámiti hodlám. Knížka tato obsahovala nejprve všechna místa, kdež „rudy“ nebo poklad nějaký nalézti lze, pak popis a ponaučení, kterak pokladů oněch dobyti možno. Že pak názory o pokladech posud mezi lidem jsou stejny, nebylo by těžko doložiti.

1. Kde jsou poklady.

Na příklad:

V Radhošti jest jedna hlína červená jako krev a v ní zlato ryzí z větší polovice, že by ním moravskú i českú zemi zaplatiti mohl co ta hlína v sobě obsahuje, jen že jí těžko najíti; než valaši s kozami ji nacházejí, nebo sobě nohy obarví.

Proti mezříčské šibenici v tom potoku jest rokyta, na ní jsú litery řecké vyryté a od té rokyty na devět šlapějí hledej, najdeš kameň, na němž je klíč veliký vyrytý, pod tým kameněm jest šachta, v ní je zlato čisté a jest prameň jako krokva, při němž jsou i ty železa, čím to dobývati máš, a na tom kameni je léska zrostlá. Bral (t. j. toho zlata) Buryjan řemesla tkalcovského z místa Klatov, a ten spis po jeho smrti nalezen jest roku 1585.

V Kadném potoku stojí jedla, na ní ruka vyrytá o dvouch prstech, ukazuje k potoku, k slunci východu. Z druhé strany stojí buček, na něm vyřezaný kalich povede, dolů je bařina, v té bařině je zlato potočné jako bob aneb hrach a je černé jako smola, a když ho roztlučeš, bude pěkné a čisté zlato.

Já kněz Václav velmi nemocen, i nerad bych toho u sebe zanechal, však pro své duše spasení toto oznamuji v pravdě a beze vší darební práce. Kdo ví Hostýn nad Bystřicí, kostel na vrchu, proti oknu za oltářem je léskové houští: jdi přímo k vratům železným*) a jdi skrze ně, až proti tomu oknu jest buk starý zrostlý s jedlí, hledej, v tom kořeni má být hřebík vbitý; nedaleko odtud právě na dva kroky je šachta velmi bohatá. Já kněz Václav v ní jsem byl, jí jsem užíval a když jsem ji ponejprv počal odkrývati, tak velký strach na mne přišel, že jsem musel utéci, až po třetí jsem toho došel atd.

2. Přípravy ke kopání pokladů.

Vezmi vodu z trojího panství, řásen z devíti prostředkův (?) čistých, z devíti bravenčích kopenců namíšaný a polní letten (?) s kořením, to všechno spolu vař, potom to přeceď a polož fasant (? = fassait = zelený augit?) do toho. Když nyní nějaké místo víš, kde by poklad zakopaný byl a duchové se ukazují, kteří tě zaslepiti chtějí, tehdá vezmi tej připravenej vody a pokrop to místo, tak všichni odstoupiti musejí.

3. Svíčku udělati, s kterou by se poklad v domě najíti mohl.

Vezmi kadidla, sirky (síry), vosku a uvařenej přaze (příze), z toho udělej svíčku a s tou svíčkou obejdi všecky kúty v domě; kde peníze zakopané jsou, tam svíčka zhasne.

4. Kde leží poklady.

Když se na některém místě času nočního strašidla ukazují, když těm, kteří skrz taková místa jdou, strach a zděšení přichází; podobně když na tom místě žádné rosy nebývá,

*) Tak se nazývá úzký průlom náspů hostýnských na východní straně. (Srov. Časopis muz. spolku olom. 1888 str. 4.)

když se svíčka skrz takové místo nese a tam najednou zhasne; když se oheň, hromada žařivého uhlí, hromádka plesnivého chleba, jakož také kolikrát žaby, hnízda a jiné divné věci ukazují, tehdá jest jistotné znamení a také zkušeno, že tam poklad ukrytý jest.

Naprotiv tomu, kde se nějaký hřmot a tumult, křik atd. slyšeti dává, tam se mohl někdy nějaký člověk zamordovati aneb diabel své zaslepení koná a žáden poklad tam nebyl ani není.

Poklady jsou dvojnásobny. Jedny jsou od našich předků v čas ukrutné vojny v zem zakopané a zaopatřené a potom pro smrť i oheň víc naleznuty nebyly. Tam se může (poklad) přirozeným způsobem vyzdvihnouti a dostati a kolikrát z neuadání nalezen býti, když jenom neprv jeho ležení se ví.

Druhý ale, který s všelijakými věcmi zastavený a diablem zaklnutý jest, není tak lehko k dostání a také od vysoké vrchnosti takový dobývati zakázáno jest, poněvadž při tom mnoho neštěstí se stává, jak mnoho příkladů o tom máme.

Na virgule není se dobře spoléhati. Tak řečené virgule nám také sice oznamují místo, kde se poklad nějaký nalézati má, poněvadž ale, jak nad několika milliony ukazují (tak i nad málem?), tehdá na takové oznámení vždycky se spolehnouti nemůžeme. Někteří vyhledávají poklady skrze Šalomounovo zrcadlo, zemské zrcadlo neb vizygi, křišťál a jiné věci, které také ne vždycky dobře ukazují.*)

5. Kdy a kde pokladů dobývati.

Jak věděti sluší, dva dni v roce jsou, v kterýchžto všecky poklady jsou osvobozeny, že duchové při nich prý (!)

*) O Šalomounově zrcadle se zde popisu nedočítáme; máme však za to, že je podobné zemskému, o němž dále řeč. Virgule jsou pruty o dvou vidlicích na jednom konci (z lat. virga, virgula divinatoria, něm. Wünschelruthe, prut). Kde poklad je ukryt, nad tím místem se sklánějí. Hledaje poklad musil člověk je držeti tak, že jednou rukou jeden, druhou rukou druhý konec těch vidlic uchopil, aby mu pak z popod palců vrcholky vyčnívaly, a hrubý konec prutu, kde větvičky byly zrosteny, aby trčel vzhůru. Tak opatrně a pozorně kráčel. Přišel-li na místo, kde byl poklad, vrchol virgule se sklonil k zemi a skláněl se, i kdyby ho byl kdo ví jak narovnával. Pomocí virgulí hledány ještě v předešlém věku i zlatonosné žíly v báních, prameny vody, ano i ukradené věci a zloději se jimi hledali. Naklonily-li se při vzpomínce nějakého jména — ten byl dojista zlodějem!

nejsou, totiž: 1. den na sv. Jakuba a 2. den na Nanebevzetí Panny Marie. O jiném čase viz níže.

Když nevíš o pokladu a nevíš čím bys poklad našel: vem břilku (kamének) z proudu, co ňú voda hýbe a napiš na ňu tyto slova (místo vynecháno!) — potom ji dej pod hlavu a lehni sobě a vyříkej 5 otčenášů a 5 zdravas Maria; tak přijde k tobě duch a ukáže, kde poklad jest.

Zrcadlo zemské. Dej ve čtvrtek před východem slunce zrcadlo bez prutů (?) a napiš na něm hned i toho člověka (a?) tyto slova:

† Salau † tatr † rahsa † a jdi na křížovou cestu, polož je na ten kříž na jednu kterúkolvěk (cestu?) a napiš na něm zase tato slova: † Salau † tatr † rahsa † Dora † heran † Klára † a pak se zakopá do země a nechá se tam tři dni a potom na čtvrtý den ho můžeš zase vzít. —

6. Ponaučení, kdy a jak by se měly pruty a virgule k proukázání zemského zboží učiniti a křest jejich.

Spíš než se modlení konat má, když se k tomu místu přijde, říká se předně obecná zpověď: Já bídný hříšník . . . pak žalm 90., pak ž. 69., pak ž. 50., pak ž. 129.: Z hlubokosti mé . . . . pak evangelium sv. Jana z 1. kap. Pak teprv následující modlení se konat začíná a sice: „Ve Jménu Nejsvětější TROJICE Svatosvaté, Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha Svatého. Amen.

Já nyní ve Jménu Božím přicházím najíti to, což mně vynaleznouti možno a to se silnou vírú a nádějí vrúcí tyto dva a v témž roce vyrostené omlády a jimž rozkazovati chci dle vůle Boží a mocnosti Jeho veliké.“ (Říkej 5 otčenášů, 5 zdrávas a jednú Věřím v Boha; nyní pichni nůž třikrát do země k očištění a pokrop jej tříkrálovú vodú a svěcenú křídú, potři ho a uřež z jednoho stonku dva spolu vyrostené roční léskové omlády, ke kterým prý v suché dni ve středu, v pátek a v sobotu před východem sluncem, spíš než jich uřežeš, až na to místo, kdež jsi jich nalezl, jsi povinen se chodit modlit. Uřež jich s Pánem Bohem a rozestři bílý šátek neb čistý papír na zem a polož jich na ten šátek nebo papír a zase se modli 3 otčenáše a 3 zdrávas Maria a jednú Věřím v Boha.)

Nyní křest jejich následuje.

„Já vás křtím jménem Jana (lej na ně svěcenú tříkralovú vodu, učiň tři kříže nad nima) na úmysl církve svaté, křesťanské, katolické, apoštolské a všeobecné tím křtem, kterýmž byl Pán a Spasitel náš Kristus Ježíš pokřtěn v řece Jordáně, když ho byl svatý Jan křtil a to ve jménu † Boha Otce † i Syna † i Ducha Sv. Amen.“ A zase Věřím v Boha.

„Já N. N. rozkazuji vám, ne mocí mú, ale mocí božskou skrze Boha živého, skrze Boha mocného, skrze Boha svatého, skrze Boha silného, skrze Boha všemohoucího a skrze jeho přítomnosť ve velebné svátosti oltářní a skrze to uctění, které se Jemu ve mši svaté děje a díti bude až do dne soudného, v kterémž přijde soudit živých i mrtvýcha svět skrze oheň. Já nyní vás za to žádám, kdykoliv vám rozkazovati budu, abyste mi ihned poslušné byly k proukázání toho, nač vás vésti budu, abyste mně ihned znamení učinily a to: poklad v zemi ležící buď zlatej neb stříbrnej, mince neb drahý kameny, neb Lazno (?) neb indich neb zlatú neb stříbrnú rudu aneb kterékoliv jiné věci, které nám potřebné budou, abyste mi tak v pravdě proukázaly beze vší falše a bez překážky a mně i mým kamarádům, to k mé neb naší nevyhnutedlné potřebnosti a bez překážky zlého ducha, v pravdě tak ukázaly jako Sv. třem králům K., M., B. ona hvězda proukázala ten nejdražší poklad v jeslech ležícího Pána a Spasitele Krista Ježíše a ten poklad mně neb spolu mým kamarádům od vás vykázaný aby zůstal tak stát neporušitedlný, jako zůstala hvězda státi nad chlívkem, kde byl Pán Ježíš v jeslech položený a jako stál Syn Boží, kterémuž jest jméno Ježíš, v řece Jordáně, když ho Sv. Jan křtil. A jako jest Slovo tělem učiněné, které přebývalo mezi námi, tak vám rozkazuji, abyste mně tento poklad skrze to Slovo Tetragranaton (?) proukázaly a znamení učinily a to ve Jménu Nejsvětější a Nerozdílné Trojice Svatosvaté Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha Svatého. Amen.“

Naposledy se říká Tedeum laudamus a skončí se požehnáním sama sebe i těch virgulí. Těm virgulám tyto křticí jména následují: první buď Jan neb Kryštof, druhé Prokop neb Daniel.

7. O kopání pokladů.

Když měsíce přibývá aneb leží ve znamení býka, kozorožce nebo panny, tehdá kopej na místě známém, kopej beze všech ceremonií, bez kola neb cyrkle, bez zaklínání, kopej

vesele, osvobozený ode zlých myšlení a představování, bez strachu před duchami, nebo by se tobě od tej hodiny divné věci představovaly a předce nic není. — Kopači pokladů mají spolu mluviti, zpívati, ne zarmouceni, ale veseli býti; nebo to zakázáno není, ačkoliv ti v tom nezběhlí věří.

Když se dokopává k pokladu a slyší se nějaký hřmot a hrozné věci se viděti dají, tehdá jest znamení, že ten poklad od zemských duchův, Syltův a horských mnichův opatrovaný jest, kteříž ho lidem závidí, lidi mámí a tak zaslepují, že jim poklady v tvrdou nebo měkkú zemskú materii proměňují aneb v jiný způsob obracejí a představují a mnozí od toho odcházejí, což činiti nemají, ale tu přetvářenú materii 3 dni zachovati aneb pořád do ohně vhoditi mají. Nebo peníze, zůstanou penězi, ruda zastane rudú a nemůže v té příležitosti v co jiného proměněno býti. Tu věc vezmi jenom ven, kdyby se ti zdálo cokoliv býti. Ty pak ale předce poklad dostati můžeš. —

My níže znamenaní při kopání pokladů jsme následující věci potřebovali: Nejprve jsme dali mši svatou sloužiti, kopali jsme na kříž, vzali jsme k tomu svěcené věci, t. j. šaty (?) svěcenou svíci, světlo a svatých 3 králů vodu, oleje, oheň a kadidlo a potřebovali jsme magických a nigromantských písem a karakterů (skrze moc sv. Slova zlí i dobří duchové člověka ve všech věcech poslouchati a jemu volni býti musejí), jakož také korunu, ceptrum, pás, prsten, svatých obrazův a nejvíce, když se vyhledává poklad, jisté věci do lopat a motyk jsme zadělali, svěcené věci na sebe jsme zavěsili aby nám zlí duchové škoditi nemohli, aby jsme bezpečně svou práci mohli konati.

Máme příkladů, že několik osob nedávního času šťastní v tom byli; zatím také při tom někdy podvod se stává: takže se jedenkaždý na pozoru míti má (!).

Závěrka.

Všechno svrchu oznámené má svůj jistý užitek, když jenom od zběhlého exorcisty, jako jest p. farář Šik v Novém Štětíně (?), v Mainzu, Páter kapucín Zimerman ve Vilni a p Mekbach's Kamarády ve Šenkensfeldu a jiní, vykonáno bývá (o čemž víc nežli 100 svědků jest), kteří sobě a mnohým lidem skrze jejich kunšty, které sem náležejí, v jejich nouzi brzy k velikému bohatství pomohli.

Kdo nyní předepsaných regulí poslouchá a následuje a nynějšího času nepeněžitého něco z těch mnoho v zemi mrtvě ležících a zakopaných peněz s pomocí Boží vyzdvihnouti sobě umínil (k čemuž také některé vysoké vrchnosti dovolení dávají, aby svým chudobným poddaným pomocti mohli) a kdo přitom veliký užitek cítí, nezapomínej nejdobrotivějšímu Stvořiteli každodenně děkovati a podle poručení Kristového svému potřebnému bližnímu pomocti, abys dosáhl blahoslavené skonání.

8. O virgulích.

Jiný rukopisný variant:

Shledeg Lyskowi Prautki tryhranné na wirgule gednoroční, ktery geden rok ze Země wirostly a uřež ge proti wegchodu slunci gednim trhem. Udělej zespod na nich křížek a máš je řezati na Svatý Duch aneb na Vánoce aneb na Tři krále a napiš na nich na čtyřech stranách na tom prutu na každé straně jedno slovo. Na jedné straně Kašpar †, na druhé straně proti tomu jménu Baltazar †, na třetí straně Melichar †, na čtvrté straně proti tomu jménu napiš Machon a říkej Otče náš, Zdrávas Maria a Věřím v Boha a potom tuto modlitbu:

Pane uslyš modlitbu mou a Pán Bůh buď s námi s touto mocí, jehožto opatrnosť svým spůsobem nesklamána, tebe nábožně prosíme, abys všecky věci škodné od nás odjal a nám dobré budoucně propůjčil skrze Pána našeho Ježíše Krista. Amen.

Pane Bože, Otče nebeský, Jesu Kriste, Synu! Tě prosíme pro pravdu tvou a pro narození tvé a obřezání tvé, pro křesť tvůj a pokušení tvé, pro kříž, utrpení a pohřeb tvůj, skrze z mrtvých vstání, do pekel vstoupení a na nebe vstoupení tvé.

Jestli tuto poklad leží zlata aneb stříbra pod zemí, pod kterým stromem aneb na kterém místě, jakož jsi ukázal Panně Marii skrze Gabriela archanděla tajemství vtělení jeho, který jsi poklad všeho potěšení. Potěš nás hodné služebníky tvé na tomto místě a poklad za dar ukaž mi skrze virkule z lísky učiněné ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého. Amen.

Kde se hnou virkule v ruce tvé na kterém místě, tu máš státi, dokud tobě právě neukáží. Kde jest poklad, tu kopej, avšak pro duchy kořenův zásobiti máš.

9. Duchy citovati.

Kdo chce jakého umění od Boha dosáhnouti, ten se musy, předně Pana Boha bati, Život Pobozni westi, Kněh čitani

Pilen býti a často se modliti obzwlasstě pak ma tuto modlitbu říkati.

1. dne nového měsíce ihned při svitání při první hodině. Po 2. mezi 9. hodinou, po třetí hodině, před soumrakem po 4. hodině, potom naposledy po 5. hodině. Chceš-li v neděli: tehdy nábožně rozjímej slovo Boží. Almužny dávej. Posti se snažně a potom, když se na své lože položíš, žádnému, cof bude zjeveno tobě, všetečně nepovídej.

Modlitba.

Ve Jménu tvém, nejdobrotivější Spasiteli, modliti se budu šťastně, Svrchovaný Bože Otče, Nejmilejší Ježíši Kriste, Nejmoudřejší Duchu S. osvětiteli nejsvětější v Trojích osobách jediný Bože Všemohoucí a silný a Nejsladší Králi Králův, Nejvyšší Stvořiteli všeho Umění, Nejmocnější Řiditeli všech věkův Kralující. Svatý S. S. Kristus Pán jest ve středu zrazen a židům v ruce dán. Svatý S. S. Kristus Pán dal ve čtvrtek své Tělo a svou Krev za Pokrm. Svatý S. S. Kristus Pán v pátek za nás ukřižován. Svatý S. S. Pane Bože prosíme Tvé Svaté Božské milosti poníženě se vší pokorou, rač mi býti milostivým spomocníkem, aby tato práce má prospěšna byla skrze Tebe Pane Bože a skrze tyto Svatá Jména Agios †, Otheas †, Athanatos †, Tetragamanton †, Adonay Agladoth. (Slova tato jsou ovšem částečně zkomolena.)

Pane Bože všemohoucí rač se nade mnou hříšným smilovati a mně anděla svatého, kterého jsi mi k ostříhání duše i těla dáti ráčil a pod svou mocí máš, všecko, co jest v nebi i na zemi, i pod zemí, skrze Tvé Pane Kriste vtělení a narození, skrze Tvé obřezání a obětování, skrze tvůj křest, půst i pokušení, skrze Tvé umučení i usmrcení, skrze bok Tvůj proklaný a Tvé nejnovější rány, skrze pohřeb Tvůj a do pekel vstoupení, skrze Tvé slavné z mrtvých vstání a na nebe vstoupení, skrze ducha Svatého na apoštoly seslání, skrze moc, čest a chválu Tvou Božskou, který máš souditi živé i mrtvé. Všemohoucí, milosrdný a dobrotivý Pane Bože: Rač uslyšeti tuto modlitbu mou a mně anděla svého, kteréhož Jsi mi k ostříhání těla i duše dáti ráčil, seslati, aby mi tuto noc ve snách oznámil a v pravdě pověděl (jmenuj, co chceš) skrze Tebe Jezu Kriste Spasiteli náš milý, jenž s Bohem Otcem i Duchem Svatým rovný Bůh živ jest a kraluješ na věky věkův. Amen.

Králi nebeský a Pane nade všemi věcmi, Spasiteli všeho světa, račiž přítomen býti mně hříšnému, abych tuto věc, kterou jsem před sebe vzal, šťastně vykonati mohl, a rač mně seslati Svého sv. anděla k ostříháni duše i těla mého mně daného, ať mi tuto noc beze všeho klamu poví a pravou pravdu oznámí (oznam, co chceš) . . . .

Všemohoucí věčný Bože, kterýž Jsi mi svatého anděla Svého k ostříhání prve nežli jsem narozen byl, zříditi a dáti ráčil, dovol svatému andělu mému, ať mně této noci ostříhá a mně vinšuje i pravdu zjeví (jmenuj, co žádáš), nechť mne ochraňuje každé hodiny a po tomto bídném životě k Tobě, kterýž Jsi pravé světlo, přivede skrze Pána našeho Ježíše Krista. Amen.

A napiš sobě tuto figuru na panenském pergamentu a napiš sobě v pravé ruce dlaní Alfa a Omega a polož sobě tu figuru s pravou rukou dlaní pod ucho a říkaje Otčenáš, lehni ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého. Amen.

Závěrka.

K těmto výpiskům přidáváme, že jediné na Vsacku následující místa dle pověry lidu poklady chovají a že ke každému z nich víže se nějaká pověst aneb holá skutečnost, že totiž lidé za naší paměti, ano před několika málo lety pokladů na nich dobývali. Jsou to zejména Čup, vrch u samého Vsetína, pak u Vsetína Sometín, údolí a návrší, rovina Ohrada, Valova skála ve velkém Skalníku, kdež před málo lety dobýváno pokladů napřed ode dvou pak ode tří lidí, údolí Jasenice, ráztoka u Lázků pod chalupou pohodného, kdež dřímají rytíři u věčném snu na způsob blanických rytířů v Čechách, k nimž kdysi nějaký Pilečka ze Vsetína přišel a rok u nich pobyl okovávaje koně jejich. Poklady konečně jsou v údolí Kobylské (Koblské ďúry) a Stříbrníku na Novém Hrozénkově, na Radhošti, na Čeladné a j. v.*)

Nejpověstnějším na Vsacku však je vrch Klenov na Bystřičkách. Vrch tento vypíná se na tak řečeném „Oklukn“ potoka Bystřičky a skládá se z mohutné pískovcové skáiy, v níž během času rušivá moc vody četné sluje, otvory a chodby nadělala. V těchto přirozených klenbách je prý mnoho pokladů nahromaděno. Také prý stával na vrcholu jeho kdysi

*) Viz moje Valašské pohádky a pověsti 1894, 112 n.

hrad a posud sluje vrchní prostora u lidu „Zámčiskem“. Nyní je všechno krásně lesem zarostlo.

Poklady klenovské vábily ode dávna okolní lid k sobě a povídá se o nejednom pasekáři v okolí jeho, že zámožnosť svou děkuje Klenovu. Kdož by také, vida příklady, nepokusil se o dobytí pokladů klenovských! A dobývají jich lidé i za bílého dne a to beze všech dlouhých ceremonií, neřku-li čar a kouzel. Stačíť k tomu jednoduché prostředky: svíce lojová, svěcený vosk a petrolej. Příhodu, jižto zažilo několik Rúšťanů za dobývání pokladů klenovských, dočteš se v Časopise muz. spolku olom. r. 1891 str. 8—9.

OBSAH.

Strana

Úvod a předmluva . . . . . I.—VIII.

I. Živnostenské poměry 11

II. Pltařství 15

III. Obilí, strava a pice 18

IV. Pokrmy a nápoje 21

V. Tělesná i duševní povaha lidu valašského 24

VI. Kroj 27

VII. Vyšívání valašské 40

VIII. Rok církevní 45

A. Zimní slavnosti. Vánoce 48

1. Sv. Lucie. — 2. Štědrý den. — 3. Boží hod. 4. Den sv. Štěpána a sv. Tří králů.

B. Masopust 72

1. Sv. Dorota. — 2. Končiny (ostatky).

C. Jarní slavnosti 77

1. Smrtná neděle. — 2. První duben. — 3. Velikonoce. — 4. Slavnost májová.

D. Letnice 84

E. Podzimní slavnosti 85

1. Dožatá. — 2. Hody. — 3. Ostatky. — 4. Sv. Mikuláš. 5. Sv. Lucie.

IX. Bájeslovné bytosti 95

1. Bohyně. — 2. Divoženky. — 3. Húkalky. — 4. Sv. Lucie. — 5. Mora. — 6. Nátka. — 7. Polednice. — 8. Zahubenčata. — 9. Černokněžníci. — 10. Světlonoši. — 11. Vodník. — 12. Draci a smoci. — 13. Rarášek, špírek. 14. Had s korunkou, had hospodář.

Strana

X. Přísloví, pořekadla a úsloví 107
XI. Popěvky 112
XII. Kořalka a písně pijácké 118
XIII. Zvyky a pověry 121

1. U dětí.

2. Nemoci a léky: a) Vředy. — b) Neštovice. — c) Zimnice. — d) Zlátenka. — e) Úrok. — f) Čemer. — g) Kolera. — h) Zbúřená matka. — i) Mrtvá kosť. — k) Bradavice. — l) Húser. — m) Úraz. — n) Kašel. — o) Krtice. — p) Opuchlina. — q) Pchání. — r) Prašivina. — s) Súchoty. t) Bolení rozličná.

3. Pověry o všelijakých příhodách člověka, domácnosti jeho atd. — 4. Pověry o nemoci a smrti člověka. — 5. Různé pověry. — 6. Moc a účinek žalmů. — 7. Pohřební obyčeje. — 8. Zvyky a pověry v domácím hospodářství, zvl. u dobytka. — 9. Modlitba na zloděje. — 10. Modlitby a zaříkačky bouřek a zlého povětří.

XIV. O léčivých a čarodějných zelinách 153
XV. Pranostiky 161
XVI. Pověry o pokladech 166

1. Kde jsou poklady. — 2. Přípravy ke kopání pokladů. — 3. Svíčku udělati, s kterou by se poklad v domě najíti mohl. — 4. Kde leží poklady. — 5. Kdy a kde pokladů dobývati. — 6. Ponaučení, kdy a jak by se měly pruty a virgule učiniti a křest jejich. — 7. O kopání pokladů. — 8. O virgulích. — 9. Duchy citovati. Modlitba. Závěrka.

Hrubší omyly tiskové:

Str. 16. řádek 15. shora čti: 3 zl. víd. měny.
„ 29. „ 2. zdola „ župica.
„ 32. „ 18. shora „ grundšpicové.
„ 132. „ 6. zdola „ místo A) t).